

Mercè Rodoreda

***La plaça
del Diamant***

CLUB EDITOR

La plaça del Diamant

© Institut d'Estudis Catalans, 1983, pel text de la novel·la

© Meritxell Talavera Muntané, 2016, pel text del postfaci

1a edició: març de 1962

Edició digital: novembre de 2019

© d'aquesta edició: Club Editor 1959, S.L.U.

Carrer Coves d'en Cimany, 2 – 08032 Barcelona

club@clubeditor.cat

www.clubeditor.cat

Disseny de col·lecció: Ángel Uzquiano

eISBN: 978-84-7329-245-0

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot realitzar amb el permís dels seus titulars, a part de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO si necessiteu fotocopiar-ne o escanejar-ne fragments.

Mercè Rodoreda

La plaça del Diamant

Edició i postfaci de Meritxell Talavera

CLUB EDITOR
BARCELONA

Taula de continguts

Portada	
Crèdits	
Títol	
Taula de continguts	
PRÒLEG	
Capítol I	
Capítol II	
Capítol III	
Capítol IV	
Capítol V	
Capítol VI	
Capítol VII	
Capítol VIII	
Capítol IX	
Capítol X	
Capítol XI	
Capítol XII	
Capítol XIII	
Capítol XIV	
Capítol XV	
Capítol XVI	
Capítol XVII	
Capítol XVIII	
Capítol XIX	
Capítol XX	
Capítol XXI	
Capítol XXII	
Capítol XXIII	
Capítol XXIV	
Capítol XXV	
Capítol XXVI	
Capítol XXVII	
Capítol XXVIII	
Capítol XXIX	

Capítol XXX
Capítol XXXI
Capítol XXXII
Capítol XXXIII
Capítol XXXIV
Capítol XXXV
Capítol XXXVI
Capítol XXXVII
Capítol XXXVIII
Capítol XXXIX
Capítol XL
Capítol XLI
Capítol XLII
Capítol XLIII
Capítol XLIV
Capítol XLV
Capítol XLVI
Capítol XLVII
Capítol XLVIII
Capítol XLIX

PRÒLEG

La plaça del Diamant comença així: “La Julieta va venir expressament a la pastisseria a dir-me que, abans de rifar la toia, rifarien cafeteres; que ella ja les havia vistes: precioses, blanques, amb una taronja pintada, partida en dues meitats, que ensenyava els pinyols.” Mentre escrivia aquesta primera frase no podia pas pensar ni remotament que, un quart de segle després, de la meua novel·la se n’haurien fet tantes edicions catalanes i tantes traduccions estrangeres.

Quan la vaig escriure no recordava gaire com era la plaça del Diamant de debò. Només recordava que, quan tenia tretze o catorze anys, una vegada, per la festa major de Gràcia, vaig anar amb el meu pare a seguir carrers. A la plaça del Diamant havien aixecat un envelat. Com a d’altres places, és clar; però el que sempre més he recordat és aquell. En passar-hi pel davant, tot ell una capsa de música, jo, a qui els meus pares prohibien de ballar, en tenia unes ganes desesperades i anava com una ànima en pena pels carrers guarnits. Potser per culpa d’aquesta frustració, al cap de molts anys, a Ginebra, vaig començar la meua novel·la amb aquell envelat.

Sóc filla de Sant Gervasi de Cassoles, d’un carrer estret i curt que, aleshores, anava del de Pàdua a la riera de Sant Gervasi i que es deia carrer de Sant Antoni; més endavant li van canviar el nom pel de carrer de París i, més endavant encara, pel de Manuel Angelon que encara conserva. Sant Gervasi no és pas lluny de Gràcia. Coneixia, perquè hi anava a les tardes amb el meu avi, els cinemes Trilla, Smart i Mundial. Coneixia el mercat de Santa Isabel, on als quatre o cinc anys anava, cap al tard, als estius, amb una senyora veïna a comprar peix després de travessar el Torrent de l’Olla. Als quinze o disset anys, i durant molt de temps, anàvem amb la meua mare a passejar cada tarda pel carrer Major. Hi entràvem per la Rambla del Prat, el

baixàvem fins als Jardinets i el pujàvem per la vorera contrària. Miràvem aparadors.

Tots els records que conservo de Gràcia són entranyables. Ara tot això és lluny, però pensar-hi, enmig d'una onada de nostàlgia, em fa bé; moltes vegades i en diverses circumstàncies, aquests records m'havien estat un consol.

Voldria que tots els que llegissin la meua novel·la participessin en la meua emoció. Em fa contenta pensar que entre tants milers de lectors com ha tingut i continua tenint n'hi ha molts que no havien llegit mai res en català i que és llegint-la que han descobert que la nostra era una llengua civilitzada, culta, important. Em fa contenta així mateix pensar que aquesta novel·la senzilla i humana ha dut el nom de la plaça del Diamant de la vila de Gràcia i amb ell el de Catalunya a tants països llunyans.

***

Escriure un pròleg, o sigui parlar de mi (o de la meua obra, que és el mateix), no m'ha apassionat mai.

Explicar la gènesi de *La plaça del Diamant* potser seria interessant però ¿és que es pot explicar com es forma una novel·la, quins impulsos la provoquen, quina voluntat tan forta aconsegueix que es continuï, que s'hagi d'acabar amb lluita el que s'ha començat fàcilment? Dir que la vaig anar rumiant a Ginebra tot mirant la muntanya del Salève o tot passejant per la Perla del Llac, ¿bastaria? Puc dir, i en part és veritat, que *La plaça del Diamant* va ser la conseqüència d'una decepció.

Jo havia enviat *Jardí vora el mar* al premi Joanot Martorell (justament el darrer que es convocà) i el jurat no va valorarla. Aquest contratemps va provocar en mi una reacció contrària a la natural; sempre, les dificultats m'han estimulat. Empesa per una onada d'orgull, vaig començar una altra novel·la.

La volia kafkiana, molt kafkiana, absurda, és clar, amb molts coloms; volia que els coloms ofeguessin la protagonista del començament fins a la fi. I va anar naixent dintre meu, quan encara no m'havia assegut davant de

la màquina amb una pila de fulls de paper al costat, el que hauria de ser *La plaça del Diamant*. La vaig escriure febrosament, com si cada dia de treball fos el darrer de la meua vida.

Treballava engegada; corregia a la tarda el que havia escrit al matí, procurant que, malgrat les presses amb què escrivia, el cavall no se'm desboqués, aguantant bé les regnes perquè no es desviés del camí. Hi ha qui parla d'explosió narrativa. No sé pas què vol dir. Escriure una novel·la, que és un treball sostingut, necessita calma, molt domini de si mateix.

I la novel·la que en principi havia de ser un malson de coloms es va anar convertint en *La plaça del Diamant*, amb coloms, sí, però amb un altre sentit. Va ser una època d'una gran tensió nerviosa, que em va deixar mig malalta. Doncs bé: *La plaça del Diamant*, enviada al primer premi Sant Jordi, va rebre el mateix tractament que *Jardí vora el mar* al darrer Joanot Martorell.

***

Ja publicada, el meu amic Baltasar Porcel, tot i fer-ne molts elogis, va dir que la Colometa era una noia beneïta. Considero aquesta afirmació, feta a la lleugera, molt equivocada. Veure el món amb ulls d'infant, en un constant meravellament, no és pas ser beneït sinó tot el contrari; a més, la Colometa fa el que ha de fer dintre de la seva situació en la vida i fer el que s'ha de fer i res més demostra un talent natural digne de tots els respectes. Considero més intel·ligent la Colometa que Madame Bovary o que Anna Karènina i a ningú no se li ha acudit mai de dir que fossin beneïtes. Potser perquè eren riques, anaven vestides de seda i tenien servei. I encara que jo, quan era jove, sospirés per ser Madame Bovary o Anna Karènina, més la segona que la primera, en necessitar un personatge central per a una novel·la vaig triar la Colometa que només té de semblant a mi el fet de sentir-se perduda al mig del món.

***

De coses (de mobles, de rellotges, d'agulles de rellotge, de pèndols de rellotge, de pintures, de formes i colors de butaques i sofàs, de llums d'oli i de llums de peu, de catifes i de dossers reials), en totes les novel·les se n'ha parlat. De Balzac a Proust passant per Tolstoi, per citar només els que fan més efecte. Les coses tenen una gran importància en la narració i l'han tinguda sempre, molt abans que Robbe-Grillet escrivís *Le voyeur*. A *La plaça del Diamant* de coses n'hi ha moltes: l'embut, el cargol marí, les nines de la casa dels hules... hi ha tots els detalls de mobles, de timbres elèctrics i de portes de la casa on va a treballar. Hi ha les monedes d'or de mossèn Joan que aquest dóna a en Quimet per si en tenen necessitat. Hi ha les balances dibuixades a la paret de l'escala. I el ganivet, símbol sexual, amb què a l'acabament del llibre la Colometa escriu el seu nom a la porta de la casa on havia viscut.

Però a *La plaça del Diamant* no solament hi ha coses; hi ha sobretot el personatge de la Colometa. Me'l va suggerir la protagonista d'un conte meu escrit feia temps, intítulat "Tarda al cinema", que figura en el recull *Vint-i-dos contes* i està inspirat al seu torn en el *Candide*. Si Voltaire no hagués escrit *Candide* és possible que *La plaça del Diamant* no hagués vist mai la llum del sol. ¿Influència de James Joyce? És possible que el final de la meva novel·la vingui del cèlebre monòleg d'*Ulisses*. Però seria més encertat de buscar la font del capítol XXIII de *La plaça*, el de la mort de la mare d'en Quimet, en algun dels contes de *Dubliners*.

Si no hagués llegit Bernat Metge, no se m'hauria acudit mai de fer fer a la Colometa la descripció física del seu flamant marit. Bernat Metge fa descriure a Ovidi les gràcies de la seva estimada; d'aquest capítol, una pura perfecció d'estil i de llenguatge, se'n diu "Descripció de la donzella". Unes breus pàgines que poden rivalitzar amb les millors de la literatura universal. La "Descripció de la donzella" de Bernat Metge em donà la idea de la "descripció del donzell", o sigui d'en Quimet, que el lector pot trobar al capítol VIII de la meva novel·la. Agraïxo a Bernat Metge que m'hagi donat més del que em mereixo. I li demano fervorosament que em perdoni per la llicència presa.

Moltes altres influències hauria de confessar; caldria comptar-hi totes les meves lectures, la Bíblia en primer lloc. Vull afirmar, perquè algú ho ha

negat, que *La plaça del Diamant* és una novel·la d'amor. De novel·les d'amor se n'han escrit moltes. Des de l'amor més espiritual i més cavalleresc a l'amor més carnal, una mica representat aquest darrer per una de les novel·les més cursis, i que han fet escolar més tinta, escrita per un gran escriptor, D. H. Lawrence. Em refereixo a *L'amant de Lady Chatterley*. Però el que s'ha escrit de més elevat i corprenedor en amor és la història de Francesca da Rimini al cant V de l'*Infern*, a la *Divina Comèdia*. Història que comença amb aquests versos meravellosos:

*Siede la terra dove nata fui
su la marina dove'l Po discende
per aver pace co' seguaci sui.*

I l'amor d'Ulisses, no pas per Penèlope, no pas per la dolça Nausica, sinó el seu amor-passió per l'aventura. Dante, en el cant XXVI de l'*Infern*, el llença, amb quatre companys vells i esparracats, amb una nau que no s'aguanta, a l'última aventura: la de la mort.

*Nè dolcezza di figlio, nè la pieta
del vecchio padre, nè'l debito amore
lo qual dovea Penelopè far lieta,

vincer poter dentro da me l'ardore
ch'i'ebbi a divenir del mondo esperto,
e delli vizi umani e del valore.*

Després de la Bíblia i de Dante, entre les influències que crec que més m'han marcat i que ara vull confessar, posaria encara Homer.

***

Vull tornar-hi a insistir, perquè em dolgué que algú ho negués: vull afirmar ben alt que *La plaça del Diamant* és per damunt de tot una novel·la d'amor per més que sense ni un gra de sentimentalisme. El moment en què la Colometa, de tornada de la mort del seu passat, entra a casa seva mentre va naixent el dia i abraça el seu segon marit, l'home que l'ha salvada de totes les misèries de la vida, és una escena d'amor profund. "I vaig pensar que no volia que se'm morís mai..." I li fica el dit al melic "perquè cap bruixa dolenta no me'l xuclés pel melic i em deixés sense Antoni". I el mot *contents*, darrer de la novel·la, no és pas gratuït. No el vaig posar perquè sí. Deixa entendre que, encara que al món hi hagi tanta tristesa, sempre el pot salvar algú amb una mica d'alegria. Uns quants ocells per exemple. "I dintre de cada toll, per petit que fos, hi hauria el cel... el cel que de vegades un ocell esbarriava... un ocell que tenia set i sense saber-ho esbarriava el cel de l'aigua amb el bec... o uns quants ocells cridaners que baixaven de les fulles com llampecs, es ficaven al toll, s'hi banyaven estarrufats de ploma i barrejaven el cel amb fang i amb becs i amb ales. Contents..."

***

La plaça del Diamant és lluny de mi. Com si no fos jo qui l'hagués escrita. Molt lluny. En aquest moment, en el punt d'acabar aquest pròleg, em preocupa el meu jardí. Ja hi floreixen els prunus, rosa pàl·lid, i el petit arbre de Júpiter, rosa coral. S'aixeca la tramuntana i me'ls castigarà. Vaig a veure què passa amb el vent i les flors.

Mercè Rodoreda
Romanyà de la Selva, 1982

A J. P.

My dear, these things are life.

MEREDITH

I

La Julieta va venir expressament a la pastisseria a dir-me que, abans de rifar la toia, rifarien cafeteres; que ella ja les havia vistes: precioses, blanques, amb una taronja pintada, partida en dues meitats, que ensenyava els pinyols. Jo no tenia ganes d'anar a ballar, ni tenia ganes de sortir perquè m'havia passat el dia despatxant dolços, i les puntes dels dits em feien mal de tant estrènyer cordills daurats i de tant fer nusos i agafadors. I perquè coneixia la Julieta, que a la nit no li venia de tres hores i tant li feia dormir com no dormir. Però em va fer seguir vulgues no vulgues, perquè jo era així, que patia si algú em demanava una cosa i havia de dir que no. Anava blanca de dalt a baix: el vestit i els enagos emmidonats, les sabates com un glop de llet, les arracades de pasta blanca, tres braçalets rotllana que feien joc amb les arracades i un portamonedes blanc, que la Julieta em va dir que era d'hule, amb la tanca com una petxina d'or.

Quan vam arribar a la plaça els músics ja tocaven. El sostre estava guarnit amb flors i cadeneta de paper de tots colors: una tira de cadeneta, una tira de flors. Hi havia flors amb una bombeta a dintre i tot el sostre era com un paraigua a l'inrevés, perquè els acabaments de les tires estaven lligats més enlaire que no pas el mig, on totes s'ajuntaven. La cinta de goma dels enagos, que havia patit molt per passar-la amb una agulla de ganxo que no volia passar, cordada amb un botonet i una nanseta de fil, m'estrenyia. Ja devia tenir un senyal vermell a la cintura. De tant en tant respirava fort, per eixamplar la cinta, però així que el vent m'havia sortit per la boca la cinta tornava a fer-me el martiri. L'entarimat dels músics estava voltat d'esperreguera fent barana i l'esperreguera estava guarnida amb flors de paper lligades amb filferro primet. I els músics suats i en mànigues de camisa. La meva mare morta feia anys i sense poder-me aconsellar i el meu pare casat amb una altra. El meu pare casat amb una altra i jo sense la meva

mare que només vivia per tenir-me atencions. I el meu pare casat i jo joveneta i sola a la plaça del Diamant, esperant que rifessin cafeteres, i la Julieta cridant perquè la veu li passés per damunt de la música, ¡no seguis que et rebregaràs!, i davant dels ulls les bombetes vestides de flor i les cadenetes enganxades amb pasta d'aigua i farina i tothom content, i mentre badava una veu a l'orella va dir-me, ¿ballem?

Mig d'esma vaig contestar que no en sabia i em vaig girar a mirar. Em vaig topar amb una cara que de tan a prop que la tenia no vaig veure prou bé com era, però era la cara d'un noi. És igual, em va dir, jo en sé molt i n'hi ensenyaré. Vaig pensar en el pobre Pere que en aquelles hores estava tancat al soterrani del Colón fent la cuina amb davantal blanc, i vaig fer el disbarat de dir:

¿I si el meu promès ho sap?

Aquell noi es va acostar encara més a la vora i va dir rient, ¿tan petita i ja té promès? I quan va riure els llavis se li van estirar i li vaig veure totes les dents. Tenia uns ulls de mico i duia una camisa blanca amb ratlleta blava, amarada sota dels braços, i amb el botó del coll descordat. I aquell noi tot d'una se'm va girar d'esquena i es va aixecar de puntetes i es va decantar d'una banda a l'altra i es va tornar a girar de cara a mi i va dir, dispensi, i es va posar a cridar: ¡Ei!... ¿que m'heu vist l'americana? ¡Estava al costat dels músics! ¡En una cadira! ¡Ei!... I em va dir que li havien pres l'americana i que tornava de seguida i si volia fer el favor d'esperar-lo. Es va posar a cridar: ¡Cintet!... ¡Cintet!

La Julieta, de color de canari, brodada de verd, va sortir de no sé on i em va dir, tapa'm que m'haig de treure les sabates... no puc més... Li vaig dir que no em podia moure perquè un jove que buscava l'americana i volia ballar amb mi de totes passades m'havia dit que l'esperés. I la Julieta va dir, balleu, balleu... I feia calor. Les criatures tiraven coets i piules per les cantonades. A terra hi havia pinyols de síndria i pels racons closques de síndria i ampolles buides de cervesa i pels terrats també engegaven coets. I pels balcons. Veia cares lluent de suor i nois que es passaven el mocador per la cara. Els músics contents i toquem. Tot com una decoració. I el pas doble. Em vaig trobar anant amunt i avall i com si vingués de lluny, de tan a la vora, vaig sentir la veu d'aquell noi que em deia, ¡veu com sí que en sap

de ballar! I sentia olor de suor forta i olor d'aigua de colònia esbravada. I els ulls de mico llunts ran dels meus i a cada banda de la cara la medalleta de l'orella. La cinta de goma clavada a la cintura i la meva mare morta i sense poder-me aconsellar, perquè vaig dir a aquell noi que el meu promès feia de cuiner al Colón i va riure i em va dir que el planyia molt perquè al cap d'un any jo seria la seva senyora i la seva reina.

I que ballaríem la toia a la plaça del Diamant.

La meva reina, va dir.

I va dir que m'havia dit que al cap d'un any seria la seva senyora i que jo ni me l'havia mirat, i el vaig mirar i aleshores va dir, no em miri així, perquè m'hauran de collir de terra, i va ser quan li vaig dir que ell tenia els ulls de mico i vinga riure. La cinta a la cintura semblava un ganivet i els músics, ¡tararí! ¡tararí! I la Julieta no es veia enlloc. Desapareguda. I jo amb aquells ulls al davant que no em deixaven com si tot el món s'hagués convertit en aquells ulls i no hi hagués cap manera d'escapar-ne. I la nit anava endavant amb el carro de les estrelles i la festa anava endavant i la toia i la noia de la toia, tota blava, giravoltant... La meva mare al cementiri de Sant Gervasi i jo a la plaça del Diamant... ¿Ven coses dolces? ¿Mel i confitura?... I els músics, cansats, ficant les coses a dintre les fundes i tornant-les a treure de dintre de les fundes perquè un veí pagava un vals per tothom i tots com baldufes. Quan el vals es va acabar la gent va començar a sortir. Jo vaig dir que havia perdut la Julieta i aquell noi va dir que ell havia perdut en Cintet i va dir, quan estarem ben sols, tota la gent desada a dintre de les cases i els carrers buits, vostè i jo ballarem un vals de punta a la plaça del Diamant... volta que volta... Colometa. Me'l vaig mirar molt amoïnada i li vaig dir que em deia Natàlia i quan li vaig dir que em deia Natàlia encara riu i va dir que jo només em podia dir un nom: Colometa. Va ser quan vaig arrencar a córrer i ell corria al meu darrera, no se m'espanti... ¿que no veu que no pot anar tota sola pels carrers, que me la robarien?... i em va agafar pel braç i em va aturar, ¿que no veu que me la robarien, Colometa? I la meva mare morta i jo aturada com una bleda i la cinta de goma a la cintura estrenyent, estrenyent, com si estigués lligada en una branqueta d'esparreguera amb un filferro.

I vaig tornar a córrer. I ell al meu darrera. Les botigues tancades amb la persiana de canaleta avall i els aparadors plens de coses quietes com ara tinters i assecants i postals i nines i roba desplegada i pots d'alumini i gèneres de punt... I vam sortir al carrer Gran, i jo amunt, i ell al meu darrera i tots dos corrent, i, al cap d'anys, encara de vegades ho explicava, la Colometa, el dia que la vaig conèixer a la plaça del Diamant, va arrencar a córrer i davant mateix de la parada del tramvia, ¡pataplaf! els enagos per terra.

La nanseta de fil es va trencar i allà van quedar els enagos. Vaig saltar per sobre, vaig estar a punt d'enganxar-m'hi un peu i vinga córrer com si m'empaitessin tots els dimonis de l'infern. Vaig arribar a casa i a les fosques em vaig tirar al llit, al meu llit de noia, de llautó, com si hi tirés una pedra. Tenia vergonya. Quan em vaig cansar de tenir vergonya, em vaig treure les sabates d'un cop de peu i em vaig desfer els cabells.

I en Quimet, al cap d'anys, encara ho explicava com si fos una cosa que ens acabés de passar, se li va trencar la cinta de goma i corria com el vent...

II

Va ser molt misteriós. M'havia posat el vestit de color de fusta de rosa, una mica massa prim pel temps, i tenia pell de gallina tot esperant en Quimet en una cantonada. Des de darrera d'una persiana de ballesa, al cap d'una estona de fer els gegants, em va semblar que algú em mirava, perquè vaig veure que les ballestes, d'una banda, s'havien mogut una mica. Amb en Quimet havíem quedat que ens trobaríem a la vora del Parc Güell. Va sortir un nen d'una entrada, amb un revòlver al cinturó i una escopeta apuntada i va passar fregant-me les faldilles i cridant, meequi... meequi...

Van abaixar les ballestes de la persiana, la persiana es va obrir de bat a bat i un jove amb pijama va fer pst... pst... amb els llavis i, amb un dit fent ganxo, em feia senyal que m'hi acostés. Per estar-ne més segura em vaig posar un dit al pit com assenyalant-me i, mirant-lo, vaig dir baixet, ¿jo? Sense sentir-me em va entendre i va fer que sí amb el cap, que el tenia preciós, i vaig travessar el carrer i m'hi vaig acostar. Quan vaig ser al peu del balcó el jove em va dir, entra, que farem una dormideta.

Em vaig tornar de mil colors i me'n vaig entornar enrabiada, sobretot amb mi mateixa, i amb angúnia perquè sentia que el jove em mirava l'esquena i em travessava la roba i la pell. Em vaig posar d'una manera que el jove del pijama no em veiés, però tenia por que, mig amagada, el que no em veiés fos en Quimet. Pensava a veure què passaria, perquè era la primera vegada que ens havíem de trobar en un parc. Al dematí havia fet molts disbarats pensant en la tarda perquè tenia un neguit que no em deixava viure. En Quimet m'havia dit que ens trobaríem a dos quarts de quatre i no va venir fins a dos quarts de cinc; però no li vaig dir res perquè vaig pensar que potser l'havia entès malament i el que s'havia equivocat era jo i com que ell no va dir ni mitja paraula d'excusa... Ni vaig gosar dir-li que els peus em feien mal de tant estar drete perquè duia sabates de xarol,

molt calentes, i que un jove s'havia pres llibertats. Vam començar a pujar amunt sense dir-nos ni una trista paraula i quan vam ser a dalt de tot em va passar el fred i la pell se'm va tornar a fer llisa com sempre. Li volia explicar que havia renyit amb en Pere, que tot estava llest. Ens vam asseure en un banc de pedra en un racó perdut, entre dos arbres fins de fulla, amb un merlot que pujava de baix, anava d'un arbre a l'altre fent un crit petit, una mica enrogallat, i estàvem una estona sense veure'l fins que tornava a sortir de baix quan ja no hi pensàvem i sempre feia el mateix. Sense mirar-lo, per la cua de l'ull, veia en Quimet que mirava les cases, petites i lluny. A l'últim va dir, ¿no et fa por, aquest ocell?

Li vaig dir que m'agradava molt i ell em va dir que els ocells negres, encara que fossin merlots, la seva mare sempre li havia dit que portaven desgràcia. Totes les altres vegades que amb en Quimet ens havíem trobat, després del primer dia a la plaça del Diamant, la primera cosa que em preguntava, tirant el cap i el cos endavant, era si ja havia renyit amb en Pere. I aquell dia no m'ho preguntava i jo no sabia de quina manera començar a dir-li que ja havia dit a en Pere que, amb mi, no podia ser. I em sabia molt greu d'haver-li-ho dit, perquè en Pere s'havia quedat com un llumí quan, després d'haver-lo encès, el bufen. I quan pensava que havia renyit amb en Pere sentia una pena per dintre i la pena em feia adonar que havia fet una mala acció. Segur: perquè jo, que de dintre sempre havia estat molt natural, quan em recordava de la cara que havia fet en Pere, sentia la pena dolenta molt endins, com si al mig de la meva pau d'abans s'obris una porteta que tancava un niu d'escorpins i els escorpins sortissin a barrejar-se amb la pena i a fer-la punxent i a escampar-se'm per la sang a fer-la negra. Perquè en Pere, amb la veu escanyada i les nines dels ulls amb el color entelat que li tremolava, em va dir que li havia desfet la vida. Que l'havia convertit en una mica de fang de no res.

I va ser tot mirant el merlot que en Quimet va començar a parlar del senyor Gaudí, que el seu pare l'havia conegut el dia que el va aixafar el tramvia, que el seu pare havia estat un dels que l'havien dut a l'hospital, pobre senyor Gaudí tan bona persona, ves quina mort més de misèria... I que al món no hi havia res com el Parc Güell i com la Sagrada Família i la Pedrera. Jo li vaig dir que, tot plegat, massa ondes i massa punxes. Em va

donar un cop al genoll amb el cantell de la mà que em va fer anar la cama enlaire de sorpresa i em va dir que si volia ser la seva dona havia de començar per trobar bé tot el que ell trobava bé. Va fer-me un gran sermó sobre l'home i la dona i els drets de l'un i els drets de l'altre i quan el vaig poder tallar vaig preguntar-li:

—¿I si una cosa no m'agrada de cap de les maneres?

—T'ha d'agradar, perquè tu no hi entens.

I altra vegada sermó: molt llarg. Va sortir molta gent de la seva família: els seus pares, un oncle que tenia capelleta i reclinatori, els seus avis i les dues mares dels Reis Catòlics que eren, deia ell, les que havien assenyalat el bon camí.

I aleshores, que de primer no ho vaig acabar d'entendre, perquè ho va ajuntar amb altres coses que deia, va dir, pobra Maria... I altra vegada les mares dels Reis Catòlics i que potser ens podríem casar aviat perquè ja tenia dos amics que li buscaven casa. I que em faria uns mobles que així que els veuria cauria d'esquena perquè per alguna cosa era ebenista i que ell era com si fos Sant Josep i que jo era com si fos la Mare de Déu.

Tot ho deia molt content i jo anava pensant què havia volgut dir quan havia dit, pobra Maria... i m'anava ensopint de la mateixa manera que s'anava ensopint la claror, i el merlot sense cansar-se sempre sortint de baix i anant d'un arbre cap a un altre i tornant a sortir de baix com si fossin molts merlots que s'hi dediquessin.

—Faré un armari que servirà per tots dos, de dos cossos, amb fusta d'arbre ampolla. I quan tindrè el pis moblat, faré el llit del nen.

Em va dir que les criatures li agradaven i no li agradaven. Que anava molt a llunes. El sol es ponia i allà on ja no era, l'ombra es tornava blava i feia estrany de mirar. I en Quimet parlava de fustes, que si una fusta que si una altra, que si la xicranda, que si la caoba, que si el roure, que si l'alzina... Va ser aleshores, me n'he recordat i me'n recordaré sempre, que em va fer un petó i així que va començar a fer-me el petó vaig veure Nostre Senyor a dalt de tot de casa seva, ficat a dins d'un núvol inflat, voltat d'una sanefa de color de mandarina, que se li anava descolorint d'una banda, i Nostre Senyor va obrir els braços a gran amplada, que els tenia molt llargs,

va agafar el núvol per les vores i es va anar tancant a dintre com si es tanqués a dintre d'un armari.

—Avui no havíem d'haver vingut.

I va lligar el primer petó amb un altre i tot el cel es va emboirar. Jo veia el núvol que anava fugint a poc a poc i van sortir altres núvols més primets i tots es van posar a seguir el núvol que anava ple i en Quimet tenia gust de cafè amb llet. I va cridar, ¡ja tanquen!...

—¿Com ho saps?

—¿Que no has sentit el xiulet?

Ens vam aixecar, el merlot va fugir esparverat, l'aire em feia voleiar les faldilles... i avall, caminets avall. Asseguda en un banc de rajoleta hi havia una nena que es ficava els dits al nas i després passava el dit per una estrella de vuit puntes que hi havia a l'esquena del banc. Duia un vestit del mateix color que el meu i ho vaig dir a en Quimet. No em va contestar. Quan vam sortir al carrer li vaig dir, mira, encara entra gent... i em va dir que no m'amoïnés que aviat els traurien. Anàvem carrers avall i en el moment que estava a punt de dir-li, ¿saps?, amb en Pere ja hem renyit, es va aturar en sec, se'm va plantar al davant, em va agafar pels braços i em va dir, mirant-me com si fos una persona de mala llei, pobra Maria...

Vaig estar molt a punt de dir-li que no patís, que em digués què li passava amb la Maria... Però no vaig gosar. Em va deixar anar els braços, se'm va posar al costat altra vegada, i avall, fins que vam arribar a la Diagonal-Passeig de Gràcia. Vam començar a voltar un pilot de cases, i jo no podia més amb els meus peus. Quan feia mitja hora que voltàvem es va tornar a parar, em va tornar a agafar pels braços, estàvem sota d'un fanal, i quan ja em pensava que tornaria a dir, pobra Maria, i m'aguantava la respiració esperant que ho digués, va dir amb ràbia:

—¡Si no haguéssim baixat de pressa, allà dalt, entre el merlot i tot plegat, no sé pas què hauria passat!... ¡Però no te'n fiïs, perquè el dia que et podré arrebregar et baldraré!

Vam anar voltant cases fins a les vuit, sense dir-nos ni mitja paraula, com si fóssim muts del néixer. Quan vaig estar sola vaig mirar el cel i només era negre. I no sé... tot plegat, molt misteriós...

III

Me'l vaig trobar plantat a la cantonada, de sorpresa, un dia que no havia de venir a buscar-me.

—¡No vull que treballis més per aquest pastisser! He sabut que va al darrera de les dependents.

Em vaig posar a tremolar i li vaig dir que no cridés, que no podia deixar la casa així, de qualsevol manera i sense educació, que, pobre home, no m'havia dit mai una paraula més enllà de l'altra i que despatxar dolços m'agradava i que si em feia plegar a veure què... Em va dir que a l'hivern, una tarda, quan ja era fosc, havia vingut a mirar com treballava. I va dir que, mentre acompanyava una clienta a triar una capsa de xocolatins a l'aparador de la dreta, el pastisser em seguia amb els ulls, no a mi, sinó el meu darrera. Li vaig dir que anava massa lluny i que valia més que ho deixéssim córrer si no em tenia confiança.

—Sí que et tinc confiança, però no vull que el pastisser es diverteixi.

—¡T'has tornat boig!, li vaig dir; ¡és un senyor que només pensa en el seu negoci! ¿Sents?

Em vaig enfadar tant que les galtes em cremaven. Em va agafar pel coll amb una mà i em va sacsejar el cap. Li vaig dir que ja es podia retirar i que si no em feia cas cridaria un municipal. Vam estar tres setmanes sense veure'ns i quan ja em penedia d'haver dit a en Pere que entre nosaltres dos tot s'havia acabat, perquè en Pere al capdavall era un bon xicot que mai no m'havia donat cap disgust, només enderiat amb el seu ofici i bon treballador, va tornar a comparèixer, més tranquil que una soca d'arbre, i la primera cosa que em va dir, amb les mans a les butxaques, va ser, i la pobra Maria a passeig per tu...

Anàvem cap al carrer Gran per la Rambla del Prat. Es va aturar davant d'un adroguer que tenia tot de sacs a l'entrada, va ficar la mà a dintre un sac

ple de veces, va dir, quines veces més boniques... i vam tornar a caminar. S'havia quedat unes quantes veces a la mà i quan estava més distreta me les va tirar a l'esquena pel coll de la brusa. Em va fer aturar davant d'un aparador ple de roba feta, ¿veus?, quan serem casats, et faré comprar davantals com aquells. Jo li vaig dir que feien hospici i ell va dir que eren com els que duia la seva mare i jo li vaig dir que tant me feia, que jo no en volia perquè feien massa hospici.

Va dir que em presentaria a la seva mare, que ja li havia parlat de mi i que la seva mare tenia moltes ganes de veure quina cara feia la noia que el seu fill havia triat. Hi vam anar un diumenge. Viví sola. En Quimet vivia a dispesa per no donar-li feina i deia que així eren més amics, perquè, junts, no s'avenien. I la seva mare vivia en una caseta cap als periodistes i des de la galeria es veia el mar i la boira que de vegades el tapava. Era una senyora molt faluga, pentinada de pentinadora, amb moltes ondes. Tenia la casa plena de llaços. En Quimet ja m'ho havia dit. Al damunt del Sant Crist del capçal del llit, un llaç. El llit era de caoba negra amb dos matalassos i un cobrellit crema amb roses vermelles i tot el voltant fent ondes enribetades de vermell. A la clau de la tauleta de nit, un llaç. A les claus de cada calaix de la calaixera, un altre llaç. I un llaç a cada clau de cada porta.

—A vostè li agraden molt les cintes, li vaig dir.

—Sense cintes una casa no és una casa.

I em va preguntar si m'agradava vendre dolços i li vaig dir que molt, sí senyora, sobretot arrissar les puntes del cordill amb un reilet d'estisores, i que només esperava que vinguessin festes per poder fer força paquets i sentir el ric-rac de la màquina cobradora i la campaneta de la porta.

—Sí que estàs de broma, va dir.

A mitja tarda, en Quimet em va donar un cop de colze que volia dir, anem. I quan ja érem al peu de la porta d'entrada la seva mare em va preguntar, ¿i la feina de la casa també t'agrada?

—Sí senyora, molt.

—Ja va bé.

Aleshores va dir que ens esperéssim, va tornar a dins i va venir amb uns rosaris de boleta negra i me'ls va regalar. En Quimet, quan vam ser una

mica lluny, em va dir que l'havia conquistada.

—¿Què t'ha dit quan estàveu soles a la cuina?

—Que eres molt bon noi.

—Ja m'ho pensava.

Ho va dir mirant a terra i clavant un cop de peu a una pedreta. Li vaig dir que no sabia què fer dels rosaris. Va dir que els fiqués en un calaix, que potser algun dia em servien: que no es podia llençar res.

—Potser serviran a la nena, si en tenim una...

I em va clavar un pessic al tou del braç. Mentre me'l fregava, perquè m'havia fet mal de debò, em va preguntar si em recordava de no sé què i va dir que aviat es compraria una moto, que ens aniria molt bé perquè quan seríem casats voltaríem tot el país, i que jo aniria al darrera. Em va preguntar si havia anat mai al darrera d'una moto amb un noi i li vaig dir que no, que mai, que em semblava molt perillós, i es va posar content com un ocell, i va dir, i ca, dona...

Vam entrar al Monumental a fer el vermut i menjar popets. Allà va trobar en Cintet, i en Cintet, que tenia els ulls molt grossos, com de vaca, i la boca una mica torta, va dir que hi havia un pis al carrer de Montseny, bastant bé de preu, però atrotinat, perquè l'amo no volia maldecaps i que la restauració hauria d'anar a compte dels qui el lloguessin. El pis era sota terrat. Que fos sota terrat ens va agradar molt i més encara quan en Cintet ens va dir que el terrat seria tot nostre. El terrat seria nostre perquè els veïns dels baixos tenien eixida i els del primer pis, per una escala llarga i penjada, anaven a un jardí petit que tenia galliner i safareig. En Quimet es va entusiasmar i va dir a en Cintet que no se l'havia de deixar escapar de cap de les maneres i en Cintet va dir que l'endemà hi aniria amb en Mateu i que hi anéssim nosaltres. Tots plegats. En Quimet li va preguntar si sabia una moto de segona mà, perquè un oncle d'en Cintet tenia un garatge i en Cintet treballava en el garatge del seu oncle, i en Cintet li va dir que ja ho miraria. Enraonaven com si jo no hi fos. La meva mare no m'havia parlat mai dels homes. Ella i el meu pare van passar molts anys barallant-se i molts anys sense dir-se res. Passaven les tardes dels diumenges asseguts al menjador sense dir-se res. Quan la meva mare va morir, aquest viure sense paraules encara es va eixamplar. I quan al cap d'uns quants anys el meu pare va

tornar a casar-se, a casa meva no hi havia res on jo em pogués agafar. Vivia com deu viure un gat: amunt i avall amb la cua baixa, amb la cua dreta, ara és l'hora de la gana, ara és l'hora de la son; amb la diferència que un gat no ha de treballar per viure.

A casa vivíem sense paraules i les coses que jo duia per dintre em feien por perquè no sabia si eren meves...

Quan ens vam dir adéu amb en Quimet al peu de la parada del tramvia, vaig sentir que en Cintet li deia, no sé pas d'on l'has treta, tan bufona... I vaig sentir el riure d'en Quimet, ha, ha, ha...

Vaig desar els rosaris a la tauleta de nit per abocar-me a mirar el jardí de sota. El fill dels veïns, que feia el soldat, prenia la fresca. Vaig fer una boleta de paper, vaig tirar-l'hi, i em vaig amagar.

IV

—Trobo que fas ben fet de casar-te jove. Necessites un marit i un sostre.

La senyora Enriqueta, que vivia de vendre castanyes i moniatos a la cantonada de l'Smart a l'hivern i cacauets i xufles per les festes majors a l'estiu, sempre em donava bons consells. Asseguda davant meu, totes dues al peu del balcó de la galeria, de tant en tant es tirava les mànigues amunt; per tirar-se-les amunt callava i quan les tenia amunt tornava a enraonar. Era alta, amb boca de rap i amb nas de paperina. Estiu i hivern, sempre, duia mitges blanques i sabata negra. Anava molt neta. I li agradava molt el cafè. Tenia un quadro penjat amb un cordill groc i vermell, que figurava tot de llagostes amb corona d'or, cara d'home i cabells de dona, i tota l'herba al voltant de les llagostes, que sortien d'un pou, era cremada, i el mar al fons, i el cel per sobre, eren de color de sang de bou i les llagostes duïen cuirassa de ferro i mataven a cops de cua. A fora plovia. La pluja queia petita damunt de tots els terrats, damunt de tots els carrers, damunt de tots els jardins, damunt del mar com si no tingués prou aigua, i damunt de les muntanyes, potser. Gairebé no hi vèiem i era el començament de la tarda. Penjaven gotes de pluja dels filferros d'estendre la roba i jugaven a empaitar-se i, de vegades, alguna queia a baix i abans de caure s'estirava i s'estirava, perquè es veu que li costava de despenjar-se. Plovia ja feia vuit dies; una pluja petita, ni massa forta ni massa fluixa, i els núvols n'estaven tan plens que la inflor se'ls arrossegava pels terrats. Miràvem la pluja.

—Trobo que en Quimet et convé més que no pas en Pere. Té establiment, mentre que en Pere és persona manada. En Quimet és més eixerit i més busca-vides.

—Però alguna vegada respira trist i diu, pobra Maria...

—Però es casa amb tu, ¿oi?

Jo tenia els peus glaçats perquè duia les sabates molles, i tenia el pla del cap molt calent. Li vaig dir que en Quimet es volia comprar una moto i em va dir que ja es veia que era molt modern. I va ser la senyora Enriqueta la que em va acompanyar a comprar la roba per fer-me el joc de núvia, i quan li vaig dir que potser ens quedàriem un pis prop de casa d'ella, va estar molt contenta.

El pis estava abandonat. La cuina feia pudor d'escarbats i vaig trobar un niu d'ous llarguets de color de caramel, i en Quimet em va dir, busca que encara en trobaràs més. El paper del menjador era un paper amb ratlletes que feien cercol. En Quimet va dir que volia un paper verd poma, i paper de color de nata a l'habitació del nen, amb una sanefa de pallassos. I una cuina nova. Va dir a en Cintet que avisés en Mateu, que li digués que el volia veure. El diumenge a la tarda vam anar tots al pis. En Mateu de seguida es va posar a desfer la cuina, i un manobre, amb els pantalons plens de pedaços, s'enduia la runa i la carregava en un carretó que havien deixat al carrer. Però el manobre empastifava l'escala i va sortir una veïna del primer pis i li va dir que no marxéssim sense escombrar perquè no es volia trencar les cames d'una relliscada... i en Quimet de tant en tant deia, potser ens estan robant el carretó... Amb en Cintet vam començar a mullar les parets del menjador, i amb una rasqueta rascàvem paper. Al cap d'una estona de treballar ens vam adonar que en Quimet no hi era. En Cintet va dir que quan en Quimet no tenia ganes de fer una cosa s'escorria com una anguila. Vaig anar a la cuina a beure aigua i en Mateu tenia la camisa xopa de l'esquena i la cara li brillava de suor i picava sense parar amb el martell contra l'escarpra. Vaig tornar a rascar paper. I en Cintet em va dir que en Quimet quan tornaria faria el distret i que estava segur que tornaria tard. El paper costava molt de desenganxar i a sota del primer gruix en va sortir un altre, i un altre, fins a cinc. Quan ja era fosc i ens rentàvem les mans va tornar en Quimet i va dir que mentre ajudava el manobre a tirar runa al carretó havia trobat un client... I en Cintet va dir, i ha anat passant l'estona, és clar... I en Quimet sense ni mirar-se'l deia que hi hauria més feina de la que es pensava, però que de tot ens sortiríem. Quan anàvem a baixar l'escala en Mateu va dir que em farien una cuina que semblaria la cuina d'una reina. I

aleshores en Quimet va voler pujar al terrat. Hi passava aire i es veien molts terrats, però la tribuna del primer pis ens tapava la vista del carrer.

I vam marxar. Entre el nostre replà i el del primer pis la paret estava guixada: noms i ninots. I entre els noms i els ninots hi havia unes balances molt ben dibuixades, amb les ratlles endintre de la paret com si les haguessin fetes amb la punta d'un punxó. L'un dels plats penjava una mica més avall que l'altre. I vaig passar el dit pel voltant d'un dels plats. Vam anar a fer el vermut i a menjar popets. A mitja setmana ens vam barallar altra vegada amb en Quimet per culpa de la seva mania amb el pastisser.

—Si el torno a veure que et mira el darrera amb aquells ulls, entraré i ja em sentirà, cridava. Va estar dos o tres dies desaparegut i, quan va tornar, li vaig preguntar si ja li havia passat i se'm va posar com un gall de panses i va dir que havia vingut a demanar-me explicacions, perquè m'havia vist passejant amb en Pere. Li vaig dir que em devia haver pres per una altra. Va dir que era jo. Li vaig jurar que no era veritat i ell jurava que sí. De primer li ho vaig discutir normal, però com que no em creia em va fer cridar i em va dir, quan va veure que cridava, que totes les noies eren boges i que no valien ni cinc i aleshores li vaig preguntar on era que m'havia vist amb en Pere.

—Pel carrer.

—¿Per quin carrer?

—Pel carrer.

—¿Per quin? ¿Per quin?

Se'n va anar fent unes grans camades. No vaig dormir en tota la nit. L'endemà va tornar i em va dir que li havia de prometre que no sortiria mai més amb en Pere i per acabar d'una vegada i no sentir-li més la veu, que quan estava enrabiat no semblava la seva, li vaig dir que ja el creuria i que no sortiria més amb en Pere. En comptes d'estar content es va posar com un dimoni, em va dir que ja estava tip de mentides, que m'havia posat un parany i jo hi havia caigut com un ratolí, i em va fer demanar perdó per haver sortit a passejar amb en Pere i per haver-li dit que no hi havia sortit i a l'últim em va fer arribar a creure que hi havia sortit i em va dir que m'agenollés.

—¿Al mig del carrer?

—Agenolla't per dintre.

I em va fer demanar perdó agenollada per dintre per haver sortit a passejar amb en Pere que, pobra de mi, no havia vist d'ençà que havíem renyit. El diumenge vaig anar a rascar paper. En Quimet no va venir fins a l'hora de plegar perquè havia hagut de treballar en un moble que tenia entre mans. En Mateu estava a punt d'acabar la cuina. Una altra tarda, i llesta. Tota de rajola blanca fins a alçada de braç. I el damunt dels fogons, de rajola vermella lluent. En Mateu va dir que totes les rajoles venien de l'obra. I va dir que era el seu obsequi de casament. Es van abraçar amb en Quimet, i en Cintet, amb els ulls de vaca aturats, es fregava les mans. Vam anar tots plegats a fer el vermut i a menjar popets. En Cintet va dir que si necessitàvem anell ell coneixia un joier que ens el donaria a més bon preu.

I en Mateu va dir que ell en coneixia un que ens el donaria a meitat de preu.

—No sé com t'ho fas, va dir-li en Quimet.

I en Mateu, tot ros i amb els ulls blaus, reia content i ens mirava a poc a poc, ara l'un, ara l'altre.

—Manetes.

V

La vigília del dia dels rams, el meu pare em va preguntar quan ens casàvem. Anava cap al menjador, davant meu, amb els talons de les sabates molt gastats de la banda de fora. Li vaig dir que no ho sabíem... quan el pis estaria llest.

—¿Que us falta gaire?

Li vaig dir que no li ho podia dir perquè depenia del temps que hi haguéssim de dedicar. Que a la paret hi havia almenys cinc gruixos de paper i que en Quimet no volia que n'hi quedés ni un perquè volia les coses ben fetes i per la vida.

—Fes-lo venir a dinar, diumenge.

Ho vaig dir a en Quimet i se'm va posar com una vespa.

—Vaig anar a demanar-li la teva mà i va fer el desmenjat i em va dir que jo era el tercer i que a veure si seria l'últim, per fer-me'n venir més ganes, ¿i ara em convida? Un cop serem casats...

Vam anar a beneir. Al carrer hi havia nens amb palmons i nenes amb palmes i nens amb xerrics-xerracs i nenes també amb xerrics-xerracs, i alguns en comptes de xerrics-xerracs duien maces de fusta i mataven jueus per les parets i per terra i per damunt d'una llauna o d'una galleda vella i pertot arreu. Quan vam arribar als Josepets, tothom cridava. En Mateu venia amb nosaltres, amb la nena a coll, una nena com una flor i ell la duia com si fos una flor de debò. Era tota rossa i amb tirabuixons i tenia els ulls blaus com en Mateu, però era una nena que no reia. Portava una palma que li mig aguantava en Mateu, carregada de cireres confitades. Un altre pare duia un nen a coll i aguantava un palmó petit amb un llaç de seda blava i una estrella de brillants i els dos pares empesos per la gent i sense adonar-se'n es van anar acostant i el nen va començar a arrencar cireres de la palma de

la nena d'en Mateu i quan ens en vam adonar la palma ja tenia mitja cara pelada.

Vam anar a dinar a casa la mare d'en Quimet: tenia molts ramets de boix damunt de la taula, lligats amb una cinteta vermella. I palmes petites, lligades amb una cinteta blau cel. Va dir que cada any feia aquella preparació per quedar bé amb les seves amistats. I a mi em va regalar un ramet amb la cinteta vermella perquè li vaig dir que, jo, havia beneït palma. I del jardí va entrar una senyora i la mare d'en Quimet ens la va presentar; era una senyora veïna que la mare d'en Quimet tenia recollida perquè s'havia barallat amb el seu marit.

A l'hora de dinar, quan ja havíem començat, en Quimet va demanar la sal. La mare d'en Quimet va aixecar el cap de pressa i va dir que ella sempre ensopegava el menjar de sal. I en Quimet li va dir, avui l'ha fet dolç. La senyora veïna va dir que no el trobava ni salat ni dolç: al punt. I en Quimet va dir que ja no podia ser més dolç. La seva mare es va aixecar molt dreta i va anar a la cuina i en va tornar amb un saler que era un conill i la sal li sortia per les orelles. Va deixar el saler damunt de la taula i va dir amb una veu molt seca, la sal. I en Quimet en comptes de tirar-se sal al plat va començar a dir que si tots érem de sal d'ençà que aquella senyora que no va creure el seu marit s'havia girat tot d'una quan el que se li demanava era que caminés ben dreta i endavant. La mare d'en Quimet li va dir que callés i que mengés i ell va preguntar a la senyora veïna si tenia raó o no tenia raó de dir que la senyora no s'havia d'haver girat i la senyora veïna, tot mastegant i empassant-se el menjar molt ben educada, va dir que no hi entenia.

I en Quimet aleshores va dir que el dimoni, i quan va dir, el dimoni, va callar i dirigint-se a la seva mare i tot salant-se el plat amb el saler conill li va dir, miri, ¿veu? ni un gra de sal. Ha passat el dematí fent llacets i ni un gra de sal. I vaig sortir a defensar la mare d'en Quimet i vaig dir que sí, que havia tirat sal al dinar. I la senyora veïna va dir que a ella el menjar massa salat la cansava de menjar-lo i en Quimet va dir que ja ho entenia, que la seva mare havia fet el dinar sense sal per acontentar-la a ella però que una cosa era fer el dinar al gust d'una senyora veïna i l'altra era voler fer creure al seu fill que havia salat el dinar. I s'anava tirant sal al plat i la seva mare

es va senyar i en Quimet quan va tenir el menjar ben salat va deixar el saler damunt de la taula i es va posar a parlar de la sal altra vegada.

I que ja sabia tothom que el dimoni... I la seva mare li va dir que no ens maregés més, però ell com si res va seguir, que el dimoni havia fet els diabètics, que eren de sucre, només que per molestar. Tots som salats: la suor, les llàgrimes... i em va dir, llepa't la mà i ja veuràs de què té gust. I altra vegada amb el dimoni i la senyora veïna li va dir a veure si era un nen petit de creure en el dimoni, i en Quimet va dir que el dimoni, altra vegada, i la seva mare li va dir, calla. I en Quimet encara no havia començat a menjar i tots ja estàvem a mig i va ser quan va dir que el dimoni era l'ombra de Déu i que també era pertot, en les plantes, en les muntanyes, a fora, pels carrers i a dintre de les cases, per sota i per damunt de la terra i que anava disfressat de mosca vironera, tot negre, amb aigües blaves i vermelles, i que quan només era mosca vironera, s'atipava d'escombraries i de bèsties mortes mig podrides i llençades al femer. I va enretirar el plat i va dir que no tenia gana i que només menjaria les postres.

L'altre diumenge va venir a dinar a casa i va regalar un puro al meu pare. Jo vaig portar un braç de gitano de crema. Tot el dinar en Quimet va parlar de fustes i de la resistència que tenien les unes i les altres. Mentre preniem cafè en Quimet em va dir si volia marxar d'hora o m'estimava més marxar tard i li vaig dir que m'era igual. Però la senyora del meu pare va dir que més valia que la joventut s'anés a divertir i a les tres ja érem al carrer amb un sol que tot ho negava. Vam anar al pis a rascar paper. Ja hi vam trobar en Cintet que havia dut dos rotllos i se'ls estava mirant amb en Mateu i va dir que coneixia un empaperador que ens ho empaperaria d'amic si en Quimet li regalava unes potes per una taula que les tenia molt corcades i que una estava mig desencolada perquè les seves criatures quan es quedaven soles a la casa la feien ballar expressament per desencolar-la. I van quedar d'acord.

I quan vam tenir el menjador empaperat, a la banda dreta ens hi va sortir una taca. Van fer venir el noi que havia empaperat i va dir que la culpa no era seva, que la taca devia haver sortit després. Que era un defecte de la paret que se li havia reventat alguna cosa per dintre. I en Quimet li va dir que aquella taca ja hi devia ser i que la seva obligació era haver dit que hi

havia humitat. En Mateu va dir que més valdria anar a veure els veïns perquè potser tenien l'aigüera en aquella banda i que si la tenien foradada estàvem perduts. Van anar tots tres a casa els veïns i els van rebre malament, que si teníem una taca ells no en tenien cap i van donar l'adreça del seu propietari. El propietari va dir que ja enviaria algú a mirar la taca i no va venir ningú i a l'últim va venir ell en persona, es va mirar la taca i va dir que era un desperfecte que havíem de pagar nosaltres o el nostre propietari perquè era un desperfecte que havíem fet picant. En Quimet li va dir que no havíem picat. El propietari va dir que venia del retruc de quan havíem fet la cuina i que ell se'n rentava les mans. En Quimet es va enfilel fins a dalt de tot. En Mateu va dir que si s'havia de fer una reparació el millor seria pagar-la a mitges. Però el propietari veí no hi volia saber res, vagin a veure el seu, de propietari... deia.

—Si la taca ve de la banda de vostè, ¿què vol que anem a fer a casa del nostre propietari? I el propietari veí deia que si la taca venia de la seva banda ell podia demostrar que a la seva banda no hi havia res que pogués fer sortir taques. El propietari se'n va anar i tots rondinaven. I tot plegat, tant anar i venir, tant enraonar i tant enrabiar-se, per res, per una cosa que no valia la pena, per una cosa que va morir posant-hi el bufet al davant.

Cada diumenge anàvem al Monumental a fer el vermut i a menjar popets. Un dia se'ns va acostar un home amb camisa groga que ens volia vendre postals d'una artista que havia estat la reina de París feia molts anys. Va dir que era el seu representant, que aquella artista, que havia estat amor de prínceps i de reis, vivia sola i d'anar venent les seves coses i els seus records. En Quimet el va aviar amb un crit. Quan vam sortir va dir que ja podia anar-me'n cap a casa perquè ell tenia cita amb un senyor que li volia fer restaurar tres dormitoris. Vaig voltar una mica pel carrer Gran mirant aparadors. I l'aparador de les nines a la casa dels hules. Uns quants ximples em van començar a dir coses per molestar-me i un de molt gitano es va acostar més que no pas els altres i va dir, està bona. Com si jo fos un plat de sopa. Tot plegat no em feia cap gràcia. Era veritat, però, que el meu pare sempre em deia que jo era de mena exigent... però és que a mi em passava que no sabia ben bé per què era al món.

VI

Va dir que em portaria a ensenyar-me a mossèn Joan. I mentre hi anàvem em va sortir que havíem de pagar el lloguer del pis a mitges. Com si fóssim amics. Em va costar crits a casa perquè el meu pare m'administrava els cèntims que em quedaven després que la seva senyora havia retirat el que valia el menjar. A l'últim el meu pare va dir que sí, que pagués la meitat del lloguer. Però en Quimet això del lloguer m'ho va dir mentre anàvem a veure mossèn Joan.

Mossèn Joan semblava fet d'ala de mosca; vull dir el vestit. D'aquesta mena de color de negre passat. Ens va rebre com un sant. En Quimet li va dir, a mi, això de casar-me... és un moment, i com menys es gasti millor i si es pot acabar en cinc minuts en comptes de deu, millor. Mossèn Joan, que coneixia en Quimet de petit, es va posar les mans obertes damunt dels genolls, es va decantar endavant i amb els ulls emboirats, perquè es veu que els anys se li havien posat als ulls, va dir, no t'ho creguis. El matrimoni és una cosa per la vida i s'hi ha de donar importància. ¿Oi que tu et mudes el diumenge? Doncs el matrimoni, quan comença, és com un gran diumenge, necessita cerimònia. Si no donéssim importància a res seria com si encara no estiguéssim civilitzats... I tu vols ser civilitzat, em penso... En Quimet l'escoltava amb el cap baix i quan anava a dir alguna cosa mossèn Joan el va fer callar amb la mà.

—Jo us casaré i em penso que val més que us caseu amb calma. Ja sé que la joventut va esperitada i el cas és viure i viure de pressa... però la vida, perquè sigui vida, s'ha de viure a poc a poc... La teva promesa em penso que s'estimarà més anar amb vestit de núvia i que tothom que la vegi sàpiga que és núvia, que no pas vestir-se amb un vestit de cada dia encara que sigui nou... Les noies són així. I tots els casaments que he fet... tots els bons casaments que he fet, la noia anava de núvia.

Quan vam sortir en Quimet va dir, li tinc molt respecte perquè és un bon home.

Tot el que em vaig endur de casa meva va ser el llit de llautó que era l'única cosa que tenia. En Cintet ens va regalar el llum del menjador, de ferro, amb un serrell de seda de color de maduixa, tot plegat penjat al sostre per tres cadenes de ferro ajuntades amb una flor de ferro de tres fulles. Vaig anar vestida de núvia, amb faldilla llarga. En Quimet anava de fosc. També va venir l'aprenent i la família d'en Cintet: tres germanes i dos germans casats que van venir amb les seves dones. El meu pare també va venir per dur-me a l'altar; i la mare d'en Quimet, amb un vestit de seda negra que quan es movia cruixia de pertot arreu. I la Julieta amb un vestit de punta de color de cendra amb una llaçada rosa. Tots plegats vam fer una bona colla. La dona d'en Mateu, que es deia Griselda, a darrera hora no va poder venir perquè no es trobava bé i en Mateu va dir que li passava sovint i que la disculpéssim. Tot va ser molt llarg i mossèn Joan va fer un sermó molt bonic; va parlar d'Adam i Eva, de la poma i de la serp, i va dir que la dona era feta d'una costella de l'home i que Adam se la va trobar adormida al costat sense que Nostre Senyor l'hagués preparat per la sorpresa. Ens va explicar com era el Paradís: amb rierols i prats d'herba curta i flors de color de cel i Eva, quan es va despertar, la primera cosa que va fer va ser agafar una flor blava i bufar-la i les fulles van volar una estona i Adam la va renyar perquè havia fet mal a una flor. Perquè Adam, que era el pare de tots els homes, només volia el bé. I tot va acabar amb l'espasa de foc... Com el rosari de l'aurora, va dir la senyora Enriqueta que seia darrera meu, i jo vaig pensar què diria mossèn Joan si un dia podia veure el quadro de les llagostes amb el cap tan barrejat, que mataven a cops de cua... Tothom va dir que el sermó havia estat dels més bonics que mossèn Joan havia fet i l'aprenent va dir a la mare d'en Quimet que mossèn Joan, pel casament de la seva germana, també havia parlat del Paradís i dels primers pares i de l'àngel i de l'espasa afluamada... tot igual; només eren diferents les flors que en el casament de la seva germana havia dit que eren grogues i l'aigua dels rierols que havia dit que era blava al dematí i de color de rosa a la tarda.

Vam anar a la sagristia a firmar i després els cotxes ens van dur a Montjuïc a passejar per fer gana. I quan vam haver passejat, mentre els

convidats feien el vermut, amb en Quimet ens en vam anar a fer retratar. Ens van fer unes fotografies amb en Quimet dret i jo asseguda i amb en Quimet assegut i jo dreta. I amb tots dos asseguts mig girats d'esquena i una altra amb tots dos asseguts i girats de cara, perquè no semblés que sempre estan renyits, va dir el fotògraf. I una altra amb tots dos de costat i drets, jo amb una mà damunt d'una tauleta amb tres peus a baix de tot, que ballava, i una altra amb tots dos asseguts en un banc, al costat d'un arbre de tul i paper. Quan vam arribar al Monumental van dir que ja estaven cansats d'esperar-nos i els vam dir que el fotògraf ens havia fet fotografies artístiques i que això demanava temps. El cas va ser que ja no quedaven olives ni anxoves i en Quimet va dir que tant se n'hi endonava i que ens poséssim a dinar, però els havia de dir que eren una colla de mal educats. I tota l'estona del dinar va discutir amb en Cintet... que si les olives que si no les olives i en Mateu no deia res, només, de tant en tant, em mirava i reia. I em va dir per darrera de la cadira del meu pare, sempre fan riure. Vam dinar molt bé i en havent dinat van fer música amb discos i tots a ballar. El meu pare va ballar amb mi. Jo ballava amb el vel posat i a l'últim me'l vaig treure i el vaig donar a la senyora Enriqueta per poder ballar més bé. I quan ballava m'aguantava la faldilla perquè tenia por que me la trepitgessin i amb el Mateu vam ballar un vals i en Mateu ballava bé i em duia com una ploma, com si, a la vida, jo no hagués fet altra cosa que ballar, de tan bé que em portava. Les galtes em cremaven. Vaig ballar amb l'aprenent que no en sabia gaire i en Quimet se n'enreia per molestar-lo però l'aprenent feia la seva sense escoltar-se'l. I a mig ball van entrar quatre senyors que dinaven en un saló al costat del nostre i van demanar si els deixaríem ajuntar-se amb nosaltres. Tots eren vells, ja d'uns quaranta anys. I després d'aquells quatre en van venir dos més. Tot plegat mitja dotzena. I van dir que ells celebraven una operació d'apendicitis que havien fet al més jove, que duia un cordonet penjat a l'orella perquè era una mica sord, que l'operació havia anat molt bé, tal com podíem veure i que havien sabut que al costat del seu saló hi havia un ball de casament i a veure si els deixàvem ser de la colla perquè necessitaven alegria i joventut. I tots aquells senyors em van felicitar i em van preguntar qui era el nuvi i li van regalar pursos i tots van ballar amb mi i tot eren rialles, i en veure que se'ns havien ajuntat aquells senyors que

celebraven l'operació, el mosso que havia servit els licors va dir si li deixarien ballar un ball amb la núvia, que era un costum que tenia i que això li donava sort. Va dir que si no ens molestava s'apuntaria el meu nom en una llibreta on hi havia el nom de totes les núvies amb qui havia ballat i es va apuntar el meu nom i ens va ensenyar la llibreta i la llibreta tenia set pàgines plenes de noms. Era com un espàrrec, bastant begut de galtes i només amb una dent. Duia els cabells pentinats tots cap a una banda perquè li tapessin el tros que tenia sense cabells, i per ballar amb el mosso, que tenia ganes, va dir, de ballar un vals, en Quimet va engegar un pas doble esbojarrat i el mosso i jo semblàvem fletxes amunt i avall i tothom estava molt content i a la meitat en Quimet va dir que volia acabar el pas doble amb mi perquè m'havia conegut ballant un pas doble, i el mosso em va donar a en Quimet i després es va passar la mà pel cap per posar-se bé els cabells cortina i se'ls va acabar d'esbullar i tots li anaven per on volien. Els senyors de l'operació s'havien quedat drets al peu de la porta, tots de negre amb un clavell blanc al trau, i mentre ballava els veia d'esquitllentes i semblaven d'un altre món. Tot ballant en Quimet em deia que què s'havien pensat de fer-li fer el ridícul, que allà només hi faltava mossèn Joan amb el sermó i es va acabar el ball. Tothom aplaudia i jo no podia respirar i el cor m'anava de pressa i allà se m'hi feia l'alegria que em sortia pels ulls. I quan es va acabar tot, jo hauria volgut ser el dia abans per poder tornar a començar, tan bonic...

VII

Ja feia dos mesos i set dies que ens havíem casat. La mare d'en Quimet ens havia regalat el matalàs i la senyora Enriqueta el cobrellit, antic, amb flors de ganxet que sortien enfora. La tela del matalàs era blava, amb un dibuix de plomes lluent i arrissades. El llit era de fusta clara. El capçal i els peus eren fets de columnetes arrencades i les columnetes eren tot de boles les unes damunt de les altres. A sota del llit, una persona s'hi podia ficar molt bé. Ho vaig saber per experiència el dia que vaig estrenar el vestit de color de castanya amb un coll molt fi de color de crema, que m'havia fet jo mateixa. Tota la faldilla era plegada i tot el davant cordat amb botonets daurats. En havent sopat, sense dir res per donar-li una sorpresa, mentre en Quimet dibuixava un moble sota el llum de ferro que feia una rotllana clara damunt de la taula, vaig anar a posar-me el vestit nou i quan el vaig tenir posat em vaig presentar al menjador. Sense alçar el cap de la feina en Quimet em va preguntar:

—¿Què feies, tan quieta?

Em va mirar i l'ombra del serrell de color de maduixa li queia damunt de mitja cara i ja feia dies que havia dit, haurem de penjar aquest llum més enlaire perquè així escamparà més la claror. Jo estava plantada al seu davant i ell em mirava i no deia ni mitja paraula i va estar així una bona estona i jo no podia aguantar més i ell em mirava sense parar. Els ulls, a l'ombra, encara eren més petits i més enfonsats i quan ja no podia aguantar més es va aixecar com un sortidor d'aigua, amb els braços amunt i les mans obertes com si l'entremig dels dits se li hagués d'esquinçar i se'm va tirar a sobre fent, uuuuuuuu... uuuuuuuu... Vaig arrencar a córrer passadís enllà i en Quimet al meu darrera, uuuuuuuu... uuuuuuuu... Vaig entrar al nostre dormitori i fins allà em va seguir i em va tirar a terra i em va ficar a sota del llit empenyent-m'hi pels peus i ell va saltar damunt del llit. Quan provava

de sortir em picava el cap des de dalt, ¡castigada! cridava. I fos per la banda que fos que jo volgués sortir, ¡plam!, la mà al cap, ¡castigada! Aquesta broma, després, me la va fer moltes vegades.

Un dia vaig veure unes xicres de xocolata molt boniques i en vaig comprar sis: totes blanques, gruixudetes. I en Quimet així que les va veure es va enfadar; ¿què n'hem de fer d'aquestes xicres de xocolata?

Va arribar en Cintet en aquell moment i sense dir com estan, ens va explicar que en Mateu tenia un amic que coneixia un senyor del carrer de Bertran i que aquell senyor volia restaurar tots els mobles de casa seva. Diu que hi vagis demà a la una. La casa té tres pisos. Et podràs refer del que vas gastar amb el casament, perquè aquest senyor té pressa i aquesta feina et farà hores extraordinàries. En Quimet es va apuntar la direcció i aleshores va obrir l'armari de la cuina, ja veus amb què perdem el temps... Ni a ella ni a mi no ens agrada la xocolata desfeta. Són ben bé ganes de pentinar el gat... En Cintet va agafar una xicra rient i va fer veure que bevia i la va tornar a posar al costat de les altres. Va quedar ben entès que a mi, no m'agradava la xocolata desfeta.

Amb el guany de la restauració dels mobles del senyor del carrer de Bertran, es va comprar la moto de segona mà. Va comprar la moto d'un senyor que havia mort d'accident i que no havien trobat fins a l'endemà de ser cadàver. Amb aquella moto anàvem per les carreteres com un xiulet avalotant les gallines dels pobles i espantant les persones.

—Agafa't fort que ara farem el maco.

Quan em feia patir més era a les voltes; quedàvem gairebé plans a terra i, a la recta, ens tornàvem a redreçar, ¿ho hauries pensat mai quan em vas conèixer que et faria menjar quilòmetres? A les voltes la cara se'm gelava i se'm feia com de cartó, els ulls em ploraven sols i amb la galta contra l'esquena d'en Quimet tot el camí pensava que no veuria mai més a casa.

—Avui farem el litoral.

Vam dinar a Badalona i no vam passar de Badalona perquè ens havíem llevat massa tard. El mar no semblava d'aigua: gris i trist perquè estava núvol. I la inflor que li venia de dintre era la respiració dels peixos i la ràbia dels peixos era la respiració del mar, quan el mar pujava més amunt amb

crestes i bombolles. Mentre preniem cafè, com un punyal traïdor, altra vegada, pobra Maria...

Em va començar a rajar sang del nas i no la podia estroncar. Em vaig posar deu cèntims entre cella i cella, em vaig posar la clau de la porta del carrer, que era molt grossa, darrera del coll. El mosso del cafè em va acompanyar al lavabo i em va ajudar a tirar-me aigua al cap. Quan vaig tornar en Quimet tenia els llavis estrets i el nas morat de ràbia, a l'hora de la propina ens veurem les cares. Ni cinc.

Va dir que el mosso no m'havia d'haver acompanyat i jo li vaig dir per què no m'havia acompanyat ell i va dir que ja era prou gran per anar sola. Quan va pujar a la moto, tornem-hi: si la Maria pogués veure aquest cent cavalls...

M'ho vaig començar a prendre de debò. Uns quants dies abans de dir pobra Maria, jo ja sabia que s'acostava el moment de dir pobra Maria, perquè feia l'ensopit. I quan ja havia dit pobra Maria, i em veia amoïnada, quedava quiet com si no hi fos, però jo el sentia tranquil per dintre. I jo no em podia treure la Maria del cap. Si fregava, pensava: la Maria ho deu fer més bé que no pas jo. Si rentava els plats, pensava: la Maria els deu deixar més nets. Si feia el llit pensava: la Maria deu deixar els llençols més tibants... I només pensava en la Maria, sense parar, sense parar. Vaig amagar les xicres; quan pensava que les havia comprades sense demanar permís a en Quimet per comprar-les, el cor se m'encongia. I la mare d'en Quimet, així que em veia, ¿que no hi ha novetat?

I en Quimet, amb els braços avall, plans contra els costats, i les mans obertes, amb els palmells cap a la banda de fora, alçava les espatlles i no deia res. Però jo li sentia la veu que tenia amagada a dintre i la veu amagada deia, la culpa no és meva. I la seva mare em mirava i els ulls se li feien com de vidre tot mirant-me, potser menja poc... Em tocava els braços, no està pas tan prima com això...

—És enganyadora, deia en Quimet i ens mirava a totes dues. La seva mare, quan hi anàvem, sempre deia que ens havia fet un dinar de quaranta mil duros. I quan sortíem en Quimet sempre deia, ¿què me'n dius de la meva mare com a cuinera? I pujàvem a la moto. Ruuuuuuuuuu... ruuuuuuuuuuu... Com llampecs. A la nit, mentre em despullava, ja se sabia,

avui, com que és diumenge, farem un nen. L'endemà es llevava com un remolí, tirant la roba enlaire sense mirar si em deixava destapada. Dret a la galeria, respirava fort. Es rentava fent gatzara i es presentava al menjador cantant. S'asseia a taula i entortolligava les cames als barrots de la cadira. Jo encara no havia vist la botiga i un dia em va dir que hi anés. Tenia una vidriera despintada amb els vidres entelats de pols i des de dintre no es veia a fora ni des de fora es veia a dintre. Quan li vaig dir que li rentaria els vidres va dir-me, amb la botiga no t'hi fiquis. Hi havia eines molt boniques i dos pots de cola, una cola seca, allagrimada per fora dels pots i perquè vaig tocar el bastonet que hi havia a dintre va dir tot picant-me la mà, ¡apa, apa, no emboliquem!

I com si amb l'aprenent no ens coneguéssim, m'hi va presentar, Colometa, la meva senyora. L'aprenent amb la seva cara de murriet em va donar la mà com si em donés una branca morta. Andreuet, per servir-la.

I sempre igual. Colometa, Colometa... I la seva mare, ¿no hi ha cap novetat? I el dia que vaig dir que el plat massa ple em marejava i que si volia fer el favor de buidar-me'l una mica, la mare d'en Quimet va dir, ¡ja era hora! Em va fer anar a la seva habitació. Als quatre poms del llit, aquell llit negre amb el cobrellit de roses vermelles, hi havia llaços: un de blau, un de lila, un de groc i un de color de pastanaga. Em va fer estirar, em va tocar i em va escoltar com si fos un metge, encara no, va dir tot entrant al menjador. I en Quimet, tot espolsant la cendra del puro a terra, va dir que ja s'ho pensava.

VIII

I va fer la cadira. S'havia passat moltes nits fent els plànols i venint a dormir quan jo ja dormia. Em despertava i em deia que el més difícil era trobar l'equilibri. Ho discutia amb en Cintet i amb en Mateu els diumenges que feia mal temps, que els passàvem a casa. Era molt estranya: mig cadira, mig balancí, mig butaca, i va estar molt de temps a fer-la. Mallorquina, va dir que era. Tota de fusta. Només es gronxava una mica. I va dir que li hauria de fer un coixí del mateix color que els serrells del llum. Dos: un per seure i un altre per posar-hi el cap. En aquella cadira només hi podia seure ell.

—És cadira d'home, va dir. I la hi vaig deixar estar. Va afegir que l'havia d'encerar cada dissabte perquè la fusta havia de treure tot el llustre i lluir les aigües. Assegut a la cadira, posava una cama sobre de l'altra. Si fumava, per treure el fum a fora, tancava una mica els ulls d'una mena de manera com si tot ell s'emmelés. Ho vaig explicar a la senyora Enriqueta.

—¿Oi que no fa cap mal? Val més que es distregui assegut que no pas fent el boig amb la moto.

I em va dir que anés amb molt de compte amb la mare d'en Quimet i que, sobretot, a ell no li deixés endevinar mai el que pensava, perquè si era dels que només viuen per molestar, valia més que no em conegués els punts febles. Li vaig dir que a la mare d'en Quimet, pobra senyora, me l'estimava una mica per aquella mania tan bufona de fer llaços. Però la senyora Enriqueta em va dir que allò dels llaços era un estudi que la senyora tenia fet, per enganyar i fer creure que era molt innocent. Que de totes maneres, havia de fer veure que me l'estimava, perquè en Quimet estaria content de mi si la seva mare em tenia apreci.

Els diumenges que no sortíem perquè plovia i en Mateu i en Cintet no venien, passàvem la tarda al llit, amb aquelles columnes fetes d'una bola

damunt de l'altra i amb la fusta de color de mel. Mentre dinàvem anunciava:

—Avui farem un nen.

I em feia veure les estrelles. La senyora Enriqueta ja feia temps que em deixava endevinar que li agradaria molt que li expliqués la nit de nuvis. Però jo no gosava perquè no vam fer nit de nuvis. Vam fer setmana de nuvis. Fins aquell moment, i mentre es despullava, es pot dir que mai no me l'havia acabat de mirar ben bé. Estava asseguda en un racó, sense gosar moure'm, i a l'últim va dir, si et fa vergonya despullar-te davant meu, sortiré, i si no, començaré jo perquè vegis que no n'hi ha per tant. Tenia els cabells com un bosc, plantats damunt del cap rodonet. Lluents com xarol. Se'ls pentinava a cops de pinta i a cada cop de pinta se'ls allisava amb l'altra mà. Quan no tenia pinta se'ls pentinava amb els dits de les mans ben oberts, de pressa, de pressa, com si una mà empaités l'altra. Si no se'ls pentinava, li queia un ble damunt del front, que tenia ample i una mica baix. Les celles eren espesses, negres com els cabells, damunt d'uns ulls menuts i lluent de ratolí. Les vores dels ulls sempre les tenia humides, com una mica untades i li feia molt bonic. El nas no era ni massa ample, ni massa estret, ni tirant amunt que no m'hauria agradat gens. Les galtes eren plenes, rosades a l'estiu, vermelles a l'hivern, amb una orella a banda i banda una mica desenganxada de la part de dalt. I els llavis els tenia sempre encesos i eren grossets; el de baix sortit enfora. Quan parlava o reia, se li veia la cadeneta de les dents, ben posades a cada forat de geniva. Tenia el coll sense nervis. I al nas, que com he dit no era ni massa ample ni massa estret, hi tenia, a cada forat, un enreixadet de pèls per aturar el fred i les polsegueres. Només, darrera de les cames, més aviat primes, les venes se li inflaven com serps. Tot el cos era llarg i rodó on calia. La post del pit alta, les anques estretes. El peu llarg i prim amb la volta una mica aplanada i si caminava descalç picava de talons. Era bastant ben fet i li ho vaig dir, i va voltar a poc a poc i em va preguntar, ¿et sembla?

Des del meu racó, jo tenia una por molt grossa.

I quan ell ja era a dins del llit, per donar-me exemple, com va dir, em vaig començar a despullar. Sempre havia tingut por d'aquell moment. M'havien dit que s'hi arriba per un camí de flors i se'n surt per un camí de

llàgrimes. I que et duen a l'engany amb alegria... Perquè de petita havia sentit a dir que et parteixen. I jo sempre havia tingut molta por de morir partida. Les dones, deien, moren partides... La feina ja comença quan es casen. I si no s'han ben partit, la llevadora les acaba de partir amb ganivet o a cops de vidre d'ampolla i ja queden així per sempre, o estripades o cosides, i per això les casades es cansen més aviat quan han d'estar una estona dretes. I els senyors que ho saben, si el tramvia va massa ple, i n'hi ha unes quantes que han d'estar dretes, s'aixequen i les fan seure i, els que no ho saben, es queden asseguts. I quan em vaig posar a plorar en Quimet va aixecar el cap per damunt de la gira del llençol i em va preguntar què em passava i li vaig confessar la veritat: la por de morir partida. I va riure i va dir que sí, que hi havia hagut un cas, el cas de la reina Bustamante, que el seu marit, per no tenir feina, la va fer partir per un cavall i de resultes va morir. I vinga riure i riure i més riure. Per això no podia explicar la nit de nuvis a la senyora Enriqueta, perquè el dia del casament, quan vam arribar al pis, en Quimet em va fer anar a buscar provisions, va barrar la porta i va fer durar la nit de nuvis una setmana. Però el que vaig explicar a la senyora Enriqueta va ser el cas de la reina Bustamante i va dir que sí, que era horrorós, però que encara era més horrorós el que li feia el seu marit, que ja feia anys que la pluja el regava i que les malves li florien al damunt, que la lligava al llit crucificada perquè ella sempre volia fugir. I quan es posava una mica tossuda a voler saber la nit de nuvis procurava distreure-la, i una bona distracció va ser el balancí. I la història de la clau perduda.

IX

Una nit vam voltar pels carrers amb en Cintet, després d'haver sortit del Monumental, fins a les dues.

I quan vam arribar davant de casa i en Cintet ja se n'anava, no vam poder entrar. La clau de la porta del carrer, desapareguda. En Quimet va dir que me l'havia donada a mi perquè la guardés en el portamonedes. En Cintet, que havia sopat a casa, va dir que li semblava que havia vist en Quimet com la despenjava del clau de darrera de la porta del pis, que era on estava sempre, i que en Quimet se l'havia ficada a la butxaca. En Quimet es va mirar totes les butxaques per tal de veure si les tenia foradades. Jo vaig dir que potser s'ho havia pensat que l'havia agafada. En Quimet va dir que potser havia dit a en Cintet que s'havia d'agafar la clau de baix i en Cintet, d'esma, l'havia agafada i no se'n recordava i era ell el que l'havia perduda. Després van dir que el que l'havia agafada era jo però no sabien dir quan l'havia agafada ni si havien vist que l'agafés. En Cintet va dir, truqueu al primer pis. En Quimet no ho va voler i tenia raó. Als veïns del primer pis més valia no tocar-los. I a l'últim en Quimet va dir, sort tenim del taller, anem a buscar eines.

Se'n van anar tots dos a buscar eines per obrir la porta. Em vaig quedar a l'entrada per veure si venia el vigilant, perquè l'havia cridat picant de mans a la primera cantonada i no havia vingut ni se'l veia per enlloc. Cansada d'estar dreta em vaig asseure a terra, al graó de l'entrada; amb el cap contra la porta vaig mirar el retall de cel entre les cases. Feia una mica de vent, només una mica, i el cel era molt fosc i amb núvols que corrien. Havia de fer molta força per no tancar els ulls. La son em recollia. I la nit, la mica de vent i aquells núvols que passaven tots empesos cap a la mateixa banda, m'adormien, i pensava què dirien en Quimet i en Cintet si, en tornar, em trobaven feta una bola de son al peu de la porta i tan adormida que no

pogués ni pujar a dalt... D'un tros lluny ja vaig sentir els passos que s'acostaven damunt de l'empedrat.

En Quimet, amb una barrina, va fer un forat a la porta, damunt del pany. En Cintet no parava de dir que no era legal i en Quimet li anava dient que ja taparia el forat però que ell havia d'entrar a casa seva.

I quan va tenir el forat fet, la fusta de la porta travessada de banda a banda, va fer un ganxo amb un filferro, va pescar la corda —la porta s'obria des de dalt estirant amb una corda— i va poder obrir en el moment que el vigilant tombava la cantonada. Ens vam ficar a dins de pressa i en Cintet va fugir. Quan vam entrar al pis la primera cosa que vam veure va ser la clau penjada darrera de la porta. L'endemà, en Quimet va tapar el forat amb un tap de suro i si algú se'n va adonar, no va dir res. Però així no l'havíeu perduda, la clau, deia la senyora Enriqueta. I jo li deia, mentre ens vam pensar que l'havíem perduda, va ser com si l'haguéssim perduda.

I va venir la festa major. En Quimet havia dit que ballaríem a la plaça del Diamant i que hi ballaríem la toia... Vam passar la festa major tancats a casa i en Quimet rabiós perquè havia fet una restauració que li havia donat molta feina, i el senyor que l'havia encarregada li havia sortit jueu i l'havia escanyat i en Quimet per treure-se'l de sobre li havia cobrat perdent-hi. I el mal humor queia damunt meu. I quan estava de mal humor sortia allò de, Colometa no badis, Colometa has fet un nyap, Colometa vine, Colometa vés. Tan tranquil·la, tu tan tranquil·la... I anava d'una banda a l'altra com si l'haguessin engabiat. I vinga obrir-me tots els calaixos i tirar-me per terra el que hi havia a dins i quan li preguntava què buscava no deia res. Estava enrabiada perquè jo no estava enrabiada amb el senyor que l'havia escanyat. I com que no em volia enrabiada, el vaig deixar sol. Em vaig pentinar i quan obria la porta per anar-me'n i li vaig dir que anava a buscar refrescos perquè amb l'enrenou que havia fet m'havia agafat set, va parar de fer el boig. Tot el carrer era lluent d'alegria i passaven noies boniques amb vestits bonics i d'un balcó em van tirar una pluja de paperets de tots colors i me'n vaig ficar uns quants ben endintre dels cabells perquè s'hi quedessin. Vaig tornar amb dos refrescos; en Quimet seia a la seva cadira i estava mig endormiscat. Els carrers lluent d'alegria i jo vinga collir roba per terra i vinga plegar-la i

tornem-la a desar. I cap al tard amb la moto cap a casa de la seva mare a saludar-la.

—¿Ja us aveniu força?

—Sí senyora.

Així que sortíem i mentre d'un cop de peu feia arrencar la moto, en Quimet em va preguntar, ¿què dèieu quan fèieu xiu-xiu?

Li vaig dir que havia explicat a la seva mare que tenia molta feina i em va dir que havia fet mal fet perquè la seva mare era malgastadora i ja feia temps que li volia fer comprar un esteranyinador i una tela nova de matalàs, grisa i blanca. I un dia la mare d'en Quimet em va explicar que era un tossut i que, quan era petit, la feia tornar boja. Que quan li manava que fes una cosa i ell no volia fer-la, s'asseia a terra i no s'alçava fins que el baldava a cops de puny al cap.

I va ser un dematí de diumenge que en Quimet va començar a queixar-se de la cama. Deia que la cama li feia mal mentre dormia, com si tingués un foc al moll de l'os i, a estones, entre l'os i la carn. Que el foc no el tenia sempre al moll de l'os i entre l'os i la carn, sinó que, quan el tenia al moll de l'os, no el tenia entre l'os i la carn. Així que he posat els peus a terra, m'ha parat en sec.

—¿Quin os?

—¿L'os? ¡Els ossos! Una mica l'os de la cama i una mica l'os de la cuixa, però no em fa res el genoll. Va dir que potser era reuma. La senyora Enriqueta va dir que no se'l creia, que només ho feia perquè estigués per ell. Tot l'hivern es va queixar de la cama. I al matí m'explicava molt ben explicat, en el punt d'obrir els ulls i mentre esmorzava, tot el que la cama li havia fet a la nit. La seva mare va dir, la Colometa t'hi hauria de posar draps calents. I ell va dir que no volia que el maregessin que ja tenia prou pena amb el seu mal. Així que el veia entrar, tant al migdia com a la nit, li preguntava què li feia la cama, i ell deia que de dies no se'n sentia.

S'estirava al llit. S'hi deixava caure com un sac i jo, sempre amb l'ai al cor, pensant que esbotzaria les molles. Volia que el descalcés i que li posés les sabatilles, de quadrets, de dos colors, de cafè amb llet. Després d'haver reposat una estona venia a sopar. Abans d'adormir-se volia que li fes

fregues d'esperit de vi per tot el cos, pel dolor, deia. A tot el cos perquè deia que el dolor era un espavilat i tiraria més amunt o més avall si deixava trossos tranquils.

Jo explicava a tothom que només li feia mal a la nit, i tothom em deia que era molt estrany. I l'adroguera de sota de casa també ho trobava estrany. ¿Que encara no el deixa dormir, la cama? ¿I la cama del seu senyor? Bé, gràcies. Només li fa mal a la nit. ¿Encara li fa mal la cama? preguntava la seva mare.

Un dia, a la Rambla de les Flors, davant d'una tempesta d'olors i de colors, vaig sentir una veu darrera meu...

—Natàlia...

Em vaig pensar que no era jo de tan acostumada a sentir només, Colometa, Colometa. Era el meu primer promès, en Pere. El promès que havia deixat. No vaig gosar preguntar-li si s'havia casat o si festejava. Ens vam donar la mà i el llavi de baix li tremolava una mica. Em va dir que s'havia quedat sol al món. Fins aleshores no em vaig adonar que duia una tira negra al braç. I em va mirar com un que s'estigués enfonsant entre la gent, entre les flors, entre tantes botigues. Em va dir que un dia havia trobat la Julieta i que la Julieta li havia dit que jo m'havia casat i que així que li ho va haver dit va pensar que em desitjava molta sort. Vaig abaixar el cap perquè no sabia què fer ni què dir, i vaig pensar que havia d'apilotar la tristesa, fer-la petita de pressa, que no em volti, que no estigui ni un minut escampada per les venes i al voltant. Fer-ne una pilota, una bala, un perdigó. Empassar-la. I, com que era bastant més alt que no pas jo, mentre estava amb el cap una mica ajupit sentia pesar tot el mal que en Pere duia a dintre damunt dels meus cabells i em semblava que ell em veia tota per dintre amb totes les coses meves i amb la meva pena. I sort que hi havia les flors.

A migdia, així que va entrar en Quimet, la primera cosa que li vaig dir va ser que havia trobat en Pere.

—¿Pere?... I va fer una cosa amb la boca. No sé qui vols dir.

—Aquell noi que vaig deixar per casar-me amb tu.

—¿No li has parlat pas?

Li vaig dir que ens havíem preguntat com estàvem i em va dir que havia d'haver fet veure que no el coneixia. I li vaig dir que en Pere, a mi, amb prou feines m'havia conegut, tal com m'havia dit, que abans de cridar-me m'havia hagut de mirar i mirar, perquè estava molt prima.

—Que es cuidi d'ell.

I no li vaig dir que quan havia baixat del tramvia havia anat a mirar les nines a l'aparador de la casa dels hules i que per això el dinar estava endarrerit.

X

La mare d'en Quimet em va senyar el front i no va voler que li eixugués els plats. Jo, estava així. En havent rentat els plats va tancar la cuina i ens vam asseure a la galeria coberta de parra d'una banda i de llàgrimes de Sant Josep de l'altra i en Quimet va dir que tenia son i ens va deixar; va ser quan la mare d'en Quimet em va explicar el que li havien fet en Quimet i en Cintet quan eren petits, un dijous a la tarda, que en Cintet sempre els passava a casa d'ells. Em va dir que ella havia plantat jonquilles, tres dotzenes de jonquilles i que cada dematí així que es llevava anava a mirar com anaven creixent. Diu que les jonquilles sortien molt a poc a poc de les cabeces per fer-se desitjar i que a l'últim la tija estava coberta de poncelletes fent processó. Que per les poncelletes ja es podia endevinar el color que tindrien les flors. Més que cap altre color, hi havia color de rosa. I un dijous a la tarda els dos nois jugaven al jardí i quan va sortir a dur-los el berenar, de seguida va veure totes les jonquilles plantades al revés: la cabeça amb els quatre cabellots de les arrels, damunt de la terra; i poncelletes, fulles i tija, enfonsades a dins. Diu que només els va dir una paraula, tot i que ella mai no havia estat persona de dir paraules fortes. I no em va voler dir quina paraula els havia dit. I va dir, els nois fan patir molt. Si tens un noi, vés amb compte.

El meu pare, quan va saber que jo estava així, en Quimet havia anat a dir-li-ho, em va venir a veure i va dir que, tant si era noi com si era noia, el seu nom estava acabat. La senyora Enriqueta sempre em preguntava si tenia desig.

—Si tens desig no et toquis i, si et toques, toca't el darrera.

M'explicava coses de desig molt lletges: de panses, de cirera, de fetge... El desig més dolent de tots era el de cap de cabridet. Ella havia conegut una senyora que havia tingut desig de cap de cabridet. I aquest desig de cap de

cabridet de la senyora la senyora Enriqueta després l'havia vist a la galta del fill d'aquella senyora, amb l'ombra de l'ull i l'ombra de l'orella, en petit.

I després em va dir que la persona es formava dintre d'aigua, primer de tot el cor, de mica en mica els nervis i les venes i després els ossos rodets. I deia que tenim els ossos de l'espina, rodets i tendrums, rodets i tendrums, perquè sinó no cabríem a dintre del ventre, per poder-hi estar cargolats. Que si el ventre fos més llarg podríem estar-hi drets i a l'espina hi tindríem un os com un mànec d'escombra. I ni de petits no ens podríem doblegar.

A l'estiu la llevadora va dir que em convenia molt aire lliure i banys de mar. Cop de moto i a la platja. Ho dúiem tot preparat: menjar i roba. Una tovallola ratllada de groc i de blau i de negre feia de cortina. En Quimet l'estenia a tota amplada amb els braços enlaire perquè jo em despullés al darrera. Es reia de mi, perquè es veu que feia riure, amb un ventre que no era meu. I mirava les onades que venien i se'n tornaven, sempre igual, sempre igual... totes amb ganes d'arribar i amb ganes d'entornar-se'n. Asseguda de cara al mar, de vegades gris, de vegades verd, més que tot blau, aquella estesa d'aigua que es movia i vivia, d'aigua que enraonava, se m'enduia el pensament i em deixava buida. I en Quimet si em veia massa estona callada em preguntava, ¿què, com va la vida?

L'hora d'engegar el barret al foc era quan tornàvem fent ziga-zagues per la carretera quan, pobra de mi, l'ànima que em tremolava a dins del cor em pujava sencera fins a la boca. I en Quimet deia que el nen, tan avesat amb la moto mentre s'anava fent, guanyaria carreres de gran, ell no ho sap que va amb moto, però ho sent i se'n recordarà. I una vegada vam trobar no sé qui i jo m'hauria volgut enfonsar sota terra de vergonya, perquè va dir: ja va plena.

La seva mare em va regalar cossets de quan en Quimet era petit i la senyora Enriqueta em va regalar benes pel melic que era una cosa que jo no acabava d'entendre. Al coll dels cossets hi havia cintetes passades per un entredó fent zigo-zigo. Semblaven fets perquè els portés una nina. El meu pare va dir que, si bé el seu nom estava perdut, volia, si era un nen, que es digués Lluís, i si era una nena, Margarida, com la besàvia materna. En Quimet va dir que, padrí o no padrí, seria ell el que triaria el nom del seu fill o filla. A les nits, quan venia a dormir, perquè sempre feia els plànols

damunt de la taula i trigava, si estava adormida encenia el llum i feia tot el que podia perquè em despertés.

—¿Que ja el sents?

I quan venien en Cintet i en Mateu els deia, ¡serà un nen com una casa!

Jo no sé pas què semblava, rodona com una bola, amb els peus al capdavall i el cap a dalt de tot. Un diumenge la mare d'en Quimet em va ensenyar una cosa molt estranya, com una arrel molt seca tota apilotada i em va dir que era una rosa de Jericó que tenia guardada de quan havia tingut en Quimet; quan seria l'hora, la posaria amb aigua i mentre a dintre de l'aigua la rosa de Jericó s'obriria, també m'obriria jo.

I em va agafar la mania de netejar. Sempre havia estat molt neta, però em va agafar la mania de netejar. Tot el dia fregava i treia la pols i quan tenia la pols treta la tornava a treure. Passava hores i hores fregant una aixeta i si quan havia acabat hi veia una ombra, tornava a començar i em quedava encantada amb la brillantor. En Quimet volia que cada setmana li planxés els pantalons. No n'havia planxat mai i la primera vegada no sabia com posar-m'hi. Em van quedar amb doble ratlla, al darrera, de mig en amunt, tot i que m'hi havia mirat molt. Dormia malament i tot em feia nosa. Quan em despertava em mirava les mans ben obertes davant dels ulls i les feia moure per veure si eren meves i si jo era jo. Quan em llevava tenia els ossos condolits. I en Quimet es va posar, amb una gran fúria, a queixar-se de la cama. La senyora Enriqueta va dir que del mal d'en Quimet se'n deia tuberculosi dels ossos i que necessitava sofre. I quan ho vaig explicar a en Quimet em va dir que no volia explotar per culpa de la senyora Enriqueta. I quan ja li havia preparat una culleradeta de mel barrejada amb flor de sofre, va dir que la mel li faria mal als queixals i tot el dia parlava del somni dels queixals, que se'ls havia anat tocant d'un a un amb la punta de la llengua i que, cada queixal que tocava amb la punta de la llengua, se li desenganxava de la geniva i se li quedava per la boca com una pedreta. I que havia quedat amb la boca plena de pedretes i que no les havia pogut escopir perquè tenia els llavis cosits. I que després del somni sempre li semblava que els queixals li ballaven i que era un somni que anunciava mort. I que els queixals li feien mal. L'adroguera de sota de casa em va dir que li fes glopejar aigua de cascalls, perquè el cascall adorm, i l'aigua de cascalls li

adormiria el mal, però la senyora Enriqueta em va dir que els cascalls potser sí que adormien el mal però que el mal després es despertava.

—El que necessita en Quimet són unes bones estenalles de dentista i fora somnis.

I mentre estàvem amb tot això dels queixals i les pedretes i el somni de mort, un atac d'urticària em feia tornar boja. A les nits sortíem a passejar fins als Jardinets perquè havia de fer exercici. Se m'inflaven les mans, se m'inflaven els turmells i només faltava que em lliguessin un fil a la cama i que m'engeguessin a volar. Al terrat, voltada de vent i de blau, estenent la roba o asseguda cosint, o anant d'una banda a l'altra, era com si m'haguessin buidat de mi per omplir-me d'una cosa molt estranya. Algú molt amagat s'entretenia a bufar-me per la boca i jugava a inflar-me. Asseguda al terrat, sola amb la tarda i voltada de baranes, de vent i de blau, em mirava els peus i mentre em mirava els peus sense acabar-ho d'entendre, vaig fer el primer gemec.

XI

I el primer crit em va eixordar. Mai no hauria pensat que la meua veu pogués anar tan lluny i durar tant. I que tot aquell patir em sortís fet crits per la boca i criatura per baix. En Quimet anava amunt i avall del passadís resant parenostres l'un darrera de l'altre. I una vegada que la llevadora va sortir a buscar aigua calenta li va dir groc i verd, me n'hauria ben pogut estar...

La seva mare quan veia que jo tenia un moment de descans s'acostava, si veiessis en Quimet com pateix... La llevadora va fer passar una tovallola per entre les columnes del llit i me la va fer agafar de cada punta perquè m'ajudés a fer tota la força del morir. I quan tot estava a punt d'acabar-se, es va trencar una columna del llit i vaig sentir una veu que deia, i de tan fora de mi que estava no vaig poder saber de qui era la veu, ha estat a punt d'escanyar-lo.

Així que vaig poder respirar vaig sentir un plor i la llevadora tenia agafada pels peus una criatura com una bestiola, que ja era meua, i li picava l'esquena amb la mà plana i la rosa de Jericó estava tota badada damunt de la tauleta de nit. Vaig passar la mà com si somniés per una flor del cobrellit de ganxet i vaig estirar una fulla. I van dir que no estava acabat, que havia de fer la casa del nen. I no em van deixar dormir, tant que els ulls se'm tancaven... Ni vaig poder criar. Tenia un pit petit i pla com sempre i l'altre ple de llet. En Quimet va dir que ja s'ho pensava que els sortiria amb una broma. El nen, havia estat un nen, quan va néixer pesava prop de quatre quilos; al cap d'un mes d'haver nascut en pesava dos i mig. Se'ns fon, deia en Quimet. Se'ns fonia com un terròs de sucre a dins d'un vas amb aigua. Quan només pesarà mig quilo, se'ns morirà, ara que ja el teníem...

La senyora Enriqueta, la primera vegada que el va venir a veure ja sabia la història per l'adroguera de sota. ¿Diu que vas estar a punt d'escanyar-lo?

En Quimet estava molt amoïnat i rondinava, la feina per mi, he de fer una columna nova, perquè de la manera que va trencar-la no es pot encolar. El nen, a la nit, plorava. Així que es feia fosc arrencava a plorar. La mare d'en Quimet deia que plorava perquè li feia por la fosca i en Quimet deia que el nen no sabia ni què era la fosca ni què era el dia. Ni la gometa, ni el biberó que no xuclava, ni passejar-lo, ni cantar-li, ni fer-li crits, no el podien fer callar. A l'últim en Quimet va perdre la paciència i li va pujar la sang al cap. I deia que aquella vida era una vida que no es podia viure i que no podia durar de cap de les maneres perquè si durava massa el qui es moriria seria ell. Va ficar el nen i el bressol en una habitació petita del costat del menjador i així que ens en anàvem a dormir tancàvem la porta. Els veïns de sota el devien sentir plorar i va començar a córrer que érem uns mals pares. Li donava llet i no la volia. Li donava aigua i no la volia. Li donava suc de taronja i l'escopia. El canviava, plors. El banyava, plors. Era nerviós. Era nerviós. I s'anava tornant com una mona amb les cames com fustetes. Quan estava despullat plorava més fort que quan estava vestit i feia anar els dits dels peus com si fossin els dits de les mans i jo tenia por que no es rebentés. Que s'obrís pel melic. Perquè encara no li havia caigut però es veu que li havia de caure. El primer dia que el vaig veure tal com l'havia fet, quan la llevadora em va ensenyar com l'havia d'agafar per banyar-lo, em va dir tot ficant-lo a la palangana:

—Abans de néixer som com peres: tots hem estat penjats per aquesta corda.

I em va ensenyar de treure'l del bressol aguantant-li el cap perquè va dir que si no li aguantava el cap, amb els ossos tan tendres, se li podria trencar el coll.

I sempre em deia que el melic és la cosa més important de la persona. Tan important com el mig del cap tan tou quan encara no s'ha acabat d'ajuntar. I el nen cada dia estava més arrugat. I com més s'aprimava, més fort plorava. Es veia ben bé que aquell nen estava tip de viure. La Julieta em va venir a veure i em va portar un mocador de seda pel coll, blanc, amb marietes escampades. I una paperina de bombons. Va dir que la gent només pensa en la criatura i que ningú no es recorda de la mare. I va dir que aquell nen es moriria, que no ens hi amoïnéssim més, que un nen, si no volia

mamar, ja era com si fos mort... El pit amb llet se'm va obrir. La llet no volia anar-se'n. Jo sempre havia sentit a dir que la llet és molt senyora, però mai no hauria pensat que ho fos tant... Fins que molt a poc a poc el nen va començar a xuclar el biberó, el pit se'm va curar i la mare d'en Quimet va venir a buscar la rosa de Jericó, que ja estava tancada, i se la va endur embolicada amb paper de seda.

XII

La senyora Enriqueta agafava el nen a coll, que es deia Antoni, i cridava, ¡la castanya! ¡la castanyeta! I el nen reia i ella l'acostava a mirar les llagostes i de seguida feia cara d'amoïnat. I treia saliva, brrrrrr... brrrrrr... En Quimet es queixava altra vegada de la cama, que li feia més mal que mai, perquè a més a més de la cremor, tan aviat a dintre de l'os com al voltant, li feia fiblada al costat contrari, cap a la banda de la cintura. Tinc el nervi atacat, deia. Un dia la senyora Enriqueta em va dir que l'havia trobat molt ple de salut i molt sa i jo li vaig dir que es passava les nits en blanc martiritzat.

—¿Encara t'ho creus? Si té una rosa a cada galta i els ulls com el diamant.

La mare d'en Quimet em guardava el nen els dilluns perquè jo pogués rentar la bugada més forta. En Quimet em deia que no li agradava gens que la seva mare ens guardés el nen perquè la coneixia, i un dia, tot fent i desfent llaços, deixaria el nen damunt de la taula i li rodolaria per terra com ja havia passat amb ell abans de complir l'any. Moltes tardes anava a mirar les nines amb el nen a coll: estaven allí, amb les galtes rodones, amb els ulls de vidre a l'enfonsament, més avall el nassarró i les boques mig obertes, sempre rient i encantades; i a dalt de tot el front, lluent ran de cabells per la goma seca amb què estaven enganxats. Les unes estaven dintre de capsos ajagudes, amb els ulls tancats i els braços tranquils al costat del cos. Les altres dintre de capsos aguantades dretes, amb els ulls oberts, i també hi havia les més pobres, les que tant si estaven ajagudes com dretes sempre miraven. Vestides de blau, de rosa, amb punteta arrissada al voltant del coll, amb llaços a la cintura caiguda, amb els sotes de tarlatana per estarrufar. Les sabates de xarol brillaven a la claror; els mitjons eren blancs, ben estiradets, els genolls pintats d'un color de carn més fort que el color de la cama. Sempre allí, bufones a dintre de l'aparador, esperant que les

compressin i se les enduguessin. Les nines sempre allí, amb la cara de porcellana i la carn de pasta, al costat dels espolsadors, dels picamatalassos, de les camusses de pell i de les camusses imitació de pell: tot a la casa dels hules.

Em recordo del colom i de l'embut, perquè en Quimet va comprar l'embut el dia abans d'haver vingut el colom. El colom el va veure un dematí en el punt d'obrir els finestrons del menjador. Tenia una ala ferida, estava mig esmorteït i havia deixat miques de sang per terra. Era jovenet. El vaig curar i en Quimet va dir que el guardariem, que li faria una gàbia a la galeria, per poder-nos-el mirar des del menjador: una gàbia que seria una casa de senyors, amb balcó corregut, teulada vermella i porta amb trucador. I que aquell colom seria l'alegria del nen. Uns quants dies el vam tenir lligat per una pota a la barana de ferro de la galeria. Va venir en Cintet i va dir que l'haviem de deixar anar, que devia ser d'algun veí de la vora, perquè, si no, no hauria pogut volar fins a la galeria amb una ala plena de sang. Vam pujar a dalt del terrat a mirar tot el voltant, com si no ho haguéssim mirat mai, i no vam veure ni un colomar. En Cintet, amb la boca torta, deia que no ho entenia. En Mateu va dir que més valia que el matéssim, que més li valia morir que viure lligat i presoner. En Quimet, aleshores, el va treure de la galeria i el va posar a la golfa del terrat i va dir que faria una altra cosa, que en comptes de fer-li una casa de senyors, li faria un colomar i que el pare del seu aprenent, que criava coloms, ens vendria un colom a prova per veure si faria parella amb el nostre.

L'aprenent va venir amb un cabàs i un colom a dintre. Fins al tercer colom no van fer parella. Al colom trobat li vam posar Cafè, perquè tenia una lluneta d'aquest color sota d'una ala: a la seva senyora li vam posar Maringa. En Cafè i la Maringa, tancats a la golfa del terrat, no feien petits. Feien ous, però no feien petits. La senyora Enriqueta deia que el mascle era dolent i que l'haviem de llençar. Qui sap d'on va venir, deia. I deia que potser era un missatger que havien alimentat amb coses estranyes que l'encenien, per fer-lo volar alt. En Quimet, quan jo li explicava el que em deia la senyora Enriqueta, deia que valia més que es cuidés d'ella, que ja tenia prou feina a torrar castanyes. La mare d'en Quimet va dir que si fèiem un colomar, no sabíem pas els diners que tot plegat ens costaria. No sé qui

ens va aconsellar que féssim una recollida d'ortigues, que les féssim assecar a paquets penjats al sostre i que, ben trinxades, les barregéssim amb pa mullat i les donéssim als coloms; que això els donaria una gran força i farien ous amb colom a dintre. La senyora Enriqueta em va explicar que havia conegut una senyora italiana que es deia Flora Caravel·la, que havia fet de la vida, i que quan va ser gran i madura va posar una casa amb unes quantes Flores Caravel·les i amb coloms al terrat, per distreure's. I els donava ortigues. I que sí, que la mare d'en Quimet tenia raó de voler-los fer menjar ortigues, i quan li vaig dir que allò de les ortigues no m'ho havia dit la mare d'en Quimet va dir, és igual, sigui qui sigui que us ho hagi dit, té raó de fer-los menjar ortigues. I el colom ferit i l'embut van ser dues coses que van entrar gairebé juntes a casa, perquè el dia abans del colom, en Quimet va comprar l'embut per abocar el vi de la garrafa a l'ampolla, tot blanc, amb un voraviu blau marí i va dir que anés amb compte perquè, si tenia la desgràcia de caure'm a terra, s'escrostonaria.

XIII

Vam fer el colomar. El dia que en Quimet havia triat per començar-lo es va posar a ploure a bots i a barrals. I va instal·lar la fusteria al menjador. Al menjador es serraven els pals, es preparava tot; la porta, acabada de dalt a baix, va pujar del menjador al terrat amb baldó i tot. En Cintet venia i ajudava i el primer diumenge que va fer bo tots érem al terrat a mirar en Mateu que feia una finestra a la golfa, amb ampit ample, perquè els coloms, abans de volar cap a terra, poguessin estar quiets i rumiar on anirien. Em van buidar la golfa de totes les coses que jo hi tenia: el cove de la roba, les cadires mitjanes, la caixa de la roba bruta, el cistell de les gafes...

—A la Colometa la traïem de casa.

Em van prometre que, més endavant, em farien un cobert per desar les meves coses, però de moment ho vaig haver de baixar tot al pis, i si volia anar al terrat a seure una estona havia de pujar-hi la cadira. Van dir que, abans de deixar sortir els coloms del colomar, l'havien de pintar. L'un el volia verd, l'altre el volia blau, l'altre de color de xocolata. El van pintar de blau i el pintor vaig ser jo. Perquè quan el colomar va estar fet en Quimet sempre tenia feina els diumenges i em va dir que, si trigàvem massa a pintar el colomar, les pluges farien malbé la fusta. Amb l'Antoni adormit o plorant per terra, vinga pintar. Tres capes. I el dia que la pintura va ser seca vam pujar tots al terrat i vam deixar sortir els coloms a passejar pel colomar. Primer va sortir el blanc, amb els ulls vermells i les potes vermelles amb les ungles negres. Després va sortir el negre, negre de potes i gris d'ulls amb el gris dels ulls voltat d'una ratlleta fent rodona, groga. Tant l'un com l'altre van passar una bona estona mirant a totes bandes, abans de baixar. Van ajupir el cap i el van alçar unes quantes vegades, va semblar que anaven a baixar però encara s'hi van pensar una bona estona. I a l'últim, amb un esbatec d'ales, van arrencar volada; l'un va anar a parar a tocar de

l'abeurador, l'altre a tocar de la menjadora. I ella, com una senyora endolada, va sacsejar el cap i les plomes del coll amb una mena d'estarrufament i ell s'hi va acostar, va obrir la cua i vinga fer la roda, volta que volta. I parrupegem i parrupegem. I en Quimet va ser el primer que va parlar, perquè tots callàvem i va dir que els coloms eren feliços.

Va dir que, quan sabrien entrar i sortir per la finestra i només per la finestra, els obriria la porta i així podrien sortir per dues bandes, però que si els obria la porta abans que s'avesessin a sortir per la finestra, només sortirien per la porta. I aleshores els va posar covadors nous perquè els covadors que havien tingut fins aleshores eren covadors deixats pel pare de l'aprenent. I quan tot estava llest en Quimet va preguntar si havia sobrat pintura blava i li vaig dir que sí i em va fer pintar la barana de la galeria. Al cap d'una setmana va dur una altra parella de coloms molt estranya, amb una mena de caputxa que els deixava sense coll i va dir que eren coloms monja. I els va dir, el Monjo i la Monja. De seguida es van barallar amb els antics que no volien gent nova i que eren els amos del colomar, però els monjos, de mica en mica, fent veure que no hi eren, acontentant-se de passar una mica de gana i de rebre algun cop d'ala, vivint pels racons, a l'últim van aconseguir que els antics s'hi acostumessin i es van fer els amos. Feien el que volien i si no ho podien fer empaitaven els altres amb la caputxa estesa. I al cap de quinze dies en Quimet va venir amb una altra parella de coloms de cua de galldindi, molt presumits: tot el dia pit enfora i cua enlaire, i aquella vegada, quan els antics van fer ous, tot va anar bé.

XIV

L'olor de carn, de peix, de flors i de verdures, es barrejava i, encara que no hagués tingut ulls, de seguida hauria endevinat que m'acostava a la plaça de vendre. Sortia del meu carrer, i travessava el carrer Gran, amb tramvies amunt i avall, grocs, amb campaneta. Amb el conductor i el cobrador amb vestits ratllats de ratlles fines que tot plegat feia gris. El sol venia tot sencer de la banda del Passeig de Gràcia i ¡plaf! per entre els rengles de les cases queia damunt de l'empedrat, damunt de la gent, damunt de les lloses dels balcons. Els escombriaires escombraven, amb les grans escombres de branquillons de bruc, com si fossin fets de pasta d'encantament: escombraven els reguerons. I m'anava ficant en l'olor de la plaça de vendre i en els crits de la plaça de vendre per acabar a dintre de les empentes, en un riu espès de dones i de cistells. La meva musclaire, amb maneguins blaus i davantal amb pitet, omplia mesures i mesures de musclos i petxines, ja rentats amb aigua dolça però que encara duïen enganxada pels dintres, i l'escampaven, olor de mar. Dels rengles de les tripaires sortia l'olor fada de mort. Tot el rebuig de les bèsties servia per ser venut damunt de fulles de col: els peus de cabridet, els caps de cabridet amb l'ull de vidre, els cors partits, amb un canal buit al mig, embussat per una gleva de sang presa: un glop de sang negra... Dels ganxos penjaven els fetges molls de sang per dintre i les tripes humides i el cap bullit i totes les tripaires tenien la cara blanca, de cera, de tant estar a la vora d'aquells menjars sense gust, de tant bufar les freixures de color de rosa, girades d'esquena a la gent, com si fessin un pecat... La meva peixatera, amb dents d'or i rient, pesava palangres i a cada escata hi havia, petita que gairebé no es veia, la bombeta que penjava damunt de la panera de peix. Les llísseries, les lluernes, els llobarros, les escórpores de cap gros, que semblaven acabades de pintar amb les espines a la ratlla de l'esquena com les punxes d'una gran flor... tot

sortia d'aquelles onades que a mi em deixaven buida quan m'hi asseia al davant, a cops de cua i amb els ulls fora del cap. Les cols de paperina me les guardava la meva verdulaire, vella, prima i sempre de negre, amb dos fills que li cuidaven els horts...

I tot anava així, amb maldecaps petits, fins que va venir la república i en Quimet se'm va engrescar i anava pels carrers cridant i fent voleiar una bandera que mai no vaig poder saber d'on l'havia tret. Encara em recordo d'aquell aire fresc, un aire, cada vegada que me'n recordo, que no l'he pogut sentir mai més. Mai més. Barrejat amb olor de fulla tendra i amb olor de poncella, un aire que va fugir i tots els que després van venir mai més no van ser com l'aire aquell d'aquell dia que va fer un tall en la meva vida, perquè va ser amb abril i flors tancades que els meus maldecaps petits es van començar a tornar maldecaps grossos.

—Han hagut de fer les maletes... i, amb les maletes, ¡cap amunt!... deia en Cintet, i deia que el rei dormia cada nit amb tres artistes diferents i que la reina, per sortir al carrer, es posava cara postissa. I en Quimet deia que encara no se sabia tot.

En Cintet i en Mateu venien sovint i en Mateu cada dia estava més enamorat de la Griselda i deia, quan estic amb la Griselda m'agafen tots els desmaís del cor... I en Quimet i en Cintet li deien que el trobaven malalt del cap perquè l'amor l'afeblia i ell vinga parlar de la seva Griselda i era veritat que no sabia parlar de res més i s'anava tornant com un beneït tot i que jo me l'estimava molt. I deia que el primer dia de casat, el que no s'aguantava d'emoció era ell perquè deia que els homes són més sensitius que les dones i que de poc que es desmaïa en el punt de trobar-se sols. I en Quimet, gronxant-se una mica en la seva cadira, reia per sota del nas i amb en Cintet li aconsellaven que fes una mica d'esport perquè amb el cos cansat el cap no li treballaria tant, perquè si es passava els dies només pensant en la mateixa cosa, acabaria a dins d'una camisa amb unes mànigues molt llargues, lligades a l'esquena amb un nus de mariner. I parlaven de l'esport que li convindria i ell deia que fer de mestre d'obres i córrer d'una banda a l'altra vigilant la feina ja era prou exercici, que, si a més a més, l'havien de fer cansar jugant a futbol per exemple o anant a nedar a l'Astillero, acabaria sense poder acontentar la seva Griselda i que ella se'n buscaria un altre que

estigués més per ella. Discutien molt sobre això, però si en Mateu venia amb la Griselda estaven cohibits i no li podien donar consells. Fins que acabaven parlant de la república, dels coloms i de les cries. Perquè en Quimet, així que veia que la conversa s'estroncava, els duia al terrat i els explicava la vida dels coloms i els ensenyava els que eren parella: els deia que n'hi havia uns quants que robaven la senyora als altres i d'altres que sempre tenien la mateix senyora i que si les cries sortien bé era perquè els feia beure aigua amb sofre. I passaven hores parlant de si el Patxulí preparava el covador a la Tigrada i que si el primer colom, el de la galeria i la sang, amb els ulls vermells i les ungles negres, el Cafè, havia tingut els primers fills tots coberts de llunetes fosques i amb les potes grises. En Quimet deia que els coloms eren com les persones amb la diferència que els coloms feien ous i podien volar i anaven vestits de ploma, però que a l'hora de fer fills i mirar d'alimentar-los, eren igual. En Mateu deia que no estava per bèsties i que ell mai no podria menjar colomins criats a casa seva perquè li semblaria que matar un colomí nascut a casa era com matar algú de la família. I en Quimet, amb un dit, el punxava a la ratlla de la cintura i li deia, ves que tinguessis una bona gana...

I si els coloms van sortir del colomar i si els vam deixar volar, va ser per culpa d'en Cintet, perquè va dir que els coloms havien de volar, que no havien estat fets per viure entre reixat, sinó per viure entre el blau. I els va obrir la porta de bat a bat i en Quimet, amb les mans al cap, semblava fet de pedra, no els veurem mai més.

I els coloms, molt malfiats, van anar sortint del colomar, els uns darrera dels altres, amb molta por que els pareessin una trampa. N'hi havia que, abans de volar, pujaven a la barana i prenien vistes. Els passava que no estaven acostumats a la llibertat i trigaven a enlairar-se. I només van arrencar a volar tres o quatre. I s'hi van ajuntar els altres, fins a nou, perquè els altres covaven. I en Quimet, quan va veure que els coloms volaven per damunt del terrat i només per damunt del terrat, va perdre la grogor de la cara i va dir que tot anava bé. Els coloms, quan van estar tips de volar van anar baixant ara l'un ara l'altre, i es van ficar al colomar com velles a missa, a passos petits i amb el cap endavant i endarrera com maquinetes ben

engegades. I des d'aquell dia no vaig poder estendre la roba al terrat perquè els coloms me l'empastifaven. L'havia d'estendre a la galeria. I gràcies.

XV

En Quimet va dir que el nen necessitava aire i carretera: prou terrat i prou galeria i prou jardinet de la iaia. Va fer una mena de bressol de fusta i el va enganxar a la moto. Agafava el nen com si fos un paquet, que només tenia mesos, el lligava al bressol i s'enduia un biberó. Quan els veia marxar sempre pensava que no els tornaria a veure. La senyora Enriqueta em deia que en Quimet era poc expressiu però que estava com boig amb la criatura. Que el que feia no s'havia vist mai.

I jo, així que marxaven, anava a obrir el balcó del carrer per sentir de seguida els mecs mecs de la moto quan tornaven. En Quimet treia el nen del bressol, gairebé sempre adormit, pujava els graons de l'escala de quatre en quatre i me'l donava, té, va ple de salut i de vent. Dormirà vuit dies seguits sense parar.

I al cap d'un any i mig, just al cap d'un any i mig d'haver tingut el nen, ¡la sorpresa! Altra vegada. Vaig tenir un embaràs molt dolent, malalta sempre com un gos. En Quimet de vegades em passava un dit per sota dels ulls i deia, violetes... violetes... serà una nena. I a mi em feia mal aquell patir de veure'ls sortir amb la moto i la senyora Enriqueta em deia que m'havia de dominar perquè, si patia massa, la criatura que s'estava fent es posaria del revés i me l'haurien de treure amb ferros. I en Quimet vinga dir que a veure si trencaria la columna, que si de cas la tornava a trencar la que tornaria a posar l'hauria de posar amb una ànima de ferro a dintre. I deia que ningú no podia saber les ballades que li costava i les que li costaria aquell ball a la plaça del Diamant. Violetes... entre violeta i violeta, el nassarró de la Colometa. Violetes... violetes...

Va sortir nena i li van posar Rita. Per poc que m'hi quedo perquè la sang em fugia de dintre com un riu i no me la podien aturar. L'Antoni es va engelosir de la nena i l'havia de vigilar molt. Un dia el vaig trobar enfilat en

un tamboret, al costat del bressol: ficava una baldufa al coll de la nena i quan vaig arribar la nena ja estava mig morta, amb el seu caparró de coco com una xineta... Vaig pegar l'Antoni per primera vegada i al cap de tres hores encara plorava i la nena també, tots dos plens de mocs i de misèria. I l'Antoni, mentre el pegava, petit com era, petit com un tap, em clavava cops de peu a la cama amb tota la seva ràbia i va caure de cul. Mai no m'havia mirat ningú amb tanta ràbia com el nen mentre el pegava. I si quan venien en Cintet i en Mateu amb la Griselda i la nena, algun d'ells deia que la Rita era molt bufona, el nen se n'anava de dret al bressol, s'enfilava com podia i la pegava i li estireganyava els cabells. Només li faltava això a la noia dels coloms, deia la Griselda, amb la nena a la falda, tan bonica i que no sabia riure. La Griselda no es pot explicar: era blanca, amb un grapatet de pigues al capdamunt de les galtes. I uns ulls de menta tranquil·la. Estreta de cintura. Tota de seda. A l'estiu amb un vestit de color de cirera. Una nina. Parlava poc. En Mateu se la mirava i, mirant-la, es fonia... tants anys que fa que som casats... i no ho sembla... I en Quimet deia, violetes. Mireu quines violetes... Colometa, violeta. Perquè després d'haver tingut la nena, com abans de tenir-la, el sota dels ulls se m'havia fet blau.

Per distreure el nen de la seva gelosia amb la Rita en Quimet li va comprar un revòlver amb molt níquel, amb el gallet, ¡crec! ¡crec! i una porra de fusta. Per espantar la iaia, li deia, quan vingui la iaia, ¡garrotada i disparem! i és que en Quimet estava molt enfadat amb la seva mare perquè ensenyava de dir al nen que estava marejadet i no volia anar amb moto.

I deia que la seva mare el feia tornar com una nena, que ja era una mania antiga, i que a veure on aniríem a parar. I el nen havia après de fer el coix perquè sentia que en Quimet es queixava de la cama. Havia estat una temporada sense parlar-ne, però quan vaig tenir la Rita ja hi vam ser, aquesta nit em bullia, ¿no m'has sentit gemegar? I el nen, imitació. I el nen sempre em deia que li feia mal la cama els dies que no tenia gana. Em tirava el plat de les sopes enlaire i, encarcarat com un jutge, assegut a la trona, picava amb la forquilla si trigava a dur-li les boletes de fetge que era el que menjava més; quan no tenia gana, les tirava lluny. I quan venia a veure'm la senyora Enriqueta o la mare d'en Quimet, se'ns plantava al davant amb el revòlver i les matava. I un dia que la senyora Enriqueta va fer veure que

s'havia mort, el nen es va engrescar tant que la matava sense parar i el vam haver de tancar a la galeria per poder fer conversa.

XVI

I aleshores va venir aquella cosa. En Quimet, de vegades, tenia com una mena d'angúnia. I deia, tinc angúnia, i no parlava de la cama, només de l'angúnia que tenia al cap d'una estona d'haver menjat; això que menjava amb molta gana. I quan s'asseia a taula, tot anava bé, i al cap de deu minuts d'haver acabat ja li començava l'angúnia. La feina baixava una mica a la botiga i jo pensava que potser deia que tenia angúnia per no dir que estava amoïnat, perquè la feina baixava... Un dematí, quan desfeia el llit, vaig trobar, a la banda on dormia en Quimet, una mica de veta com si fos un budell amb les vores fent onada. Ho vaig embolicar amb un paper blanc de carta i quan va venir en Quimet li ho vaig ensenyar i va dir que s'ho enduria i aniria a la farmàcia a ensenyar-ho i va dir que, si era budell, estava perdut. A la tarda no em vaig poder aguantar i amb el nen i la nena vaig anar a la botiga. En Quimet es va enfadar i va dir què anàvem a fer i vaig dir que passàvem però em va entendre i va enviar l'aprenent a buscar xocolata pels nens. Així que l'aprenent va haver tancat la vidriera va dir: no vull que aquest noi ho sàpiga perquè ho sabrien les pedres al cap de cinc minuts. Li vaig preguntar què li havien dit a la farmàcia i va dir que li havien dit que tenia un cuc solitari com una casa, dels més grossos que s'havien vist mai. I que li havien donat un remei per matar-lo. I va dir, quan vingui el noi amb la xocolata, marxeu de seguida, a la nit ja en parlarem... Va venir l'aprenent amb la xocolata, en Quimet en va donar al nen, i a la nena només una mica perquè llepés, i vam anar cap a casa. Va arribar a la nit i va dir, porta el sopar de pressa, a la farmàcia m'han dit que havia de menjar molt perquè el cuc no se'm mengi a mi. I en havent sopat tenia una angúnia que no s'aguantava i va dir que el diumenge prendria el remei i que la gràcia era fer el cuc sencer, perquè si no es feia sencer, del cap fins a la punta de la cua, es tornava a refer i dos pams més llarg. Li vaig preguntar si li havien dit la

llargada que tenia un cuc d'aquests i va dir, n'hi ha de moltes mides, segons l'edat i la naturalesa, però generalment el coll tot sol, els fa deu pams.

En Cintet i en Mateu van venir a veure com es prenia el remei i els va dir que marxessin, perquè necessitava estar sol. Al cap d'un parell d'hores anava pel passadís sense saber on era, d'una banda a l'altra, i va dir, és pitjor que si estigués dalt d'una barca. I rondinava que si treia el remei, pena perduda, i que el cuc li feia la guerra per fer-li treure el remei. Quan els nens ja dormien com àngels i a mi els ulls se'm tancaven i anava mig morta de son pels racons, va fer el cuc. No n'havíem vist mai cap: era de color de pasta de sopa sense ou i el vam guardar a dins d'un pot de confitura, de vidre, amb esperit de vi. En Cintet i en Quimet el van posar d'una mena de manera que, al davant de tot, hi vingués el coll, ben cargolat, que era fi com un fil de setanta, amb el cap a dalt de tot, petit com el cap d'una agulla de picar o més. El vam deixar damunt d'un armari i vam passar més d'una setmana parlant del cuc. I en Quimet deia que ell i jo érem igual perquè jo havia fet els nens i ell havia fet un cuc de quinze metres de llargada. Una tarda l'adroguera va pujar a veure'l i va dir que el seu avi també l'havia tingut i que, a la nit, mentre roncava, s'escanyava i tossia perquè el cuc li treia el cap per la boca. Després vam pujar al terrat a mirar els coloms, que li van agradar molt, i se'n va anar contenta. I quan vaig obrir la porta del pis ja vaig sentir els grans plors de la nena, i me la vaig trobar desesperada al bressol fent anar els bracets amb fúria, tota coberta de cuc, i quan li vaig haver tret el cuc de sobre i sortia a pegar el nen, em va passar pels nassos corrent i rient i arrossegant un tros de cuc com si fos una serpentina.

L'enrabiada que va tenir en Quimet no es pot explicar. Volia pegar el nen i li vaig dir que ho deixés córrer que la culpa era nostra per no haver desat el pot amb el cuc més enlaire. Que ja sabíem, del dia que havia ficat la baldufa al coll de la Rita, que amb el tamboret arribava a moltes bandes. I en Cintet li va dir que no s'hi encaparrés, que potser aviat podria tenir un altre cuc en pot de vidre perquè ja se li estava fent. I no.

XVII

I la feina anava malament. En Quimet deia que la feina se li girava d'esquena però que tot es posaria bé a l'últim, que la gent estava alterada i no pensava a fer-se restaurar els mobles ni a fer-se'n fer de nous. Que els rics feien l'empipat amb la república. I els meus nens... Jo no sé, perquè ja se sap que una mare sempre exagera, però eren dues flors. No eren per guanyar cap primer premi, però eren dues flors. Amb uns ullets... amb uns ullets que miraven i quan miraven amb aquells ullets... No sé en Quimet com tenia valor de renyar el nen tan sovint. Jo el renyava alguna vegada, però només quan me'n feia alguna de molt grossa; si no, li ho deixava passar tot. La casa no era com abans; no era com quan em vaig casar. De vegades, per no dir sempre, semblava els encants. I no parlem de quan vam fer el colomar, que va ser la bogeria, tot brut de serradures i encenalls i puntes de parís tortes... I la feina es girava d'esquena i tots plegats teníem molta gana i en Quimet amb prou feines el veia perquè ell i en Cintet no sé quins embolics tenien. I jo no podia estar amb les mans plegades i un dia em vaig decidir a buscar feina per treballar només els dematins. Tancaria els nens al menjador, avisaria bé el nen, que si li parlava com si fos una persona gran m'escoltava i un dematí passa de pressa.

Em vaig descansar amb la senyora Enriqueta. M'hi vaig presentar sola i tremolant; no a casa de la senyora Enriqueta, sinó a casa dels senyors on la senyora Enriqueta em va dir que anés, perquè necessitaven una dona de fer feines els dematins. Vaig trucar el timbre. Vaig esperar. Vaig tornar a trucar el timbre. Vaig tornar a esperar. I quan ja em semblava que trucava el timbre d'una casa buida, vaig sentir una veu, en el moment que passava un camió i amb el terrabastall no vaig sentir el que deia aquella veu: vaig esperar. El reixat era alt, de ferro, amb vidre glaçat i, en el vidre glaçat, que feia bombolles per dibuix, vaig veure un paper enganxat amb tiretes de

goma i el paper deia: Truquin per la porta del jardí. Vaig tornar a trucar el timbre i vaig tornar a sentir la veu, que venia d'una finestra que hi havia al costat del reixat: d'una finestra que tocava a terra sota mateix d'un balcó, amb reixa de barres de ferro, de dalt a baix. La finestra que tocava a terra, també estava enreixada i, a més a més, darrera dels ferros hi havia un enreixat com de galliner però més bo que el reixat de galliner. La veu va dir, ¡tombi la cantonada!

De moment em vaig quedar una estona dreta rumiant i després vaig mirar el paper del reixat amb les lletres desformades per les bombolles del vidre i a l'últim ho vaig entendre una mica i vaig treure el cap per la cantonada, perquè la casa feia cantó, i a una cinquantena de metres vaig veure una porteta de jardí mig oberta i un senyor plantat allà, amb guardapols, que, amb el braç, em deia que hi anés. I aquell senyor del guardapols era alt i tenia els ulls molt negres. Em va semblar una bona persona. Em va preguntar si era la senyora que buscava una casa per fer feines els dematins. Li vaig dir que sí. Per entrar al jardí, vaig haver de baixar quatre graons fets de maó, ja una mica gastats dels cantells, coberts a dalt per un emparat de llessamí molt espès d'aquell d'estrella petita, d'aquell que, així que es pon el sol, ofega de tanta olor. Vaig veure una cascada a la meua esquerra, clavada a la paret que era l'acabament del jardí i a mig jardí, un sortidor. Amb el senyor del guardapols vam anar jardí amunt cap a la casa que, per la part de darrera, era baixos i pis, així com, per la part de davant, només era soterrani i baixos. En aquell jardí, llarg i estret, hi havia dos mandariners, un albercoquer, un llimoner, que tenia la soca i el sota de les fulles plens d'una mena de malura que feia una bombolleta de teixit de teranyina i a dintre hi havia la bèstia; davant d'aquest llimoner hi havia un cirerer i, al costat de la cascada, una mimosa alta i pobra de fulla, també amb la malura del llimoner. D'aquestes coses me'n vaig adonar més endavant, és clar. Abans d'entrar als baixos es passava per un pati de ciment pòrtland amb un forat al mig perquè s'hi fiqués l'aigua de pluja. El ciment tenia moltes esquerdes i en les esquerdes s'hi feien pilotets de terra barrejada amb sorra i d'allà sortien les formigues com soldats. I les que feien els pilotets de sorra, eren elles. A la paret del pati, la que donava amb els veïns, hi havia quatre bótes amb camèlies,

també amb una mica de malura i, a l'altra banda, una escala per pujar al pis. Sota d'aquesta escala un safareig i un pou amb corriola. Travessat el pati es passava a una galeria amb sostre i el sostre d'aquesta galeria, era el terra de la galeria descoberta del pis que eren els baixos per la part de dalt. A la galeria de baix hi donaven dos balcons: per un s'entrava al menjador, per l'altre s'entrava a la cuina. No sé si m'explico. I amb el senyor del guardapols, que era el gendre de la casa i l'amo, vam entrar al menjador. Em va fer seure en una cadira contra la paret i al damunt del cap hi tenia una finestra que tocava al sostre del menjador que feia mitja volta, però aquesta finestra donava a peu pla del carrer on hi havia la porteta del jardí per on havia entrat. Així que vaig estar asseguda, va entrar al menjador una senyora amb els cabells blancs, que era la sogra del senyor del guardapols, i es va asseure davant meu; però entremig hi teníem la taula, amb un gerro amb flors al damunt que em tapava una mica la senyora dels cabells blancs. El senyor del guardapols es va quedar dret i de sota una butaca de vímet amb coixins de cretona va sortir un nen prim i groguet que es va posar al costat de la senyora, que era la seva iaia, i ens mirava l'un després de l'altre. Els tractes els vaig tenir amb el senyor del guardapols. Em va dir que ells eren quatre de família: el matrimoni dels sogres i el matrimoni dels joves que eren ell i la seva senyora, filla dels sogres, és a dir, ell i la seva senyora vivien amb els sogres, o sigui els pares de la meva senyora, va dir. I el senyor del guardapols mentre enraonava, es tocava la nou del coll, i va dir, hi ha cases que només necessiten una dona de fer feines un dia sí i quatre no. I que aquestes cases, per una persona que volgués comptar amb un sou segur, eren males cases, perquè la persona que hi treballava, no sabia mai de quin mal havia de morir. Doncs el preu era de tres rals a l'hora, però com que a casa d'ells era una casa de feina segura i per tot l'any i que ells eren bons pagadors i mai no hauria de demanar dues vegades el que havia guanyat i que si volia em pagarien cada dia en el punt de plegar, doncs em pagarien, en comptes de tres pessetes les quatre hores, deu rals. Perquè era com si en comptes de vendre a la menuda, perquè jo a ells els venia el meu treball, els el vengués a l'engròs i que ja se sap que la venda a l'engròs sempre es fa amb rebaixa.

I va afegir que tothom el coneixia com a bon pagador, més bon pagador que el primer que ho fos, no com aquests desgraciats que quan acaben el mes ja deuen el mes que ve. Em va atabalar una mica i vam quedar entesos amb els deu rals i aleshores la senyora, que tota l'estona havia callat, va dir que, per començar, m'ensenyaria la casa.

XVIII

La cuina era al costat del menjador i també donava a la galeria i damunt dels fogons hi havia una campana de xemeneia de cuina antiga i aquesta campana de xemeneia de cuina antiga, tot i que no la feien servir perquè guisaven amb gas, es veu que estava plena de sutge i quan estava a punt de ploure queien grumolls de sutge damunt dels fogons. Al fons del menjador hi havia una porta vidriera que donava a un passadís i en aquest passadís hi havia un armari antic molt alt i ample i, quan hi havia quietud a la casa, era una gran serenata de corcs. Aquell armari era la menjadora dels corcs. De vegades se sentien a primera hora del dematí i tot, i ho vaig dir a la senyora.

—¡Com més aviat se'l menjaran, millor!

Doncs vam anar pel passadís de l'armari i vam entrar en una sala i alcova que havien fet moderna i n'havien arrencat les vidrieres que separaven i només quedava l'arc del bastiment. A la sala d'aquesta sala i alcova hi havia un altre armari de caoba negra, amb el mirall tot picat. Sota mateix de la finestra que tocava al sostre, com la finestra del menjador, i per on havia sortit la veu de la senyora quan m'havia dit cridant que tombés la cantonada, hi havia un tocador també amb el mirall picat i, a un costat, un lavabo nou amb aixeta de níquel. A l'alcova hi havia, a banda i banda, prestatges fins al sostre plens de llibres i, en el fons, una llibreria armari, de fusta a baix i armari de vidres a dalt, i un dels vidres, estava tot estrellat. La senyora em va dir que l'havia estrellat la seva filla, la mare del nen groguet que ens seguia tota l'estona, i que l'havia estrellat tirant amb un revòlver de vent que els reis havien dut al nen: un revòlver de vent, amb ventosa de goma. Es veu que la filla, que devia ser molt capsigrany, volia tocar la bombeta que penjava d'un fil elèctric damunt de la taula, però per falta de punteria, en comptes de tocar la bombeta, va estrellar el vidre de l'armari de dalt de la llibreria.

—Ja veu, va dir la senyora.

I al mig de l'alcova hi havia una taula amb un llençol cremat d'un cop de planxa, on el marit de la senyora dels cabells blancs (que era l'únic de la casa que treballava i que amb prou feines si vaig veure tot el temps que vaig estar allà) a les nits hi llegia: aquella taula, era la taula de planxar. La paret del lavabo i la paret de la finestra estaven cobertes de borrissol d'humitat, perquè, com que era soterrani, quan plovia l'aigua s'infiltrava i baixava paret avall. Al costat d'aquesta habitació, al fons del passadís on hi havia l'armari dels corcs, la senyora va obrir una porteta: el bany. De la banyera en deien la banyera de Nerón. Era quadrada i feta de rajola de València molt vella, amb els junts mal ajuntats, i amb moltes rajoles esquerdades. La senyora em va dir que només es banyaven al pic de l'estiu i amb dutxa, perquè per omplir la banyera haurien hagut de buidar el mar. I damunt de la banyera es veia claror morta, que entrava per una trapa vidrada i la trapa donava a l'entrada de dalt on hi havia el reixat amb el rètol enganxat amb tiretes de paper de goma i aquesta trapa de vegades l'alçaven per airejar el bany i la feien aguantar alçada apuntalant-la amb una canya bambú.

I jo vaig preguntar què passaria si mentre un dels grans es banyava el nen alçava la trapa i mirava. I la senyora va dir, calli. I el sostre i el tros de paret damunt de la rajola de València, que no estava cobert de rajola, estava, també com la sala i alcova, cobert de borrissol d'humitat que mirat de prop brillava com vidre. Però el pitjor era, va dir, que aquella banyera trigava molt a engolir l'aigua quan la buidaven, perquè el nivell de la claveguera del carrer era una mica més alt que el nivell on estava clavada la banyera i de vegades, si el buit de la claveguera no estirava l'aigua, la banyera s'havia de buidar a cops de cassonet o a cops de baieta. Aleshores vam anar als baixos, que eren el pis, per una escala de pinyonet; a mitja escala hi havia una finestra que donava al carrer on hi havia la porteta del jardí i, per aquella finestra, si tots eren dalt, cridaven als que trucaven per la porteta del jardí que pugessin i entressin pel reixat del rètol enganxat amb les tiretes de goma. I des de mitja escala es veia la teulada de l'armari dels corcs, molt plena de pols. I vam sortir al rebedor, amb el nen al darrera. Ens vam trobar davant d'una caixa de fusta fosca tota plena de relleus, i d'un paraigüer en forma de paraigua, barnilles amunt, tot ple de roba i barrets vells. Si en

Quimet hagués vist aquella caixa se n'hauria enamorat de seguida; i ho vaig dir a la senyora i la senyora em va dir, tot seguint el dibuix de la tapa amb el dit, ¿sap què representa?

—No senyora.

Al bell mig de la tapa hi havia un noi i una noia, només els caps, amb uns nassos molt grossos i els llavis de negret, que es miraven; i la senyora va dir, representa l'eterna qüestió, i va afegir, l'amor. I el nen va riure.

Vam entrar en una habitació que tenia un balcó al carrer, damunt mateix d'aquella finestra per on la senyora havia cridat que truqués per la porta del jardí. També era sala i alcova modernitzada. Hi havia un piano negre i dues butaquetes de vellut de color de rosa i un moble amb unes potes molt estranyes; altes com les d'un cavall i la senyora va dir que aquelles potes les havia fet fer ella al seu restaurador, per aguantar el moble que era una arquilla amb incrustacions de nacre en els calaixets i va dir que eren potes de faune. El llit de l'alcova era antic, amb metalls daurats i només una columna a cada cap dels peus. Al capçal, en una capelleta, lligat de mans, fet de fusta i amb cara amarga, hi havia un Sant Crist amb túnica vermella i or. La senyora va dir que aquella habitació era la dels joves, però que hi dormien ella i el seu marit, o sigui els vells, perquè la seva filla no podia trencar el son amb tants automòbils amunt i avall del carrer i que s'estimava més dormir a la del darrera, on hi havia tot el repòs del jardí. Al costat del llit del Sant Crist hi havia una porteta de pas que donava a una habitació petita sense finestra, amb un llit amb mosquitera blava; no hi cabia res més i era l'habitació del nen que ens seguia. I vam sortir al saló. De seguida vaig veure una caixa daurada de dalt a baix, daurada i blava, amb escuts de colors tot al voltant de baix i, a la tapa, alçada enlaire, una Santa Eulàlia tota decantada, amb un lliri de Sant Antoni en una mà, i un drac a prop amb la cua cargolada per damunt d'una muntanya sense arbres, amb la boca oberta de bat a bat, amb tres llengües de foc com tres flamarades. Una caixa de núvia, va dir la senyora, gòtica. Davant de la caixa hi havia un balcó que donava damunt de la finestra del menjador que tocava al sostre. I a la dreta, sortint del dormitori del nen, un altre balcó que donava a la galeria de dalt, descoberta. No em va poder ensenyar el dormitori dels joves, que era el dels vells, perquè la seva filla estava descansant. I ella i el nen es van posar a

caminar de puntetes i jo també. Vam sortir a la galeria descoberta dels baixos que eren pis i, per l'escala que hi havia damunt del pou i del safareig, vam baixar al pati de pòrtland, sempre ple de bitlles perquè al nen li agradava molt jugar-hi. La senyora em va explicar que la seva filla necessitava repòs perquè tenia un mal, i em va explicar el mal que tenia la seva filla, que li venia per culpa d'haver volgut canviar les bótes de les camèlies de lloc. L'endemà del canvi havia fet sang. El metge els havia dit que no se sabia el mal que patia la seva filla, mentre no tingués un dels ronyons de la seva filla a la mà. I això, el metge, que no era el seu, perquè el seu feia vacances, els ho havia dit quan estaven drets damunt dels graons de marbre de l'entrada principal, al costat de la trapa que donava damunt mateix de la banyera de rajola de València. I, abans d'anar-me'n, em va ensenyar com s'obria la porteta del jardí des de la banda del carrer. La porteta tenia una planxa de ferro a la part de baix i barrots de ferro a la part de dalt, però com que les criatures els tiraven porqueries al jardí, una vegada un conill mort i tot, el gendre, o sigui el senyor del guardapols, va tapar el reixat amb fustes per la banda de dintre: els barrots i el pany havien quedat a la banda del carrer; i a la banda del jardí, del pany només se'n veia el forat. Aquesta porta s'havia d'obrir, per la banda del carrer, quan no la tenien tancada amb clau, que només la tancaven amb clau a la nit, estirant el pany, passant després la mà per l'escletxa que s'havia fet, i traient l'anella d'una cadena que estava passada en un ganxo clavat a la paret. Era molt senzill però s'havia de saber. I si parlo tant de la casa, és perquè encara la veig com un trencaclosques, amb les veus d'ells que, quan em cridaven, no sabia mai d'on venien.

XIX

En Quimet em va dir que si volia sortir a treballar, era cosa meva, que ell, per la seva banda, miraria de fer anar endavant la cria de coloms. I que, venent coloms, ens faríem rics. Vaig anar a casa la senyora Enriqueta a explicar l'entrevista amb els amos que havia de tenir.

I, tot anant-hi, els carrers, que eren com sempre, em semblaven estrets. El nen, de seguida, es va enfil·lar a mirar les llagostes. La senyora Enriqueta em va dir que ella em guardaria els nens, que se'ls enduria a la cantonada de l'Smart i que els asseuria en una cadireta al costat de la d'ella. L'Antoni va baixar de la cadira on estava enfilat i, com que ho entenia tot, va dir que ell es volia estar a casa. Jo vaig dir a la senyora Enriqueta que el nen, encara, el podria fer estar assegut perquè, quan volia, era obedient, però que la Rita, pobreta, era massa petitona per passar-se un dematí al carrer. Amb la remor de la conversa la Rita se m'havia adormit a la falda i el nen tornava a ser a dalt de la cadira, encastat a les llagostes. Plovisquejava. No sé què ho feia, però cada vegada que anava a veure la senyora Enriqueta era una casualitat que no plogués. Les gotes de pluja corrien pels filferros d'estendre la roba, fins que algunes, les més inflades, s'estiraven, es feien llàgrima, i queien daltabaix.

El dia de començar a la casa soterrani, ¡la broma!

A mig rentar els plats em vaig quedar sense aigua. El senyor del guardapols, avisat per la senyora, va venir a la cuina, amb posats molt ben educats, i va obrir l'aixeta i quan va veure que no rajava ni una gota d'aigua va dir que se n'anava al terrat a veure què passava, perquè de vegades, com que tenien el dipòsit mig destapat per poder mirar a tot moment si el mínim rajava, es ficava una fulleta al forat de sortida de l'aigua. La senyora va dir que, mentre m'esperava, tragués la pols del menjador. I jo pensava que, justament, tenia els nens tancats al menjador, perquè en Quimet també va

dir que la senyora Enriqueta no podia guardar-los, que badaria, i potser el nen li fugiria del costat i aniria al mig del carrer a fer-se aixafar. I mentre treia la pols amb drap, perquè la senyora deia que els espolsadors només serveixen per fer-la volar, i a la que et gires d'esquena ja torna a estar allà d'on l'havies tret, va baixar la filla, va saludar-me, i vaig trobar que feia cara de molta salut. La senyora em va dir que pugés una galleda d'aigua del pou per netejar la finestra que tocava al sostre; com que era ran de carrer i passaven carros i camions sense parar, sempre estava bruta de pols i, si plovia, de fang; esquitx va i esquitx ve i jo sempre en dansa. Va baixar del terrat el senyor del guardapols i des del replà de l'escala de pinyonet, per on es sortia al rebedor, va cridar que el mínim no venia, que el dipòsit no s'havia embussat a la sortida, sinó que l'aigua no pujava perquè hi devia haver un embús a l'entrada del carrer. Aleshores la senyora em va dir que hauria de pujar unes quantes galledes més d'aigua de pou, per acabar de rentar els plats, tot i que, a ella, li feia molta por l'aigua de pou, perquè sempre pensava que, una temporada o altra, hi havien tirat una persona perquè s'ofegué. Però que corriem el perill que l'home de la companyia trigués dos o tres dies a venir i que no podíem pas estar tant de temps amb els plats bruts.

I amb unes quantes galledes més d'aigua vaig poder acabar de rentar els plats que la senyora anava eixugant. La filla havia desaparegut. I vaig anar a fer els llits. Vaig anar cap a dalt per l'escala del jardí, damunt del safareig. El nen jugava a tocar del sortidor, es pensava que ningú no el veia i va tirar un grapat de sorra a dintre i aleshores es va adonar de mi. Es va quedar amb els ulls quietos, blanc, i com si fos de pedra. La senyora, mentre jo feia el llit del dormitori del davant, el del balcó que donava damunt de la finestra, per on el primer dia havia sortit la veu dient-me que truqués pel jardí, va cridar des del bany, i la veu va sortir per la trapa de l'entrada, que obrís l'armariet del gas, que a dintre hi trobaria una targeta plegada amb tavella, que la fiqués davant del rètol que deia que truquessin pel jardí perquè, si quan vingués l'home de l'aigua li havien de fer fer la volta, potser s'enrabiaria si li feien fer una excursió tan llarga. Que la targeta tapadora s'aguantava per la tavella, que ja era fet exprés per no haver d'arrencar i enganxar el rètol cada vegada. Vaig passar la targeta en blanc entre el vidre i el rètol i es va

aguantar molt bé pel doblec. I la senyora va pujar a veure si l'havia entesa i em va ensenyar que els vidres dels batents del reixat es separaven del ferro alçant uns baldonets, que així es podien rentar amb tota facilitat i que aquests baldonets de vegades s'encarcaraven amb la pols i s'havien d'alçar a cops de martell. Que era molt pràctic això de poder separar els vidres del reixat perquè, si no, hauria estat un drama haver de netejar els vidres passant els dits per entre els ferros. I em va dir que el reixat l'havia fet un manyà de Sants, tot i que el seu manyà era un manyà de Sant Gervasi. Però el manyà de Sants, el seu gendre l'havia pogut enganyar dient-li que era mestre d'obres, i que, de reixats, en necessitava cinquanta per un grup de cases que feia, i que aquell reixat serviria de mostra. Cosa que no hauria pogut explicar al manyà de Sant Gervasi que el coneixia i sabia que vivia de renda. I aquell reixat de mostra gairebé l'havia tingut de franc i el manyà de Sants encara seia esperant l'encàrrec gros. Al senyor no el vaig sentir tornar a entrar perquè devia entrar pel jardí. A la una em va pagar i vaig anar cap a casa corrent pels carrers i quan vaig travessar el carrer Gran, de poc que vaig a parar a sota d'un tramvia, però no sé quin àngel em va salvar d'aquell perill. Els nens no havien fet cap malesa. La Rita dormia a terra. I el nen, així que em va veure, se'm va posar a somicar.

XX

Va venir l'home de l'aigua l'endemà a les deu del matí i vaig anar a obrir-lo. De seguida va pujar el senyor i va dir amb una cara molt trista, des d'ahir que estem sense aigua i no vam poder banyar el nen i ens ha passat molt mala nit...

I l'home de la companyia, que era gros i amb bigoti, va alçar el cap, tot descargolant l'aixeta de dintre de la trapa del carrer i va riure. Tots dos van pujar al terrat a mesurar el mínim i quan van baixar el senyor va donar propina a l'home i l'home va tornar a posar la trapa i se'n va anar. Jo me'n vaig anar a baix per l'escala de pinyonet, i el senyor, que havia baixat per l'escala del jardí, va demanar una ampolla de litre, buida, i em va dir que l'acompanyés al terrat a mesurar el mínim perquè l'home de l'aigua l'havia mesurat de qualsevol manera i ell tenia la mania que aquell home era molt bona persona i li havia deixat el doble de mínim. Vam anar al terrat, jo aguantava l'ampolla i ell mirava el rellotge i una senyora del terrat veí va saludar-lo i es va posar a enraonar amb aquella senyora que era llogatera, perquè la casa del costat, encara que no tan ben decorada com la d'ells, també era seva. Quan l'ampolla va ser plena el vaig cridar, va venir de pressa, amb el guardapols que li voleiava endarrera, i mirant el rellotge va dir que mai no havien tingut tanta aigua perquè abans l'ampolla s'omplia amb sis minuts i aquesta vegada amb tres i mig n'havia tingut prou. A la nit, abans d'adormir-me, vaig explicar la història del reixat a en Quimet i va dir que com més rics més estranys.

Al cap de dos dies ja vaig entrar sense trucar, només estirant la porta i traient la cadena; vaig trobar la senyora i el seu gendre asseguts a les butaques de vímet del peu del balcó. De seguida vaig veure que el senyor del guardapols tenia un ull de vellut. Em vaig ficar a la cuina a rentar els

plats, que trobava bruts tots els del dia abans, i la senyora va venir a fer-me companyia.

Em va explicar que estaven passant un disgust. I em va preguntar si havia vist l'ull del seu gendre i li vaig dir que me n'havia adonat de seguida. Em va dir que tenien un llogater en un cobert i, aquest llogater, en aquest cobert, hi tenia fabriqueta de cavallets de cartó. I que el seu gendre havia sabut que el llogater amb els cavallets de cartó es guanyava molt bé la vida i li havia volgut apujar el lloguer. S'hi havia presentat a l'hora de dinar i havia trobat el llogater assegut a taula, perquè es veu que dinaven i vivien en el mateix cobert on treballaven, i tenien la taula i el llit en un racó. De seguida, el seu gendre li va presentar el rebut amb l'augment i el llogater va dir que no l'havia d'augmentar i el gendre que sí i el llogater que no fins que el llogater es va enfurismar molt i va agafar l'os de be que tenia al plat i el va tirar contra el gendre amb tan mala fortuna que li va anar de dret a l'ull. I la senyora va dir, quan vostè ha entrat, parlàvem d'anar a veure l'advocat. I en aquell moment va trucar el timbre i la senyora em va dir si volia fer el favor d'anar a obrir perquè ella encara no s'havia rentat la cara. Li vaig preguntar quin era el timbre que havia trucat, perquè no sabia conèixer d'on venia el timbre; i la senyora em va dir que el timbre que havia sentit era el timbre del jardí, que trucava a la galeria, mentre que el timbre de la porta principal trucava al capdamunt de l'escala del rebedor. Em va dir, si és algú per l'anunci del diari, els diu que només lloguem a persones sense nens, i que la torre té tres terrats. Si diuen bé, em crida i els farem entrar i el meu gendre els acabarà d'explicar els detalls i les condicions. Obri la porta sense embranzida; ja sap que s'obre amb direcció al carrer i els podria fer mal.

Vaig anar a obrir i em vaig trobar amb un senyor i una senyora molt ben vestits, ja vells, i molt nets. Van dir que havien deixat el cotxe davant de l'entrada principal i que s'havien cansat de trucar el timbre i que no sonava fins que, per casualitat, havien vist el rètol i havien trucat pel jardí.

—Venim per l'anunci de la torre, ¿veu?

I el senyor em va donar un trosset de paper de diari molt ben retallat i em va dir que el llegís. Vaig voler llegir-lo i no vaig entendre res perquè només hi havia una lletra i punt. Una altra lletra, i punt. Dues lletres, i punt.

I l'adreça. I més lletres i més punts sense que cap paraula fos sencera. No vaig entendre res, li vaig tornar el paperet i li vaig dir que els propietaris no volien nens. El senyor va dir que la torre era pel seu fill que tenia tres nens i que, com era molt natural, si volia llogar una torre era justament perquè tenia nens, i va dir, mig enfadat mig en broma, ¿què n'hauria de fer el meu fill, dels nens? ¿Cridar el rei Herodes?

I se'n van anar sense ni dir passi-ho bé. La senyora m'esperava al peu del sortidor que al mig tenia un nen de pedra, assegut amb barret de palla, de color verd i blau descolorit, i duia un ram de flors. Del mig d'una margarida sortia l'aigua. El senyor, dret a la galeria, ens mirava, tot raspallant-se les dents i amb una tovallola al coll, perquè a l'aixeta del lavabo se li havia acabat el suro i la tenien lligada amb un cordill perquè no ragés sense parar. I es rentava a la cuina. Vaig dir a la senyora que eren dos senyors, matrimoni, i que allò que no volien nens no els havia agradat gens ni mica. Li vaig dir que s'havien cansat de trucar el timbre de dalt i que no trucava. La senyora va dir que, de vegades, hi havia gent pesada que tot i llegir el rètol vinga trucar el timbre i aleshores, ells, tancaven el corrent elèctric i ja podien anar trucant. Mentre esperàvem que el senyor s'acabés de rentar les dents vam mirar el peix vermell del sortidor que es deia Baltasar, perquè el van regalar al nen pels Reis i per això li havien posat el nom de rei. Li vaig preguntar per què no volien nens a la casa que llogaven i va dir que era perquè els nens ho feien malbé tot i el seu gendre no en volia. Vam anar cap a dins i, en el punt que trepitjava el pati de pòrtland, ¡el timbre del jardí! Per l'anunci. Vaig anar a obrir corrent i era un jove i la primera cosa que va dir que aquella casa era un centpeus, que donaven una adreça i després et feien fer la volta tres hores lluny.

I els meus senyors sempre tenien cases per llogar i sempre havia de sortir a explicar la història i, de vegades, abans de poder llogar una casa, com que demanaven tantes coses, passaven tres o quatre mesos sense llogar-la.

Vaig decidir portar els nens a la senyora Enriqueta perquè allò no era viure. De seguida els va voler i, a la nena, la va lligar per la cintura a la cadireta, amb una bufanda. I va dir que, des del primer dia que jo havia començat a treballar, ella els hauria hagut de tenir. Li vaig recomanar que

no els donés cacauets perquè s'empatxarien i a ells els vaig fer prometre que no en demanessin perquè els traurien la gana de dinar. Va durar poc. El nen estava ensopit i deia sense parar que volia estar a casa. Que no volia estar al carrer. Que el deixés estar al pis i que volia estar al pis. I els vaig deixar estar al pis perquè era veritat que, el temps que els havia deixat sols, no havia passat mai res.

Fins que un dia, entrant, vaig sentir un esvalot d'ales i el nen estava dret a la galeria, d'esquena a la llum, i passava un braç per l'espatlla de la Rita. I estaven molt quietes. Però com que jo, així que arribava, anava atrafegada per preparar el dinar de tots, no en vaig fer cas. I havien agafat el costum de jugar amb veques. Cada un tenia la seva capseta plena de veques i feien dibuixos per terra amb les veques: camins i flors i estrelles.

Ja teníem deu parelles de coloms i un migdia que en Quimet tornava de veure un senyor que vivia prop d'on jo treballava, em va venir a buscar i el vaig presentar a la senyora. Me'n vaig anar amb en Quimet i, de passada, per encàrrec de la senyora, vaig deixar una llista a l'adroguer. Quan vaig sortir, en Quimet, que s'havia quedat al carrer, em va dir si badava, que les veques d'aquell adroguer eren de les millors que mai havia vist, que ja s'hi havia fixat quan tot just érem promesos, i em va fer tornar a dintre a comprar cinc quilos de veques. L'adroguer mateix me les va pesar. Era un noi com en Pere, el cuiner, alt, amb els cabells ben pentinats i la cara una mica gravada de verola, no gaire. La meva senyora sempre deia que feia bons preus i que era un adroguer honrat que sempre donava el pes.

I era de poques paraules.

XXI

Cada dia estava més cansada. Els nens, quan entrava al pis, els trobava moltes vegades adormits. Els havia estès una flassada per terra al menjador, amb dos coixins, i els trobava adormits, de vegades molt acostadets i el nen amb un braç passat damunt de la Rita. Fins que no els vaig trobar més adormits i la Rita, tan petitona, feia hiiii... hiiii... hiiii... i es miraven amb el nen i el nen es posava un dit davant de la boca i li deia, calla. I la Rita tornava amb aquella mena de riure, hiiii... hiiii... hi... un riure molt estrany. I vaig voler saber què passava. Un dia vaig córrer més i no em vaig aturar enlloc i vaig arribar una mica més d'hora, vaig obrir la porta del pis com si entrés a robar, aguantant-me la respiració mentre feia girar la clau al pany. La galeria era plena de coloms i també n'hi havia al passadís i els nens no eren enlloc. Tres coloms, així que em van tenir al davant, se'n van anar cap al balcó del carrer, que estava obert de bat a bat, i van fugir deixant unes quantes plomes i ombra. Quatre més, se'n van anar cap a la galeria de pressa, de pressa, de tant en tant fent un saltiró i obrint les ales i quan van ser a la galeria es van girar a mirar-me i vaig espantar-los amb el braç i van fugir volant. Vaig començar a buscar els nens fins i tot per sota dels llits i me'ls vaig trobar a l'habitació fosca on, quan l'Antoni era molt petit, el tancàvem perquè ens deixés dormir. La Rita estava asseguda a terra amb un colom a la falda, i el nen tenia tres coloms davant i els donava veces i les hi prenien de la mà amb el bec. Quan vaig dir, ¿què feu?, els coloms es van esverar i van alçar el vol i topaven per les parets. I el nen, amb les mans al cap, es va posar a plorar. I la feina que vaig tenir per poder treure aquells coloms d'allà dintre...

¡I la gran comèdia! Es veu que ja feia temps que, als matins, els coloms eren amos del pis quan jo era fora. Entraven per la galeria, corrien pel passadís, sortien pel balcó del carrer i tornaven al colomar fent la volta.

I era així que els meus fills havien après a estar quietes, per no espantar els coloms i tenir la seva companyia. En Quimet ho va trobar molt bonic i va dir que el colomar era el cor, d'on surt la sang que fa la volta al cos i torna al cor i que els coloms sortien del colomar que era el cor, donaven la volta pel pis que era el cos i tornaven al colomar que era el cor. I va dir que havíem de mirar de tenir més coloms, que vivien a la bona de Déu i sense donar feina. Quan els coloms, al terrat, arrencaven a volar, s'aixecaven com una onada de llampecs i d'ales i, abans d'anar-se'n a jòc, picaven les baranes i menjaven l'arrebossat, i a moltes bandes de les baranes es veien grans clapes de maons pelats. L'Antoni travessava una estesa de coloms amb la Rita al darrera i els coloms ni es bellugaven: els obrien pas, alguns, i d'altres els seguien. En Quimet va dir que ja que els coloms estaven acostumats al pis, posaria covadors a l'habitació petita. I si els nens s'asseien per terra al terrat de seguida estaven voltats de coloms que es deixaven tocar. En Quimet va explicar a en Mateu que volia posar covadors a l'habitació petita, que venia sota mateix de la golfa del terrat; calia només fer un forat al sostre, una trapa, va dir, posar una escala de llistons de terra al sostre i els coloms tindrien el camí curt per anar i venir del pis al colomar. En Mateu li va dir que potser el propietari no ho voldria i en Quimet va dir que el propietari no ho sabia mai, i que si teníem els coloms nets no es podia queixar i que ell el que volia era fer anar endavant la cria dels coloms per acabar posant una granja i que ens en cuidaríem els nens i jo. Li vaig dir que era una bogeria i va dir que les dones sempre volen manar i que ell ja sabia el que feia i per què ho feia, i tal dit tal fet; en Mateu, amb la seva santa paciència, va obrir la trapa i en Quimet volia fer l'escala però en Mateu li va dir que ja n'hi portaria una de l'obra, una mica vella, i que només li caldria serrar un barró o dos, perquè li semblava que era una mica massa llarga.

I va posar covadors a baix i de moment va tancar les parelles perquè s'avesessin a sortir directes per l'escala, en comptes de fer la volta per tot el pis. Els coloms vivien a les fosques perquè també els va tancar la trapa, que era feta de llates de fusta i s'alçava, per la banda de dalt, estirant una rotllana de ferro; i per la banda de dintre, quan érem al capdamunt de l'escala, l'havíem d'alçar amb el cap i amb les espatlles. No podia matar ni

un colomí perquè els crits i els plors dels nens enfonsaven la casa. Quan entrava a l'habitació petita a netejar, encenia el llum, i els coloms quedaven engegats i paralitzats. En Cintet, amb la boca més torta que mai, estava molt enfadat.

—¡Això són coloms de presó!

I els coloms tancats a les fosques van fer ous i els van covar i van sortir colomins i quan van tenir els colomins coberts de ploma, en Quimet va aixecar la trapa, i, per una reixeta que havia fet a la porta de l'habitació, vèiem els coloms com pujaven l'escala: d'una volada, un graó o dos. L'alegria d'en Quimet... Deia que podríem tenir vuitanta coloms i amb els colomins que farien els vuitanta, ben venuts, podria començar a pensar a tancar la botiga, i potser comprar aviat un terreny i en Mateu li faria la casa amb material aprofitat. Quan arribava de treballar sopava sense ni saber què estava menjant, i de seguida em feia desaparar la taula i sota del llum amb el serrell de color de maduixa començava a fer comptes damunt d'una paperina vella per estalviar paper; tantes parelles, tantes cries, tantes veges, tant d'espart... negoci rodó. He de dir que els coloms van trigar tres o quatre dies a saber pujar cap al terrat i que els de dalt els van rebre a cops de bec perquè ja no els coneixien. El més enrabiat de tots era el blanc, el primer, el de la galeria i la sang. I quan van estar ben acostumats els de dalt amb els de baix, els de dalt van baixar a fer el tafaner.

La casa que ens fariem havia de ser a la part alta de Barcelona. Els coloms els tindria en una torre especial, amb una rampa que pujaria fent cargol fins a dalt de tot i la paret de la rampa estaria plena de covadors i al costat de cada covador hi hauria una finestreta i a dalt hi hauria una terrassa coberta d'una teulada amb punxa i per sota de la teulada els coloms es llançarien a volar pel Tibi i pels voltants. Deia que els coloms el farien un home conegut, perquè quan tindria casa pròpia i no hauria de treballar a la botiga, faria barreja de races i algun dia guanyaria un premi de criador de coloms. Però que, de totes maneres, com que l'ofici d'ebenista li agradava molt, faria fer a en Mateu un cobert i tindria taller i només faria mobles pels amics; perquè treballar li agradava, la cosa que l'amoïnava, només, era haver de tractar amb senyors de mala fe, perquè ja n'hi havia que eren bellíssimes persones, però n'hi havia tants de mala fe que de vegades li

feien perdre el delit de treballar. Quan venien en Cintet i en Mateu, tot era fer projectes, fins que un dia la senyora Enriqueta em va dir que de cada tres parelles de coloms en Quimet en regalava dues, només per l'alegria de donar... I tu, treballant com una beneita...

XXII

Només sentia parrupeig de coloms. Em matava netejant els coloms. Tota jo feia pudor de colom. Coloms al terrat, coloms al pis; els somiava. La noia dels coloms. Farem una font, deia en Cintet, amb la Colometa a dalt amb un colom a la mà. Quan anava pel carrer cap a casa dels meus senyors a treballar, el parrupeig dels coloms em seguia i se'm ficava al mig del cervell com un borinot. De vegades la senyora em parlava i jo, distreta, com si tal cosa, no li contestava, i ella em deia, ¿que no em sent?

No podia dir-li que només sentia els coloms, que tenia a les mans deix de sofre dels abeuradors, deix de veges relliscant a dintre de les menjadores acompanyant-les perquè no sortissin a fora, prement-les perquè sortissin per tots els foradets igual. No podia dir-li que si un ou queia del covador a mig covar la pudor em feia recular encara que m'estrenyés el nas amb dos dits. No podia dir-li que només sentia crits de colomí demanant menjar amb tota la fúria del cos ple de canons grocs clavats a la carn morada. No podia dir-li que només sentia parrupeig de coloms perquè els tenia ficats a casa i que si deixava oberta la porta de l'habitació-colomar del pis, els coloms se m'escampaven pertot arreu i sortien pel balcó del carrer sense parar com en un joc de bogeria. I que tot havia començat per culpa d'haver hagut d'anar a treballar a casa d'ells, perquè estava tan cansada que no tenia ni esma, quan calia, de dir no. No li podia explicar que no em podia queixar a ningú, que el meu mal era un mal per mi sola i que, si alguna vegada em queixava a casa, en Quimet em deia que li feia mal la cama. No li podia dir que els meus fills eren com flors mal cuidades i que la meva casa que havia estat un cel se m'havia tornat un desori i que a la nit, quan portava els nens a dormir i els alçava la camisa i els feia ring-ring al melic per fer-los riure, sentia el parrupeig dels coloms i tenia el nas ple de pudor de febre de colomí. Em semblava que tota jo, cabells, pell i vestit, feia pudor de colom. Quan no em

veia ningú m'olorava els braços i m'olorava els cabells quan em pentinava i no entenia com podia dur enganxada al nas aquella pudor, de colom i de cria, que gairebé se'm tirava a sobre. La senyora Enriqueta s'hi va ficar i va dir que no tenia caràcter, que, ella, ja ho hauria acabat, que mai no s'hauria deixat fer una cosa com aquella. La mare d'en Quimet, que la veia molt poc perquè s'anava fent vella de pressa i venir a veure'ns era un viatge massa llarg i jo no tenia temps d'anar-la a veure els diumenges, un dia es va presentar perquè va dir que volia veure els coloms, que en Quimet i els nens quan l'anaven a veure, no pas massa sovint va dir queixant-se, només li parlaven dels coloms i que aviat es farien rics i el nen li deia que els coloms el seguien i que ell i la Rita els parlaven com si fossin els seus germanets. Quan va sentir el parrupeig que venia de l'habitació petita, es va esgarriar. Va dir que allò només s'ho podia haver empescat el seu fill. I va dir que no sabia que els tinguéssim tan ficats a dintre de casa. I la vaig fer pujar al terrat i des de la golfa del terrat la vaig fer abocar a mirar a baix, pel forat de la trapa, i li va venir un rodament de cap.

—Potser sí, que en Quimet hi fa negoci...

Quan va veure el sofre a dins dels abeuradors va dir que de sofre només se'n podia donar a les gallines, que, als coloms, els estarrufava el fetge. I mentre enraonava, els coloms eren els amos del terrat. Anaven, venien, volaven, tornaven a baixar, es passejaven per les baranes, se les menjaven a cops de bec. Semblaven persones. Arrencaven com un vol d'ombres i de llum i volaven damunt dels nostres caps i l'ombra de les ales ens tacava la cara. La mare d'en Quimet, per espantar-los, va moure els braços com un molí i ni se la van mirar. Els mascles feien la roda a les femelles, bec endavant, bec enlaire, bec a terra, cua estesa, les puntes de les ales escombrant. Entraven i sortien dels covadors i menjaven veces i bevien aigua amb sofre i el fetge tan tranquil. La mare d'en Quimet, un cop refeta del rodament de cap, va voler veure els covadors. Els coloms, enfebrats, ens miraven amb ulls de vidre; tots els becs arreglats, foscos, amb el dibuix carnós, foradat amb dos forats que eren el nas... els bútxeres semblaven reis, els monja un tou de ploma, els de cua de galldindi es van alterar una mica i van sortir a fora i van abandonar el covador.

—¿Mirem els ous?, vaig dir.

—No, va dir la mare d'en Quimet, potser els avorrien. Els coloms són molt gelosos i no volen forasters.

XXIII

Al cap d'una setmana justa d'aquella visita, la mare d'en Quimet va morir. Ens va venir a avisar una veïna a la matinada. Vaig deixar els nens a casa de la senyora Enriqueta perquè en fes el que volgués i amb en Quimet vam anar-la a veure. En el picaportes hi havien lligat una gran llaçada negra, i la mica d'aire gris d'un dia de tardor que començava la feia voleiar. Al dormitori de la morta hi havia tres veïnes. Havien tret les cintes dels quatre poms del llit i la del capdamunt de la creu. Ja l'havien vestida. Li havien posat un vestit negre amb un coll de tul que s'aguantava amb barnilles fines i tot el baix de la faldilla estava adornat amb un peluix. Als peus del llit hi havia una corona molt grossa, de fulles verdes, sense cap flor.

—No li estranyi, va dir una de les veïnes, molt alta i fent moure les mans amb uns dits llargs i prims, és una corona sense flors, tal com havia estat sempre el seu desig. El meu fill és jardiner i amb ella havíem quedat que, si es moria primer que jo, volia una corona sense flors... Era la seva gran mania... sense flors... sense flors, deia sempre. Les flors, deia, per les noïetes. I dèiem que si la que es moria primer era jo, ella em faria fer una corona de flors del temps, que no fes la bogeria de fer-me-la fer amb flors que escassegen o amb flors novelles. Perquè, a mi, una corona només de fulles em semblaria com si em fessin fer un gran dinar sense postres. I ja veuen, ella ha estat la primera...

En Quimet va dir, ¿i què he de fer, jo, ara, amb la corona? Si ja la té.

—Si vol, pagui'n la meitat... així hi haurem contribuït tots dos.

I una altra veïna s'hi va ficar: tenia la veu ronca, i va dir, si la meua amiga fos interessada, li diria que fes fer una altra corona pel seu fill, perquè un cotxe pot anar carregat de corones i en els enterraments de primera sempre hi va un cotxe de més a més perquè dugui les corones que no caben en el cotxe de davant...

—Com que el meu fill és especialista en corones, la meua amiga ho sap perquè el meu fill li ho explica... també fa corones artificials.

I va dir que feia unes corones amb granets, que duraven tota la vida. Feia flors de granets: camèlies, roses, lliris blaus, margarides... flors i fulles de granets i branquetes cargolades, tot de colors molt delicats.

I que el filferro amb què passava els granets no es rovellava ni amb les pluges, ni amb l'aire de mort humida del cementiri. I la veïna que feia tres va dir amb la veu molt trista: la seva mare volia una corona de fulles. Neta i pelada. I va dir que havia tingut una mort com poques: una santa mort. Sembla una nena. I la mirava amb les mans creuades damunt del davantal.

La mare d'en Quimet estava damunt del cobrellit de les roses vermelles, com una figura de cera. Descalça, li havien ajuntat els peus amb un imperdible molt gros, de mitja a mitja. Van dir que li havien tret la cadena d'or del coll i l'anell i ho van donar a en Quimet. I la veïna que tenia el fill jardiner, va dir que la mare d'en Quimet feia tres o quatre dies que havia tingut uns rodaments de cap molt forts, i que deia que eren com els que havia tingut el dia dels coloms, i que estava una mica espantada i no volia sortir al carrer perquè tenia por de caure. I mentre parlava li va passar la mà pels cabells dues o tres vegades i va dir, ¿no troben que va ben pentinada? I encara va dir que a la nit, quan era viva, es veu que s'havia trobat malament i havia anat a trucar a casa seva i entre ella i el seu fill l'havien tornada a casa perquè quan va voler sortir de casa d'ells, ja no podia caminar. I entre el seu fill i ella l'havien ficada al llit... Els seus cabells voldria.

La senyora que tenia la veu enrogallada es va acostar al llit i va passar la mà pel front de la mare d'en Quimet i va dir que de seguida que s'havien adonat que l'ànima li volava, li havien rentat les mans i la cara i mossèn Eladi encara va ser a temps de fer-li la santa creu. Van dir que els havia costat poc de vestir-la perquè ja feia temps que ho tenia tot preparat i sempre els ensenyava el vestit que tenia penjat a l'armari amb un penjador amb coixinets perquè no es desformés de les espatlles. I que sempre els recomanava que si es moria i la vestien elles, no li posessin sabates, perquè si era veritat que els morts tornen al món hi volia tornar sense que la sentissin i sense molestar ningú. En Quimet no sabia com donar-los les gràcies i la veïna que tenia el fill jardiner va dir: la seva mare era una

persona molt estimada, sempre corrent com una faluga i disposada a fer un favor... Pobra senyora... Abans de posar-li el vestit li vam canviar la cinta dels escapularis i així es podrà presentar al cel, si ja no s'hi ha presentat, endreçada i contenta.

I la veïna que havia parlat més poc es va asseure, es va ben estirar les faldilles agafant-les amb les puntes dels dits per dos plecs, i ens mirava. Al cap d'una estona, com que ningú no parlava, va dir a en Quimet: la seva mare se l'estimava molt a vostè... i als seus nens. Però de vegades em deia que la il·lusió de la seva vida hauria estat tenir una nena.

I la veïna que tenia el fill jardiner va dir-li que hi havia coses que més valia no dir-les, sobretot en certs moments... que dir a un fill en el punt en què la seva mare s'acabava de morir, com qui diu, que la seva mare s'hauria estimat més tenir una filla, demostrava tenir molt poc enteniment. En Quimet va dir que no li explicaven res de nou, perquè la seva mare, quan era petit, per fer-se la il·lusió, el vestia de nena i el feia dormir amb camises de nena. I en aquell precís moment, i sense trucar, va entrar la veïna que havia dinat amb nosaltres el dia d'aquell dinar sense sal, amb un ramet de pensaments; i va dir que potser ja era hora d'avisar la funerària.

XXIV

Tant en Cintet com en Quimet no paraven de parlar dels escamots i que haurien de tornar a fer el soldat, i tot el que calgués. Jo els vaig dir que bé, molt bé, fer d'escamot bé, però que ells ja havien fet el soldat i vaig dir a en Cintet que em deixés en Quimet tranquil, que no me l'esverés amb els escamots perquè prou maldecaps teníem. En Cintet va estar vuit dies sense mirar-me la cara. I un dia va venir a trobar-me, ¿quin mal és, fer d'escamot?

Jo li vaig contestar que l'escamot el fessin els altres, els que no eren casats com ara ell, que jo no tenia res a dir si ell feia d'escamot però que en Quimet ja tenia prou feina a casa seva i que ja era massa gran. I va dir que en Quimet encara faria salut perquè anirien a les Planes a fer l'exercici... I jo li vaig dir que no volia que en Quimet fos escamot.

Estava cansada; em matava treballant i tot reculava. En Quimet no veia que necessitava una mica d'ajuda en comptes de passar-me la vida ajudant, i ningú no s'adonava de mi i tothom em demanava més com si jo no fos una persona. ¡I en Quimet vinga agafar coloms i vinga regalar-los! I els diumenges se n'anava amb en Cintet. Això que ens havia dit que volia posar un carret a la moto per sortir tots a fora. Ell, amb el nen al darrera, i jo al carret, amb la nena. Però, ja dic, els diumenges marxava amb en Cintet i em penso que se n'anaven a fer d'escamot tal com s'havien ficat al cap. De vegades, encara es queixava de la cama però aviat callava perquè el nen s'embolicava una cama amb un drap i voltava el menjador fent el coix, amb la Rita al darrera amb els bracets enlaire. En Quimet s'enrabiava i deia que jo pujava les criatures com si fossin criatures de gitano.

Una tarda, mentre els nens feien la migdiada, van trucar a la porta del carrer. Dos trucs eren per nosaltres; un truc pels veïns del primer pis. Vaig sortir al replà a estirar la corda. Era en Mateu i des de baix va cridar que pujava. Així que el vaig veure em vaig adonar que hi havia alguna cosa que

no anava massa bé. Es va asseure al menjador i vam començar a parlar dels coloms. A ell, va dir, els que li agradaven més eren els que tenien una mica de caputxa de ploma darrera del cap i tot el coll morat i verd de tornassol. Deia que un colom sense tornassol no era un colom. Jo li vaig dir si s'havia fixat que molts que tenien les potes vermelles tenien les ungles negres. I ell va dir que això de les potes vermelles i de les ungles negres no tenia cap gràcia; que allò que feia rumiar de debò era això del tornassol. ¿Què ho feia que segons d'on venia la claror les plomes canviessin i brillessin verdes o morades?

—No ho he dit a en Quimet, però he conegut un senyor, fa pocs dies, que té coloms amb corbata...

Vaig dir que havia fet ben fet de callar perquè només em faltaria que en Quimet em portés coloms d'una altra mena. I en Mateu va dir que aquella corbata eren plomes arrissades al mig del pit, com un regueró, totes de setí. I que els deien coloms corbata de setí. I va dir, si en Quimet no estigués tan distret amb les coses que passen, sabia que hi ha coloms que en comptes de tenir la ploma pentinada avall, la tenen pentinada amunt i són els corbata xinesos. I va dir que ja es feia càrrec que devia ser molt pesat cuidar-se de tants coloms i tenir coloms en el pis, que en Quimet era un bon noi, però amb les seves manies... i que quan en Quimet li demanava una cosa ell no sabia dir-li que no, perquè tenia una manera de mirar-lo entremig dels ulls que el vencia... però que ja veia que aquella trapa s'havia d'haver negat a obrir-la. Em va preguntar pels nens i quan li vaig dir que dormien va fer una cara tan trista que em va espantar... Li vaig explicar que els nens i els coloms eren com una família... que coloms i nens era tot u. I que tot havia començat per culpa d'haver hagut de deixar-los sols... I jo parlava i ja sentia que en Mateu no m'escoltava, que feia visita lluny, que havia fugit. Fins que a l'últim vaig parar d'enraonar i sense la meua veu va trobar la seva veu i va dir que ja feia una setmana que no veia la nena perquè la Griselda s'havia llogat de mecanògrafa i havia dut la nena a casa dels pares d'ella i que ell no podia viure sense tenir la nena a casa ni sabent que la Griselda veia persones de tota mena... i la nena fora de casa... i la nena fora de casa... deia com si no s'ho pogués acabar. Fins que a l'últim em va demanar que el perdonés per haver-me vingut a explicar històries d'ell, que

un home se les ha de saber passar tot sol, però que em coneixia feia tant de temps, i que em coneixia tan bé, que li semblava com si fos germana seva, i quan va dir que em considerava com si fos germana seva se'm va arrencar a plorar i em vaig espantar molt. Era la primera vegada que veia plorar un home alt com un sant Pau i amb els ulls blaus. Quan va estar una mica calmat se'n va anar de puntetes per no despertar els nens i quan va ser fora em va quedar una cosa molt estranya per dintre: una pena barrejada amb una aigua dolça d'estar bé, que potser no havia sentit mai.

I me'n vaig anar al terrat, amb el cel tibant i de color de maduixa a la posta i els coloms se'm van acostar ran de peus, llisos de ploma, amb les plomes on quan plovia la pluja relliscava sense poder entrar a dins. De tant en tant una mica de vent els girava les plomes del coll enlaire... Dos o tres van alçar el vol i contra el color emmaduixat de la posta tots eren negres.

A la nit, en comptes de pensar en els coloms i en el meu cansament, que de vegades no em deixava dormir, pensava en els ulls d'en Mateu, amb aquell color de mar. El color que tenia el mar quan feia sol i amb en Quimet corríem amb la moto i, sense adonar-me'n, pensava en coses que em semblava que entenia i que no acabava d'entendre... o aprenia coses que tot just començava a saber...

XXV

L'endemà, a la casa dels meus senyors, vaig trencar un vas i me'l van fer pagar per nou això que ja estava una mica esquerdat. Quan vaig arribar al pis, carregada amb les veces, cansada que no podia més, em vaig haver d'aturar i tot davant de les balances dibuixades a la paret, que quan estava cansada era on se m'acabava l'alè. Vaig clavar un parell de castanyes al nen sense raó, i va plorar, i la nena, quan el va veure plorar, també es va posar a plorar, i ja érem tres, perquè jo també em vaig posar a plorar i els coloms parrupejaven i quan va arribar en Quimet ens va trobar amb la cara rajant llàgrimes i va dir que només li faltava aquesta.

—Tot el dematí encerant i tapant forats de corc i arribo a casa i en comptes de trobar-hi la pau i l'alegria, trobo plors i drama. I el més calent a l'aigüera.

I va agafar els nens d'una revolada i els va aixecar enlaire agafats només per dalt d'un braç i els va passejar així pel corredor, amunt i avall, un a cada mà, i jo li vaig dir que a veure si els volia trencar els braços, i va dir que si no s'acabaven els plors els tiraria daltabaix del carrer. I per acabar em vaig empassar el mal i vaig rentar la cara als nens i també em vaig rentar la cara jo i no li vaig dir que havia trencat un vas i que me l'havien descomptat perquè hauria estat capaç d'anar a trobar els amos i armar-los un bullit de mil dimonis.

I va ser aquell dia que vaig dir-me que s'havia acabat. Que s'havien acabat els coloms. Coloms, veces, abeuradors, covadors, colomar i escala de paleta, ¡tot a passeig! Però no sabia com... Aquest pensament se'm va quedar per dins del cap com una brasa. I mentre en Quimet esmorzava amb les cames cargolades en els barrots de davant de la cadira i tot d'una en va descargolar una i va dir tot fent moure el peu que potser tenia com una mena de caliu al genoll que li escalfava els ossos, jo pensava en

l'acabament del poble dels coloms i tot el que en Quimet em deia m'entrava per una orella i em sortia per l'altra com si, d'orella a orella, se m'hi acabés de fer un forat.

Sentia la brasa a dins del cervell, encesa i vermella. Veces, abeuradors, menjadores, colomar i cabassos de colomassa, ¡tot a passeig! Escala de paleta, espart, bola de sofre, bútxeres, ullets vermells i potes vermelles, ¡tot a passeig! Cua de galldindi, caputxa, monja, colomins i colomons, ¡tot a passeig! La golfa del terrat per mi, la trapa tapada, les cadires a dintre de la golfa, la volta dels coloms aturada, el cove de la roba al terrat, la roba estesa al terrat. Els ulls rodons i els becs punxents, el tornassol malva i el tornassol poma, ¡tot a passeig! La mare d'en Quimet, sense voler, m'havia donat el remei... I vaig començar a marejar els coloms mentre covaven. Aprofitava que els nens dormien en havent dinat i aleshores pujava al terrat i turmentava els coloms. La golfa del terrat bullia com un forn, tot el sol del dematí s'apilotava al sostre i el feia cremar; i entre la febre dels coloms i la pudor de la febre, allò era l'infern.

El colom que covava, quan em veia a prop, alçava el cap i estirava el coll, eixamplava les ales, protegia. Quan li ficava la mà sota del pit volia picar-la. N'hi havia que s'estarrufaven de ploma i no es movien, n'hi havia que fugien i, neguitosos, esperaven que marxés per tornar al covador. Un ou de colom és bonic, més bonic que no pas un ou de gallina, més petit, més a punt perquè càpiga a la mà. Agafava els ous del colom que no fugia i els hi passava per davant del nas, i el colom que no sabia què era la mà ni els ous ni res de res, tirava el cap endavant, obria el bec i em volia picar. Petits i polits, els ous eren calents d'estar coberts de ploma i feien olor de ploma. Al cap d'uns quants dies, molts covadors estaven abandonats. I els ous, quiets al mig del seu niu d'espart, es podrien. Es podrien amb el colomí a dintre, encara a mig fer, tot sang i rovell i el cor primer de tot.

Després anava al pis i entrava a l'habitació petita. Una vegada, un colom va sortir volant pel forat de la trapa, com un crit. I al cap d'una estona va treure el cap per un costat de la trapa i em vigilava. Els bútxeres deixaven el covador d'un vol feixuc i es quedaven a terra molt amoïnats. Els cua de galldindi eren els que es defensaven més. Vaig reposar una temporada i era com si no hagués passat res. Ho havia d'acabar. I en

comptes d'espantar els coloms perquè avorriessin les cries, em vaig posar a prendre'ls els ous i a sacsejar-los amb fúria. Esperava que ja hi hagués el colomí a dins. Que se li ben estabornís el cap contra la closca de l'ou. Els coloms covaven la cria divuit dies; quan eren a mig, sacsejava els ous. Com més avançats estaven en la feina de covar, més s'enverinaven. Més febre. Més ganes de voler picar. Quan ficava la mà per sota de les plomes calentes, el cap i el bec del colom buscaven la meva mà per entre les seves plomes, i quan la meva mà sortia amb els ous, la picaven.

Va ser una temporada de dormir neguitós. Dormia amb sobresalts al cor com quan era petita i els meus pares es barallaven i després la meva mare es quedava trista i sense esma, asseguda pels racons. I em despertava a mitjanit, com si m'estiressin els dintres amb un cordill, com si encara tingués el melic del néixer i m'estiressin tota jo pel melic i amb aquella estirada fugís tot: els ulls i les mans i les ungles i els peus i el cor amb el canal al mig amb una gleva negra de sang presa, i els dits dels peus que vivien com si fossin morts: era igual. Tot era xuclat cap al no-res altra vegada, pel canonet del melic que havien fet assecar lligant-lo. I al voltant d'aquesta estirada que se m'enduia, hi havia un núvol de plomes de colom, flonjo, perquè ningú no s'adonés de res. Va durar mesos. Mesos i mesos de mal dormir i de fer malbé els ous dels coloms. Molts covaven d'esma dos o tres dies més del temps que havien de covar, esperant.

I al cap d'uns quants mesos en Quimet va començar a rondinar i a dir que els coloms no valien res, que només servien per agafar espart amb el bec i fer niu i tot plegat aigua pudent. Tot perquè sí.

Tot perquè jo no podia més, amb les criatures tancades, rentant plats en aquella casa, on ningú no servia per res, només per ficar-se culleres plenes de menjar a la boca, amb un nen que els havia sortit escanyolit de tant que s'havien pogut mirar a fer-lo... I encara, al terrat, hi havia coloms que anaven parrupejant.

XXVI

I mentre em dedicava a la gran revolució amb els coloms va venir el que va venir, com una cosa que havia de ser molt curta. De moment ens vam quedar sense gas. Vull dir que no pujava al pis i a casa dels meus amos no baixava al soterrani. El primer dia ja vam haver de fer el dinar a la galeria amb un fogó de terra grisa lligada amb ferros negres, i amb carbó d'alzina, que vaig haver d'anar a buscar, cames ajudeu-me.

—És l'últim, va dir la carbonera, perquè el seu marit s'havia llençat al carrer. En Quimet també corria pels carrers i cada dia anava pels carrers i sempre pensava que un dia no el tornaria a veure. Se'm va vestir amb una granota blava i, al cap d'uns quants dies de fum i d'esglésies llençant espurnes, se'm va presentar amb un cinturó amb revòlver i una escopeta de dos canons penjada a l'espatlla. I tot era calor, molta calor, la roba s'enganxava a l'esquena i els llençols s'enganxaven per tot el cos i la gent vivia esparverada. L'adroguer de sota de casa va quedar buit en pocs dies i tothom parlava del mateix i una senyora va dir que ja es veia venir feia temps i que aquestes coses d'un poble en armes sempre passaven a l'estiu que és quan la sang bull més de pressa. I que l'Àfrica s'havia d'haver enfonsat.

Un dia, era l'hora que duïen la llet Sila, no la van dur. I els senyors estaven tots asseguts al menjador esperant que duguessin la llet Sila. I a les dotze van trucar a la porta principal i em van dir que anés a obrir, i el senyor del guardapols al meu darrera. Era l'home i el carretó de la llet Sila. Vaig obrir el reixat i l'home em va donar les dues paperines encerades i jo les vaig agafar. I el senyor del guardapols va dir, ja veu què passa, ¿eh?, ¿què li sembla? ¿Que no veuen que sense els rics els pobres estan acabats?

I l'home de la llet Sila va fer baixar la tapadora i va dir al senyor si volia fer el favor de pagar-lo, el pagaven de setmana a setmana, perquè no sabia

si l'endemà els podria dur més llet. Va pujar la senyora i ho va sentir i va preguntar què havien fet amb les vaques, i va dir que es pensava que les vaques no feien pas la revolució, i l'home de la llet Sila va dir, no senyora, em penso... però tothom va pels carrers i nosaltres tancarem.

¿I com ens ho farem, sense llet?, va dir la senyora. I el senyor s'hi va ficar i va dir, quan els obrers volen fer d'amo, no saben com posar-s'hi. ¿Que la vol, vostè, la revolució?, va dir el senyor. No senyor, va dir l'home de la llet Sila. I ja empenyia el carretó amunt sense recordar-se que l'havien de pagar i el senyor el va fer aturar i el va pagar i li va dir que ja es veia que era una bona persona encara que fos un treballador, i l'home de la llet Sila li va dir, ja sóc vell... I va empènyer el carretó i se'n va anar a trucar a les cases per acabar de repartir les últimes paperines. Vaig tancar el reixat i, al peu de l'escala de pinyonet, ens esperava la filla de la casa, i la senyora, que era la seva mare, li va dir, diu que demà no hi haurà més llet. I la filla va dir: ¿com ens ho farem?

Quan vam arribar al menjador ens vam asseure tots i el senyor em va explicar que cada nit escoltava la ràdio galena i que aviat tot aniria bé perquè ja pujaven. I l'endemà, així que vaig treure la cadena de la porta i vaig posar el peu en el primer graó cobert de flors de llessamí tendres i seques, vaig veure la senyora que m'esperava al costat de la mimosa. Tenia la cara emplujada de gotetes de suor i de seguida se'm va descansar.

—Ahir al vespre volien matar el meu marit.

—¿Qui?, vaig dir, i ella va dir, anem al menjador que estarem més fresques.

I va dir, així que vam estar assegudes a les butaques de vímet, ahir, a les vuit del vespre, a l'hora que el meu marit arriba del despatx, el vam sentir que, des del rebedor, cridava, ¡pugeu, pugeu! Pujo. Al darrera hi tenia un milicià que li apuntava l'escopeta a l'esquena.

—¿Per què?, vaig dir.

—Esperi's, va dir la senyora rient. Me l'havia pres per un capellà... com que no té ni un cabell a dalt del cap... el milicià es pensava que s'havia tret els cabells per dissimular i el duia així, des de la Travessera, amb l'escopeta al darrera i el meu marit davant. I el milicià va dir que el detenia,

i la feina que va tenir el meu marit a fer-lo venir a casa, per ensenyar-li la família...

Un moment em vaig tornar vermella perquè vaig tenir por que el milicià no fos en Quimet que s'hagués engrescat, però de seguida em vaig enrecordar que la senyora el coneixia. Però l'esglai el vaig tenir. I la senyora diu que va dir al milicià, vint-i-dos anys de casats. I el milicià se'n va anar dient que el dispensessin i diu que, a la nit, tots estaven encastats a la ràdio galena i el gendre de la senyora, el senyor del guardapols, que no deixava els auriculars a ningú, mentre escoltava feia la cara molt amoïnada i va dir que, aquella nit, no sentia res.

Al cap de dos dies de la broma del milicià, a les tres de la tarda, truquen. La senyora va anar a obrir i diu que, així que baixava els graons de marbre de l'entrada principal, ja es va esverar i el cor se li va fer petit, perquè a través del vidre glaçat de les bombolletes, va veure un grup de moltes persones i ombres de pals amunt que eren canons d'escopeta.

Va obrir i van entrar cinc milicians i un senyor i una senyora, que ella coneixia, i que eren propietaris d'una casa de pisos al carrer de Provença. Es veu que el senyor del guardapols feia anys que havia fet una hipoteca damunt d'aquesta casa i com que aquell senyor i aquella senyora no li pagaven els interessos, se'ls havia quedat la casa i ja era d'ell. I el senyor i la senyora volien que la casa tornés a ser d'ells i tots es van ficar al saló amb la caixa de Santa Eulàlia, i el senyor va pujar i de seguida un dels milicians, molt ben plantat i molt prim, el va fer seure davant de la taula i li va apuntar el canó d'una paràbèl·lum darrera de l'orella i li va dir que firmés un paper dient que tornava la casa a aquells senyors que eren els propietaris. Que, ell, els l'havia robada. I que si no li podien pagar els interessos de la hipoteca era perquè els cobrava el dotze per cent i que si no podia cobrar fes el favor d'esperar-se. I el milicià deia, faci el paper de seguida dient que torna la casa a aquests senyors, que és tot el que tenen.

I el senyor, va dir la senyora, estava quiet com una rata, amb el canó a l'orella que no li deixava moure el cap, sense dir res i el milicià ja es cansava de no sentir-lo enraonar, i al cap d'una estona el senyor va començar a dir a poc a poc i baixet que aquells senyors no tenien raó, que ell havia fet les coses per la llei, i els senyors van dir al milicià, no el deixi

parlar perquè si parla el convencerà. És capaç de convèncer Déu Nostre Senyor.

I diu que el milicià li va clavar un cop de canó i li va dir, ¡escrigui! I el senyor es va tornar a fer estàtua. I de tan cansats tots, ningú no deia res; i el senyor, quan els va tenir ben ensopits, es va posar a parlar i els va convèncer, però se'l van endur al comitè. I a les deu de la nit va tornar. Va dir que tots els revolucionaris li havien dit que tenia raó ell, però que, abans de dir-li que tenia raó, l'havien passejat molta estona amb l'auto i que darrera del cotxe hi duien garrafes plenes d'esperit de vi per cremar-lo en despoblat. I va dir que havia fet tan bé la comèdia que els del comitè havien clavat un escàndol als senyors que no tenien casa perquè els havien fet perdre temps i ells no tenien temps per perdre. I mentre la senyora m'explicava tot això a mi em corria una gota de suor esquena avall, com una serp viva. I l'endemà, altra vegada sarau. La senyora ja m'esperava al peu dels graons sota del llessamí cremat de calor; i em va dir, ahir a les dotze de la nit ens pensàvem que no en sortiríem.

Els havien fet un registre perquè uns llogaters que pintaven mocadors de seda amb revòlver en un garatge que els tenia llogat el seu gendre, perquè els llogaters de la torre, que també era d'ell, no tenien auto, els havien denunciat. Però com que els del registre només van trobar embolics pels calaixos i pels armaris, després d'haver fet el registre se'n van anar. I la senyora em va dir: el que volien aquells llogaters era que els milicians ens agafessin, que ens posessin a viure en el seu garatge i ells venir a viure a la nostra casa. ¿Què li sembla com va el món?

Es va fer molt difícil de trobar veces i els coloms començaven a marxar.

XXVII

La senyora Enriqueta deia que tot allò era fora de mida, que li havien fet malbé el negoci. Tot a passeig. I a veure què passaria amb el que tenia al banc. Es va posar a vendre botons i lligacames de senyor, per terra, al carrer de Pelayo. En Quimet el veia molt poc, amb prou feines si, de vegades, venia a dormir. Un dia em va dir que la cosa es posava negra i que hauria d'anar al front d'Aragó. I em va dir que havien pogut treure mossèn Joan. I que mossèn Joan, amb vestits d'en Mateu i amb un camió que els havia procurat en Cintet, havia passat la frontera. Té, em va dir. I em va donar dues monedes d'or i va dir que mossèn Joan les hi havia donades per mi i els nens, que potser les necessitariem més que no pas ell, perquè ell, fos on fos que anés a parar, Déu l'ajudaria i no el deixaria morir mentre no fos la seva hora. I vaig guardar les dues monedes i en Quimet va afegir que no deixés els meus amos, que sempre, amb el temps que feia que els servia, em podrien treure d'un mal pas i que encara que la cosa es posés negra s'acabaria aviat i que no hi havia més remei que passar pel camí estret. I va dir, sembla que la Griselda va amb un de molt sonat i no vol saber res d'en Mateu... Desgràcies.

Se'n va anar al front d'Aragó i jo vaig anar fent com sempre. Si em posava a pensar em trobava voltada de pous i a punt de caure a qualsevol. Fins que va venir el discurs del senyor del guardapols, un dia a la una, abans d'anar-me'n cap a casa.

—Estem molt contents de vostè, sempre que vulgui vingui'ns a veure. Però ens trobem que ens ho han pres tot i ens hem quedat sense lloguers. Hem sabut que el seu marit és d'aquests que fan tabola i amb persones així no ens agrada tenir-hi massa tractes, ¿comprèn? Nosaltres, cada nit, escoltem la ràdio galena i és el que haurien de fer tots vostès i veurien que són uns ignorants que viuen a dalt de tot de la lluna. En comptes de fer

voleiar banderes, valdria més que fessin benes perquè de la ventallada que els clavaran a tots plegats, no quedarà ni un braç sencer, ni una cama. I mentre em deia això es passejava amunt i avall del menjador i, de tant en tant, es tocava la nou del coll. I va seguir, encara; no es pensí que tingui res a dir de vostè... és que no podem pagar-la. Des del primer dia que els anuncio que sense els rics els pobres no poden viure i que tots aquests automòbils amb què es passegen els manyans i els paletes, els cuiners i els camàlics, els hauran de tornar omplint mesures de sang.

I va acabar aquí. Se'n va anar a apuntalar la mimosa de la cascada que s'estirava amunt com un cuc i es posava torta. Abans de marxar la senyora em va dir que la casa on el seu marit treballava feia trenta anys, havia passat a mans dels dependents i que el seu marit hi tenia part. I encara em va dir, sempre que vulgui, ja ho sap...

A l'hora de dinar, com si sortissin del pis de sota, es va presentar en Quimet amb en Cintet, i en Cintet em va explicar que ell era amo d'un canó i que, amb aquest canó, anava d'una banda a l'altra. Havien vingut del front per veure'm i per dur-me menjar i van anar-se'n de seguida. En Quimet, abans d'anar-se'n, com que els nens dormien els va anar a fer un petó, de puntetes, per no despertar-los. Aquell mateix dia va venir en Mateu, també amb granota i fusell. Molt amoïnat. Li vaig dir que en Quimet havia estat a casa feia poques hores, amb en Cintet, i va dir que li hauria agradat molt de veure'ls... El sol s'encenia i s'apagava i el menjador tan aviat era groc com blanc. En Mateu va deixar el fusell damunt de la taula i, molt trist, va dir, ja veu com ens hem de veure els homes de pau...

I estava molt amoïnat, tan amoïnat o més que en Quimet i en Cintet i jo mateixa. I em va dir que ell a la vida només vivia per dues coses: pel treball i per la família, per la Griselda i la nena. I que em venia a dir adéu perquè se n'anava al front i que potser Déu l'enviava al front per fer-lo morir aviat perquè sense la nena i sense la Griselda no es veia amb cor de poder viure. Va estar una estona, amb estones parlant i amb estones sense dir res. Els nens es van despertar, van sortir, i, després de saludar-lo, es van posar a jugar a bales a la galeria, al mig d'una clapa de sol que es va fondre i es va tornar a encendre. I aleshores, entre una encesa i una apagada de sol, em va dir que em demanava si li voldria donar alguna cosa que li servís de record,

perquè jo era l'única persona que tenia al món. Vaig rumiar, perquè no se m'acudia què seria una cosa que pogués ser un record. I vaig veure el ramet de boix, que s'havia fet vell en el pom de l'armari bufet, i la cinteta vermella que el lligava. Vaig agafar el ramet de boix i vaig deslligar la cinteta i la hi vaig donar i de seguida es va treure la cartera i la va desar a dintre. I d'un plec de no sé on em van sortir ganes de preguntar-li una cosa que mai no havia trobat un moment de confiança per preguntar... si sabia qui era la Maria... Que en Quimet, de vegades, l'havia anomenada... I em va dir que estava segur que en Quimet no havia conegut mai una noia que es digués Maria. Mai.

Va dir que se n'anava i va cridar els nens i els va fer un petó al front i quan vam ser al peu de la porta, en el punt en què jo l'anava a obrir, amb la mà la va tancar, contra la meva mà que l'obria, i va dir que abans de marxar em volia dir una cosa: que en Quimet no sabia quina sort tenia de tenir una dona com jo, i que m'ho deia en un moment en què potser no ens veuríem mai més, perquè me'n recordés sempre... del respecte i de l'afecte que m'havia tingut des del primer dia que va venir a fer-nos la cuina. I jo, per dissimular, li vaig dir que per què se n'anava, que es quedés, que la Griselda al capdavall era una bona noia i s'adonaria del disbarat que havia fet i em va dir, no hi ha més remei, hi ha aquesta cosa amb la Griselda, però encara hi ha una cosa més grossa al damunt de tot això, perquè és una cosa de tots i si perdem ens esborraran del mapa. Se'n va anar més trist que quan havia entrat. Vaig trigar molt a tornar a veure en Quimet i, per la senyora Enriqueta, vaig trobar feina de netejar a l'ajuntament.

XXVIII

Érem una colla, la colla de la neteja. Quan em ficava al llit, tocava la columna que havia trencat quan va néixer l'Antoni i que en Quimet havia canviat rondinant, i tocava les flors del cobrellit de ganxet que sortien enfora, i tocant la columna i les flors, em semblava, a les fosques, que tot era igual, que l'endemà em llevaria a preparar l'esmorzar per en Quimet, que un diumenge aniríem a veure la seva mare, que el nen estava tancat i plorant a l'habitació on havíem tingut els coloms i que la pobreta Rita encara havia de néixer... I si anava més lluny pensava en el temps en què venia dolços, en aquella botiga tan plena de vidre i de mirall, tan perfumada, i que tenia un vestit blanc per posar-me i podia passejar pels carrers...

I quan em pensava que ja no veuria mai més en Quimet perquè se n'havia anat a la guerra, em va arribar un diumenge, brut de pols i carregat de menjar. Va deixar els paquets damunt de la taula i el revòlver i l'escopeta. Va dir que necessitaven matalassos i se'n va endur dos: el del nen, que va dir que podia dormir amb mi, i el del meu llit de noia, de llautó. Va dir que estaven molt ben atrinxerats i que amb els de l'altra banda de vegades s'enraonaven de trinxera a trinxera però que si un badava i treia el cap a fora li engegaven un tret i l'estenien. Em va dir que no els faltava menjar i que tothom els ajudava i que tothom estava amb ells i que hi havia molta gent del camp que se'ls ajuntava per engruixir els rengles, però que quan havien de regar els horts o de donar menjar al bestiar, doncs els deixaven marxar i després tots tornaven. Que es passaven dies i dies amb un gran ensopiment i sense trets, sense enraonar-se amb els del davant, tota l'estona dormint i que de tant dormir sempre estava desvetllat i es passava les nits mirant els núvols i les estrelles i que mai no hauria pensat que n'hi haguessin tantes i de tantes mides, sempre tancat a l'establiment fent

mobles i més mobles. I l'Antoni volia saber més coses i se li asseia a la falda i li feia ensenyar com es disparava el revòlver i en Quimet li deia que la guerra que ell feia no era guerra i que seria l'última. I l'Antoni i la Rita estaven com enamorats del seu pare i ell els va dir que el diumenge vinent els portaria joguines, baturrets i baturretes. Vam dinar molt bé i després va haver de buscar corda per lligar els matalassos i va anar a casa l'adroguer, que no estava gaire content amb en Quimet perquè em feia comprar les veces dels coloms en una altra banda. L'adroguer, el vam cridar, abans, per la galeria, perquè tenia la persiana de ferro canaleta tirada avall, de seguida li va donar un tros molt llarg de corda, més de la que necessitava i també li va donar sacs i en Quimet va dir que els sacs anirien de primera per fer parapet. Que havia tingut una gran idea amb aquells sacs, perquè els omplirien de terra, i de primera.

—Miri, veu, si en comptes de tenir els anys que tinc, va dir l'adroguer, tingués la seva joventut, faria la guerra amb vostè. Ara que tinc la botiga buida, encara em distrauria... al meu temps, la guerra anava d'una altra manera. I vostè ja deu saber com es va fer la gran guerra... gasos asfixiants i tot. En Quimet li va dir que havia sabut molt bé com havia anat la gran guerra, perquè havia fet col·lecció de generals amb cromos de xocolata. Però de la manera que la joventut d'ara fa la guerra, dóna gust... Al capdavant, aquesta guerra, un cop passat el primer glop de mala sang, és una guerra que no pot ser una guerra... li torno a dir que m'agrada molt. D'aquí a un mes, les paus. Tinc experiència. Amb el que no he estat mai d'acord és amb les passejades i amb les picades i amb cremar esglésies, perquè són coses que més aviat ens fan mal veure... però de la manera que vostès fan la guerra, li torno a dir que m'agrada molt i si quan torna tinc més sacs, ja ho sap, un crit per la galeria. I en Quimet li va dir que tornaria la setmana entrant.

Vaig explicar a en Quimet el que m'havia passat amb els senyors i que treballava a l'ajuntament i va dir que potser encara havia estat un bé, perquè treballar pels que dirigeixen la ciutat, pot ser més aviat bo que no pas dolent. Va mirar l'habitació buida de coloms i li vaig dir que pel terrat encara en quedaven uns quants: els més vells. Que eren mig salvatges, amb la gana, i que no els podia caçar ni agafar. Em va dir que no m'hi amoïnés,

que no tenia importància perquè tota la vida estava canviada i que encara canviaria més però en millor i que tots en tocaríem els resultats. Se'n va anar a punta de dia. De la banda on neix el sol tot era vermell de sang. La botzina del camió que venia a buscar en Quimet, despertava les pedres. Van pujar dos milicians a carregar els matalassos i un d'aquells milicians va dir a en Quimet que en Cintet havia desaparegut. L'havien anat a buscar i no l'havien trobat i en Quimet li va dir que no patís, que la culpa era d'ell per no haver-los dit que en Cintet havia hagut d'anar a Cartagena a buscar bitllets de banc i que segurament no podria tornar fins a mitja setmana.

XXIX

Al cap de tres dies justos d'haver marxat en Quimet va venir en Cintet, amb una granota nova, molt encarcerada, i tot ple de corretges entrecreuades pel pit i per l'esquena i amb un gran paner de taronges. Pels nens, va dir. Em va explicar que havia anat a Cartagena a buscar bitllets de banc i que l'avioneta era molt vella i allà on no hi havia pes el vent aixecava una post de terra i que abans d'arribar a les envistes de la ciutat, l'aviador els va dir que potser no arribarien volant perquè aquella avioneta era un carretó, i en un moment en què deia que potser no arribarien, ¡ziu!, se'ls va ficar un ocell a dintre per l'escletxa de terra, empès pel vent o xuclat pel buit i distrets amb l'ocell i retornant-lo, van arribar a Cartagena sense patir. D'una motxilla que en entrar havia deixat damunt de la taula, va treure sis pots de llet i un paquet de cafè i em va dir si li volia fer una mica de cafè, perquè ell, el que enyorava més de tot, amb aquell martiri de la guerra, era no poder menjar amb plat de pisa ni poder beure cafè amb tassa de porcellana, i va dir que li agradaria beure cafè amb aquelles xicres de xocolata que havien fet enrabiatar tant en Quimet; i vam riure. Va dir que em feia tots aquells obsequis en record dels tips que ens havíem fet de rascar paper junts. Mentre escalfava l'aigua pel cafè, va dir que era molt trist que nosaltres, que érem gent de pau i d'alegria, haguéssim de veure'ns embolicats en un tros d'història com aquell. I entre glop i glop de cafè encara em va dir que la història més valia llegir-la en els llibres que no pas escriure-la a canonades. Jo l'escoltava molt parada perquè veia un altre Cintet, i vaig pensar que la guerra canviava els homes. En acabat de prendre cafè, encara va parlar del viatge a Cartagena amb avioneta i va dir que havia estat una cosa per explicar-la als néts; que, a sota, tan aviat hi tenien un camp de núvols com el camp tot blau del mar i va dir que el mar, vist per sobre, és de molts colors i amb corrents d'aigua entre aigua, i que quan els

havia entrat l'ocell a dintre, s'havia hagut d'arraconar perquè el vent tenia tanta força que a més d'aixecar el terra l'aixecava a ell i tot. I que l'ocell havia quedat mig mort de panxa enlaire i estirava i arronsava els ditets de les potes i que al costat del bec hi tenia la saliva última i els ulls mig clucs molt envidrats. I vam sortir a parlar d'en Mateu. Va dir que, tant ell com en Quimet, no gosaven aconsellar en Mateu perquè era una mica més gran que no pas ells, però que així que li van conèixer la Griselda de seguida van dir que la Griselda era una nina i que en Mateu era massa home per una nina.

I que la Griselda, a en Mateu, només li donaria maldecaps. Però són coses que s'han d'aprendre a bastonades i no amb consells. Encara em va preguntar pels coloms. Li vaig dir que en quedaven pocs i que eren molt salvatges. Li vaig dir que, cada dia, havia llençat un covador a les escombraries perquè tots d'un plegat l'escombriaire no els hauria volguts. Li vaig ensenyar l'habitació dels coloms, que ja feia temps que havia netejat. Encara feia bravada de colom. Havia tapat la trapa, des del terrat, amb llates velles i l'escala estava plana a terra. Va dir, quan haurem guanyat, li pintaré aquesta habitació de color de rosa. Li vaig preguntar quan tornaria i va dir que potser tornaria quan tornaria en Quimet. Va baixar les escales com un llamp i tot baixant anava dient, adéu, adéu... I va tancar la porta del carrer amb un cop molt fort. Vaig tornar al menjador, em vaig asseure davant de la taula, i, amb l'ungla, vaig anar traient molles de pa antigues que hi havia en una escletxa molt grossa. I vaig passar una estona així. Fins que van trucar i vaig anar a obrir i era la senyora Enriqueta amb els nens que van estar molt contents amb les taronges.

XXX

Un dia, de bon dematí, quan anava a treballar, vaig sentir que em cridaven des d'un cotxe que passava. Vaig girar-me, el cotxe es va parar i, vestida de miliciana, en va saltar la Julieta, molt prima, molt blanca de cara, amb els ulls plens de febre i cansats. Em va preguntar com estava i jo li vaig dir que molt bé, amb en Quimet al front d'Aragó; i em va dir que m'havia d'explicar moltes coses, que si encara vivia al mateix pis i que el diumenge, si jo volia, li agradaria passar la tarda amb mi. Em va dir, abans de tornar a pujar al cotxe, que havien matat el pastisser a la Rabassada, els primers dies de la revolució, perquè tenia uns grans embolics de família, entre un nebot que protegia i un altre nebot que no volia protegir perquè era un nebot gandul i aquest nebot es veu que l'havia fet matar com si fos una mala persona i un traïdor. I em va dir que ella estava enamorada d'un noi que també era al front.

I se'n va anar cap a l'automòbil i jo me'n vaig anar cap a la meva feina.

I el diumenge va venir. Des de les tres que l'esperava. La senyora Enriqueta m'havia vingut a buscar els nens i se'ls havia enduts a casa seva perquè uns coneguts li havien regalat unes quantes llaunes de confitura d'albercoc i els faria berenar. Jo li vaig dir que m'havia de quedar perquè em vindria a veure la Julieta, que era encarregada de colònies de nens refugiats perquè en venien de tot Espanya. I la senyora Enriqueta se'n va anar amb els nens i la Julieta va venir i de seguida va dir-me que tenia molta por que li matessin el promès i que si se li moria ella es tiraria al mar perquè estava molt enamorada i que havien dormit una nit junts, sense que passés res; i és per això que estava tan enamorada, perquè era tan bon noi i que li semblava que se l'estimava, a ella, com pocs saben estimar. La nit l'havien passada junts en una torre requisada on ell feia guàrdia perquè no sé de quin partit va dir que era. Diu que va arribar a entrada de fosc i era el mes

d'octubre i es va trobar, en obrir el reixat, que el va obrir empenyent-lo molt fort perquè una última pluja havia apilotat sorra al darrera, amb un jardí ple d'heures i boixos i xiprers i grans arbres i el vent arrossegava fulles d'una banda a l'altra i tot d'una, ¡zisss!... una fulla a la cara com un mort que s'aixequés. I la casa estava tota voltada de jardí i entre les ombres i l'anar i venir de les branques i la casa amb totes les persianes tancades i aquell vent i les fulles passejant-se i volant, caminava amb el cor encongít. Ell li havia dit que l'esperaria a l'entrada del reixat, però que si no hi era, que entrés de seguida al jardí perquè valia més que els veïns no la veiessin. I ell va trigar i ella plantada allí mentre s'anava fent fosc i més fosc i els xiprers tremolant sense parar es gronxaven com l'ombra de molts morts apilotats, els xiprers negres, que són arbres de cementiri. Quan ell va arribar diu que encara estava més espantada perquè no li veia la cara, no sabia si era ell. I de seguida van entrar a la casa i la van resseguir amb una llanterneta i feia olor d'abandonat i els passos ressonaven com si altres persones també caminessin per altres habitacions i ella pensava que potser eren les ànimes dels amos d'aquella casa, que els havien picat sense deixar-ne ni un per remei, i això l'esfereïa. Era una casa amb salons grans i cortines i balcons amples i sostres molt alts i una sala amb parets de mirall que s'hi veien ells dos de cara i d'esquena i de costat i les ombres d'ells també ballaven i el reflector de la llanterneta era pertot arreu al seu voltant i la branca d'un arbre, flic, flac, picava els vidres, els fregava, segons si el vent volia que els fregués o els piqués. Van trobar un armari de paret ple de vestits de nit i d'abrics de pell i diu que ella no es va poder aguantar i es va posar un d'aquells vestits, un de negre amb tuls que volaven com un núvol i roses grogues al pit i a la faldilla i anava amb les espatlles descobertes i diu que ell se la mirava sense ni gosar enraonar i aleshores van anar en una galeria coberta plena de sofàs i de coixins i es van estirar i es van abraçar i escoltaven el vent que decantava les fulles i movia les branques i van passar la nit així: entre desperts i adormits, sols al món, i la guerra i el perill a prop, i es va alçar la lluna i tot ho ratllava de blanc per entre les ballestes de les persianes. Semblava la primera i la darrera nit de tot i van fugir abans que es fes de dia i tot el jardí era una lluita de branques i de vent i les heures que penjaven era com si fossin vives i anaven cap a ells i els buscaven la

cara i ella es va endur aquell vestit perquè es pensava que no era robar si els amos eren morts i el tenia desat en una capsa i quan estava massa enyorada, es posava el vestit una estona i tancava els ulls i tornava a sentir el vent d'aquell jardí que no era com el vent d'enlloc més. I va dir que el promès era alt i prim i amb els ulls negres i lluent com el carbó d'antracita. I que tenia els llavis fets per parlar baixet i donar repòs. I que ella només de sentir-li la veu quan li passava pels llavis, veia el món diferent. Si me'l maten, va dir. Si me'l maten... Li vaig dir que m'hauria agradat molt passar una nit com aquella que ella havia passat tan enamorada, però que jo tenia feina a netejar despatxos i a treure pols i a cuidar-me dels nens i que totes les coses boniques de la vida, com ara el vent i les hores vives i els xiprers foradant l'aire i les fulles d'un jardí anant d'una banda a l'altra, no s'havien fet per mi. Que tot s'havia acabat per mi i que només esperava tristesa i maldecaps. Ella em va animar, em va dir que no m'amoïnés perquè el món aniria millor i que tothom podria ser feliç, perquè a la terra hi havíem vingut per ser-hi feliços i no per patir sense parar. I que ella, sense la revolució, pobra i treballadora com era, no hauria tingut mai una nit de ric i d'amor com la que va tenir. Passi el que passi, ¡tota la vida tindrà aquella nit! amb la por i tot i les fulles i les hores i la lluna ratllada i el meu xicot...

Quan ho vaig explicar a la senyora Enriqueta es va enrabiar molt i va dir que aquestes noies de la revolució totes eren noies sense vergonya, que on s'és vist de passar una nit en una casa, on potser havien matat els amos, sola amb un noi i posant-se vestits de senyora per engrescar el xicot i acabar robant-los. Va dir que eren coses que no s'havien de fer ni per riure. I va dir que els nens havien menjat molta confitura i mentre m'explicava això, ells estaven enfilats damunt d'una cadira, davant del quadro de les llagostes amb cap de persona, que sortien d'aquell pou tan ple de fum. Els treballs que vaig tenir per treure'ls d'allà, van ser grossos. I quan anàvem pels carrers tots tres, jo al mig i un fill a cada banda, sense saber per què, em va pujar un glop de pena calenta de molt endins i se'm va encastar al coll. I en comptes de pensar en el jardí i en les hores i en les ratlles de la lluna, em vaig posar a pensar en l'ajuntament i bona nit.

XXXI

Tots els llums eren blaus. Semblava el país dels màgics i era bonic. Així que queia el dia tot era de color blau. Havien pintat de blau els vidres dels fanals alts i els vidres dels fanals baixos i a les finestres de les cases, fosques, si es veia una mica de llum, de seguida xiulets.

I quan van bombardejar des del mar, el meu pare va morir. No per culpa de cap bomba del bombardeig, sinó perquè, de l'espant, se li va parar el cor i s'hi va quedar. Em costava d'adonar-me que era mort perquè ja feia temps que era com si fos mig mort... com si no fos res meu, ni res que jo pogués voler com a meu, com si quan es va morir la meva mare el meu pare també s'hagués mort. La senyora del meu pare va venir a dir-me que havia mort i a veure si podia ajudar-la amb alguna cosa per pagar l'enterrament. Vaig fer el que vaig poder, que no era gaire, i quan ella se'n va anar, un moment, només un moment, dreta al mig del meu menjador, em vaig veure petita amb un llaç blanc a dalt del cap, al costat del meu pare, que em donava la mà i anàvem per carrers amb jardins i sempre passàvem per un carrer de torres que hi havia un jardí amb un gos que, quan passàvem, es tirava contra el reixat i lladrava; un moment em va semblar que tornava a estimar el meu pare o a semblar-me que, molt lluny, l'havia estimat. El vaig anar a vetllar i només el vaig poder vetllar dues hores perquè l'endemà m'havia de llevar dematí per anar a netejar despatxos. I a la senyora del meu pare es pot dir que no la vaig veure mai més. Em vaig endur un retrat del meu pare que la meva mare havia dut tota la vida en un medalló i el vaig ensenyar als nens. I amb prou feines si sabien qui era.

Feia temps que no sabia res d'en Quimet ni d'en Cintet ni d'en Mateu, quan un diumenge se'm presenta en Quimet amb set milicians, carregat de menjar i de misèria. Brut i abandonat i tots els altres igual. Els set se'n van anar i van dir que vindrien l'endemà a punta de dia a buscar-lo. En Quimet

em va dir que al front menjaven poc perquè l'organització fallava i que era tuberculós. Li vaig preguntar si li ho havia dit el metge i em va dir que no necessitava anar al metge per saber que tenia els pulmons plens de caverne i que no volia fer cap petó als nens per no passar-los microbis. Li vaig preguntar si es podria curar i em va dir que a la seva edat quan s'arreglava una broma d'aquestes ja ho tenies a sobre per la vida, que les caverne es van enfonsant i quan tens els pulmons com un colador, amb la sang que va perduda i surt per la boca perquè no sap on ficar-se, doncs ja et pots preparar la caixa.

I va dir que no sabia la sort que jo tenia de tenir tanta salut... Li vaig explicar que els coloms havien fugit i que només en quedava un d'aquells de les llunetes, magre com un clau, que sempre tornava... I va dir que sense la guerra ara tindria una caseta i la torre dels coloms plena de covadors fins a dalt de tot però va afegir que tot s'arreglaria i que, de tornada, havia passat per moltes masies que els havien omplert de menjar. Va estar tres dies a casa perquè l'endemà els set milicians van venir a dir que els havien dit que s'havien de quedar. I els tres dies que va estar a casa, en Quimet no parava de dir que enlloc del món no s'estava tan bé com a casa i que quan s'hauria acabat la guerra es ficaria a casa com un corc a dintre de la fusta i que ningú no l'en trauria mai més. I mentre parlava ficava l'ungla a l'escletxa de la taula i feia saltar les crostetes de pa que s'hi ficaven i em va estranyar molt que fes una cosa que jo feia de vegades i que ell no havia vist mai que jo fes.

Els pocs dies que va estar amb nosaltres dormia en havent dinat i els nens anaven al seu llit i dormien amb ell, perquè, com que el veien poc, n'estaven molt. Em sabia greu haver-los de deixar cada dematí per anar a netejar despatxos. En Quimet va dir que allò dels llums blaus el feia posar de mal humor i que si algun dia podia manar faria posar tots els llums vermells com si tot el país tingués el xarrampió, perquè ell, va dir, de bromes també en sabia fer. I que això dels llums blaus era una cosa que no servia de res: que si volien bombardejar bombardejarien encara que els llums fossin pintats de negre. Em vaig adonar que tenia els ulls molt endins com si els hi haguessin picat per acabar-los-hi de ficar a dins de tot. Quan se'n va anar em va abraçar molt fort i els nens se'l van menjar a petons i el

van acompanyar fins a baix de l'escala i jo també, i quan pujàvem, quan vaig ser entre el replà del primer pis i el meu, vaig aturar-me i vaig passar el dit pels platets de les balances de la paret, i la nena em va dir que li feia mal la galta perquè la cara del pare picava.

La senyora Enriqueta em va venir a veure, perquè quan sabia que en Quimet era a casa no s'acostava per no destorbar, i em va dir que era cosa de poques setmanes, que nosaltres ho teníem perdut. Va dir que quan ells s'havien ajuntat ja era com si nosaltres ho tinguéssim perdut i ells ho tinguessin guanyat i que només calia anar empenyent. I va dir que patia molt per nosaltres perquè si en Quimet s'hagués quedat tranquil no ens passaria res però de la manera que s'havia compromès vés a saber com acabaria. El que em va dir la senyora Enriqueta ho vaig explicar a l'adroguer de sota i em va dir que no em fiés de ningú. I vaig dir a la senyora Enriqueta que l'adroguer de sota m'havia dit que no em fiés de ningú i em va dir que l'adroguer de sota feia novenes perquè perdéssim, perquè amb la guerra venia poc, encara que vengués una mica d'amagat i car, a més a més del racionament. Que l'adroguer de sota només volia pau perquè vendre d'amagat el feia viure amb l'ai al cor i que el cas era acabar com fos, però acabar. I l'adroguer de sota em deia que la senyora Enriqueta només vivia pensant en els reis. I la Julieta va tornar a venir i va dir-me que els vells eren els que feien nosa, que tots pensaven al revés i que la joventut volia viure sa. I va dir que, viure sa, per segons quina mena de gent és mal vist i que si vols viure sa se't tiren a sobre com rates emmetzinades, et fan agafar i et fan ficar a la presó.

Li vaig parlar dels nens i li vaig dir que cada dia podíem menjar més poc i que no sabia com fer-ho i que si em canviaven en Quimet de front, com m'havia dit que potser passaria, encara el veuria menys sovint i no podria dur-me les poques provisions que ens duia i que ens ajudaven molt. Em va dir que ella em podria fer posar el nen en una colònia, que la nena no m'ho aconsellava perquè era una nena, però que al nen encara li faria bé tractar altres nens i que això el prepararia molt per la vida. I el nen, que ens escoltava, enganxat a les meves faldilles, va dir que no es volia moure de casa encara que no pogués menjar res... Però trobar menjar se'm feia tan difícil que li vaig dir que no hi havia altre remei, que seria una temporada

curta i que encara li agradaria poder jugar amb nens com ell. Tenia dues boques obertes a casa i no tenia res per omplir-les. La vam passar més trista que no pot explicar-se: ens ficàvem d'hora al llit per no adonar-nos tant que no teníem sopar. Els diumenges no ens llevàvem per no tenir tanta gana. I amb un camió que va fer venir la Julieta, vam anar a dur el nen a la colònia, després d'haver-lo convençut amb bones paraules. Però ell s'adonava que anava enganyat. Se n'adonava més que no pas jo que l'enganyava. I quan parlàvem de dur-lo a la colònia, abans de dur-l'hi, abaixava el cap i no badava boca, com si els grans no existíssim. La senyora Enriqueta li va prometre que l'aniria a veure. Jo li vaig dir que hi aniria cada diumenge. El camió va sortir de Barcelona amb nosaltres a dalt i una maleta de cartó lligada amb un cordill, i va enfilars la carretera blanca que duia a l'engany.

XXXII

Vam pujar per una escaleta de pedra, molt estreta, amb els graons molt alts, entre parets i amb sostre, i vam sortir en una terrassa tota plena de nens. Duien el cap afaitat, tots tenien el cap ple de bonys i només se'ls veien ulls. Cridaven i corrien i, en veure'ns, van callar els uns després dels altres i ens miraven com si no haguessin vist mai persones al món. Una professora jove se'ns va acostar i ens va fer entrar en un despatx i vam haver de travessar tota la terrassa i passar per entremig dels nens. La professora ens va fer explicar i la Julieta li va ensenyar un paper i li va dir que, doncs, jo no tenia menjar i que volia deixar el nen allí perquè, almenys allí, menjaria. La professora se'l va mirar i li va dir si volia quedar-se; i el nen, ni mitja paraula; aleshores ella em va mirar i jo la vaig mirar i vaig dir que havíem fet el viatge per dur el nen a la colònia i que ja que l'hi havíem dut s'hi havia de quedar; i la professora va dir, mirant-me molt de dret però amb una mirada dolça, que tots aquells nens acabaven d'arribar i que potser el meu nen no feia per aquella casa. Se'l va tornar a mirar i em vaig ben adonar que el mirava i el veia com era: com una flor. Tant que m'havia fet patir els primers mesos de vida i semblava mentida com s'havia fet una preciositat i amb una onda de cabells damunt del front, lluent com aigua negra, i unes pestanyes d'artista. I la pell de setí: tots dos. Tant l'Antoni com la Rita. No eren com abans de la guerra, és clar, però encara eren bonics. I vaig dir que el deixava, i amb la Julieta vam començar a caminar cap a la porta i aleshores el nen se'm va tirar a sobre com una serp desesperada i plorant a llàgrima viva cridava que no el deixés, que volia estar a casa, que les colònies no li agradaven, que no el deixés i que no el deixés i que no el deixés.

I jo em vaig haver de fer un cor de fusta i el vaig apartar i vaig dir-li que no fes més exageracions, perquè no en treia res, que s'havia de quedar i que

es quedaria. Que allà estaria molt bé i que de seguida es faria amics i jugaria amb els altres nens i ell va dir que ja els havia vistos, que tots eren dolents i el pegarien, i que no es volia quedar. La Julieta ja afluixava, i jo, dura. I la professora tenia gotetes de suor al front, i la Rita, agafada a la mà de la Julieta, va dir que volia l'Antoni. Aleshores em vaig ajupir davant del nen i li vaig explicar molt clar que no podia ser, que no podíem menjar, que si es quedava a casa ens moriríem tots. Que estaria allí poc temps, el temps que les coses triguessin a posar-se millor i que es posarien millor molt aviat... I ell, ulls baixos i boca estreta i les mans avall i quan ja em creia que l'havia convençut i anàvem a sortir, va fer la mateixa. Arrencada cap a mi i enganxat a les faldilles i no em deixis, no em deixis, que em moriré i tots em pegaran i jo que no es moriria i que no el pegarien i vam sortir escapades, jo arrossegant la nena i la Julieta endavant i vam travessar aquell núvol de nens pelats i abans de baixar l'escala em vaig girar a mirar i el vaig veure dret, a l'altra banda de la terrassa, de la mà de la professora, sense plorar i amb cara de vell.

La Julieta va dir que ella no hauria pogut fer-ho i el xofer que era amic de la Julieta va preguntar com havia anat i jo li ho vaig explicar i vam tornar cap a Barcelona sense enraonar com si entre tots plegats haguéssim fet una cosa lletja. A mig camí se'ns va posar a ploure i el llistonet anava d'una banda a l'altra, neteja que neteja, i com un riu de plors l'aigua lliscava avall del vidre.

La senyora Enriqueta anava a veure el nen cada diumenge i quan tornava sempre deia bé... bé... Jo no tenia temps d'anar-hi. La Rita podia menjar una mica més, però als ulls se li veia l'enyorament de l'Antoni i tampoc no enraonava. Quan tornava a casa sempre la trobava on l'havia deixada. Si era fosc, al peu del balcó. Si havien tocat les sirenes, ran de la porta del pis, amb els llavis tremolant, però sense dir res. Com una bufetada. Com deu bufetades. Fins que un milicià va trucar a la porta per dir-me que en Cintet i en Quimet havien mort com uns homes. I em va donar tot el que quedava d'en Quimet: el rellotge.

I vaig pujar al terrat a respirar. Em vaig acostar a la barana de la banda del carrer i em vaig quedar quieta allà una estona. Feia vent. Els filferros d'estendre la roba, rovellats de tant no servir, es gronxaven, i la porta de la

golf, pam, pam... La vaig anar a tancar. I a dintre, al fons, de panxa enlaire, hi havia un colom, aquell de les llunetes. Tenia les plomes del coll mullades per la suor de la mort, els ulls enlleganyats. Ossos i ploma. Li vaig tocar les potes, tot just passar-li el dit pel damunt, plegades endintre, amb els dits fent ganxo avall. Ja estava fred. I el vaig deixar allí, que havia estat a casa seva. I vaig tancar la porta. I vaig tornar al pis.

XXXIII

Quan alguna vegada havia sentit: aquesta persona és de suro, no sabia què volien dir. Per mi, el suro, era un tap. Si no entrava a l'ampolla, després d'haver-la destapada, l'aprimava amb un ganivet com si fes punta a un llapis. I el suro grinyolava. I costava de tallar perquè no era ni dur ni tou. I a l'últim vaig entendre què volien dir quan deien aquesta persona és de suro... perquè, de suro, ho era jo. No perquè fos de suro sinó perquè em vaig haver de fer de suro. I el cor de neu. Em vaig haver de fer de suro per poder tirar endavant, perquè si en comptes de ser de suro amb el cor de neu, hagués estat, com abans, de carn que quan et pessigues et fa mal, no hauria pogut passar per un pont tan alt i tan estret i tan llarg. Vaig ficar el rellotge en un calaix i vaig pensar que seria per l'Antoni quan seria gran.

I no volia pensar que en Quimet era mort. Volia pensar que era com sempre: que era a la guerra i que quan s'acabaria la guerra tornaria amb el mal a la cama i tot ple de forats per dintre dels pulmons i que en Cintet vindria a veure'ns amb els ulls fora del cap, aquells ulls encantats de tan quiets, i amb la boca torta. A la nit, si em despertava, tenia tots els dintres com una casa quan vénen els homes de la conductora i ho treuen tot de lloc. Així estava jo per dintre: amb armaris al rebedor i cadires de potes enlaire i tasses per terra a punt d'embolicar amb paper i ficar en una capsa amb palla i el somier i el llit desfet contra la paret i tot desordenat. Em vaig posar de dol com vaig poder, perquè per en Quimet respectava el dol, així com no el vaig respectar pel meu pare amb l'excusa que tot estava massa capgirat per pensar en dols i coses d'aquestes. I anava pels carrers, bruts i tristos de dies, foscos i blaus a la nit, tota de negre i, al capdamunt, com una taca blanca, la cara que se'm feia menuda.

La Griselda em va venir a veure. A donar-me el pésam, va dir. Duia unes sabates de pell de serp, el portamonedes igual, i un vestit blanc amb

flors vermelles. Em va dir que tenia notícies d'en Mateu, que estava bé, perquè encara que cadascú fes la seva vida, havien quedat amics per respecte a la nena. Que mai no hauria pensat que en Quimet i en Cintet, tan criatures, poguessin morir. Era més bonica que mai: més fina, més blanca de pell, més d'aigua verda els ulls, més encalmada, més com les flors que a la nit es tanquen per dormir. Li vaig explicar que tenia el nen en una colònia de nens refugiats i em va mirar amb aquells ulls de menta i va dir que ja el planyia, que no m'ho deia per fer-me amoïnar, però que allò de les colònies era una cosa molt trista.

I sí. La Griselda tenia raó: la colònia era una cosa molt trista... Quan es va acabar el temps que el nen hi havia d'estar, la Julieta va anar a buscar-lo. Era un altre nen. M'havien fet un canvi. Estava inflat, ventrut, amb les galtes rodones, i amb dos ossos per cames, torrat de sol, amb el cap pelat, ple de crostes, i amb una binova al coll. Ni em va mirar. Se'n va anar de seguida al racó de les seves joguines i les va tocar amb la punta del dit com jo havia fet amb els ditets del colom de les llunetes, i la Rita li va dir que no li havia fet malbé res.

I mentre ells dos estaven amb les joguines, amb la Julieta ens miràvem i vam sentir que la Rita li deia que el pare havia mort a la guerra, que tothom moria a la guerra i que la guerra era una cosa que matava tothom. Li va preguntar si a la colònia sentien les sirenes... La Julieta, abans de deixar-nos, va dir que ja miraria si em podia dur pots de llet i de carn en conserva. I aquell dia, per sopar, vam menjar entre tots tres una sardina i un tomàquet florit. I si haguéssim tingut gat, no hauria pas trobat l'espina.

I vam dormir junts. Jo al mig i un nen a cada banda. Si havíem de morir, moriríem així. I si a la nit hi havia alerta, i les sirenes ens despertaven, no dèiem res. Ens quedàvem quiets, només escoltant, i quan tocaven la sirena d'acabament, si podíem dormíem però no sabíem si estàvem adormits perquè callàvem sempre.

El darrer hivern va ser el més trist. S'enduïen els nois de setze anys. I les parets estaven plenes de cartells i jo, que no havia entès aquell cartell que deia que havíem de fer tancs, i que amb la senyora Enriqueta ens havia fet riure tant, si en quedava un tros per alguna paret, ja no em feia riure gens. Hi havia homes molt grans que aprenien de fer la guerra pels carrers.

Joves i vells, tothom a la guerra, i la guerra els xuclava i els donava la mort. Moltes llàgrimes, molt mal per dintre i per fora. Alguna vegada pensava en en Mateu. El veia dret al passadís, com si fos de debò, tan de debò que m'espantava, amb els ulls blaus, tot enamorat de la Griselda i sense la Griselda que n'estimava un altre. I aquella veu d'en Mateu quan em va dir que hi havien d'anar tots. I tots s'hi anaven quedant com, a la ratera, les rates. No hi ha més remei. No hi ha més remei. Abans de vendre'm les dues monedes de mossèn Joan, m'ho vaig vendre tot: els llençols brodats, el joc de taula bo, els coberts... m'ho compraven les que treballaven amb mi a l'ajuntament i després s'ho venien i feien negoci. Amb prou feines si podia comprar per menjar, perquè gairebé no tenia diners i perquè no hi havia menjar. La llet era sense llet. La carn, quan n'hi havia, era de cavall, deien.

I van començar a marxar. L'adroguer de sota deia: mira, mira, tants diaris i tants cartells... apa... apa... a córrer món. I l'últim dia feia vent i feia fred i el vent feia volar els papers esquinçats que omplien els carrers de taques blanques. I el fred a dins del cor era un fred que no s'acabava mai. Com vam viure aquells dies, no ho sé. Entre el temps de marxar els uns i d'entrar els altres, em vaig tancar al pis. La senyora Enriqueta em va dur unes quantes llaunes d'un magatzem de per allà a la vora que els veïns havien esbotzat. No sé qui em va dir que donaven menjar no sé on i vaig anar-hi. No ho sé. Quan vaig tornar-ne, l'adroguer estava al peu de la porta i no em va saludar. A la tarda vaig anar a veure la senyora Enriqueta i em va dir que ja havíem fet un pas endavant i que estava segura que tornàriem a tenir rei. I em va donar mitja escarola. I vivíem. Encara vivíem. I jo no sabia res del que passava fins que un dia la senyora Enriqueta va venir a dir-me que sabia del cert que havien afusellat en Mateu al mig d'una plaça i quan li vaig preguntar al mig de quina plaça, perquè no sabia què dir, va dir que al mig d'una plaça, però que no sabia al mig de quina plaça, sí, sí, t'ho pots ben creure, els afusellen tots al mig d'una plaça. I el mal fort no em va sortir de dintre fins al cap de cinc minuts i vaig dir baixet com si l'ànima se m'acabés de morir a dins del cor, això no... això no... Perquè no podia ser que en Mateu l'haguessin afusellat allà al mig d'una plaça. ¡No podia ser!, i la senyora Enriqueta em va dir que si hagués sabut que m'ho havia de

prendre tan a la valenta, amb tota la sang de la cara perduda, no m'hauria dit res.

Sense feina, sense res a la vista, vaig acabar de vendre'm tot el que tenia: el meu llit de noia, el matalàs del llit de les columnes, el rellotge d'en Quimet que volia donar al nen quan fos gran. Tota la roba. Les copes, les xicres, el bufet... I quan ja no em quedava res, fora d'aquelles monedes que em semblaven sagrades, vaig agafar la vergonya pel coll i me'n vaig anar a casa dels meus amos antics.

XXXIV

Altra vegada un tramvia va haver de parar en sec mentre travessava el carrer Gran; el conductor em va renyar i vaig veure gent que reia. A la botiga dels hules em vaig aturar a fer veure que mirava, perquè si vull dir la veritat he de dir que no veia res: només taques de colors, ombres de nina... I de l'entrada sortia aquella olor antiga d'hule que, pel nas, se'm ficava al cervell i me l'enterbolia. L'adroguer de les veges tenia la botiga oberta. Una minyona escombrava el carrer davant de la pensió de la cantonada i, en el bar, havien posat una vela d'un altre color i tornaven a tenir bótes amb flors. Vaig anar cap a la porta del jardí, i, d'esma, vaig estirar la porta pel pany i vaig haver de fer molta força; sempre havia costat d'obrir, però amb el temps que havia passat encara costava més. A l'últim la vaig poder obrir una mica i, per l'escletxa, vaig passar la mà per treure la cadena del ganxo... i tot d'una em vaig repensar i vaig enretirar la mà i vaig tornar a tancar la porta que arrossegava molt per terra, i vaig trucar el timbre. De seguida va sortir el senyor del guardapols a dalt de la galeria, va mirar i es va fondre, perquè va venir a obrir.

—Digui.

Va dir digui, amb una veu més seca que un cop de fuet. Vaig sentir caminar damunt de la sorra i era la senyora que venia a veure qui havia trucat. Així que la senyora va ser a prop, el senyor ens va deixar soles i se'n va anar amunt. I amb la senyora també vam anar jardí amunt, i al peu del pati de pòrtland ens vam aturar. El nen estava ficat a dintre del safareig, que era buit, i amb una rasqueta rascava bromera de sabó verda. No em va conèixer. Vaig dir a la senyora que buscava feina, que havia pensat que potser ells... i el senyor que devia sentir-me va sortir i va dir que no tenien feina per donar a ningú, que qui volgués feina que pugés aquí dalt i que ells havien perdut molt i havien de recuperar el que havien perdut i que els de la

revolució ¡avall com l'aigua! I que no estaven per compromisos, que no volien pobrissalla a casa seva, que s'estimaven més tenir la casa bruta que no pas haver de tractar amb pobrissalla. La senyora li va dir que es calmes i va dir, mirant-me, que tot allò de la guerra li havia fet mal als nervis i que per un no res s'enfilava fins a dalt de tot... però que era veritat que havien de fer estalvis, o si no que veiés el nen, pobret, que havia de netejar el safareig, que la cosa no estava per tenir dona de fer feines. I quan els vaig dir que en Quimet havia mort a la guerra, el senyor va dir que ho sentia molt però que ell no l'hi havia pas fet anar. I va dir que jo era roja, i va dir, ¿comprèn?, una persona com vostè més aviat ens compromet, nosaltres no hi tenim cap culpa, i la senyora em va acompanyar, i quan vam ser al peu del sortidor es va aturar i va dir que li havia sortit el blau, volia dir al seu gendre, perquè allò que el passegessin, de moment ho va pair, però després no ho podia acabar de fer baixar avall i més aviat li havia quedat una mena de coragre, i em va dir que, a ells, també els feia patir molt. Vaig sortir al carrer i la vaig ajudar a tancar la porta empenyent des del carrer amb un genoll i ella deia que la fusta s'havia reinflat amb les pluges i que per això la porta arrossegava. Davant de l'adroguer de les veges em vaig aturar de moment a respirar; l'adrogueria estava mig buida i no hi havia sacs al carrer. Vaig seguir endavant i a la botiga dels hules em vaig aturar a mirar les nines i un ós petit de peluix blanc, amb el dintre de les orelles de vellut de ratlleta, negre, i pantalons granota també de vellut negre. Cinta blava al coll. La punta del nas de vellut negre. Em mirava. Estava assegut als peus d'una nina molt rica. Tenia els ulls de color de taronja i el mig lluent i fosc com un pou; i amb els braços oberts i les plantes dels peus blanques, semblava un estaquirot. M'hi vaig encantar tant que no em recordo del temps que va passar fins que em vaig sentir molt cansada i en el moment que anava a travessar el carrer Gran, quan ja havia posat un peu a baix del carrer i encara tenia l'altre al damunt de l'acera, en ple dia i quan ja no hi havia llums blaus, els vaig veure. I vaig caure a terra estirada com un sac.

I quan pujava l'escala de casa i m'aturava a respirar al peu de les balances, no em recordava del que havia passat, com si el temps entre posar un peu a baix del carrer i el temps d'arribar a les balances, fos un temps que no l'hagués viscut.

La senyora Enriqueta em va trobar una porteria per anar a fregar l'escala els dissabtes, i dos dematins a la setmana anava a netejar una sala on feien pel·lícules de totes les coses que passen pel món. Però tot plegat era un gra de sorra al mig de la terra. I una nit, amb la Rita a un costat i l'Antoni a l'altre, amb les barnilles de les costelles que els foradaven la pell i amb tot el cos ple del dibuix de les venes blaves, vaig pensar que els mataria. No sabia com. A cops de ganivet no podia ser. Tapar-los els ulls i tirar-los daltabaix del balcó no podia ser... ¿Si només es trencaven una cama? Tenien més força que no pas jo, més força que no pas un gat sec. No podia ser. Em vaig adormir amb el cap que se'm partia i amb els peus com un glaç. I van venir unes mans. El sostre de l'habitació es va fer tou com si fos de núvol. Eren unes mans de cotó fluix, sense ossos. I mentre baixaven es feien transparents, com les meves mans, quan, de petita, les mirava contra sol.

I aquestes mans que sortien del sostre juntes, mentre baixaven es separaven, i els nens, mentre les mans baixaven, ja no eren nens. Eren ous. I les mans agafaven els nens tots fets de closca i amb rovell a dintre i els aixecaven amb molt de compte i els començaven a sacsejar: de primer sense pressa i aviat amb ràbia, com si tota la ràbia dels coloms i de la guerra i d'haver perdut s'hagués ficat en aquelles mans que sacsejaven els meus fills. Volia cridar i la veu no em sortia. Volia cridar que vinguessin els veïns, que vingués la policia, que vingués algú a empaitar aquelles mans i quan ja tenia el crit a punt de sortir, em repensava i tancava el crit a dintre perquè la policia m'hauria agafat perquè en Quimet havia mort a la guerra. Allò s'havia d'acabar. Vaig buscar l'embut. Ja feia dos dies que no havíem tastat res. Ja feia temps que m'havia venut les dues monedes de mossèn Joan que me les vaig vendre com si m'arrenquessin de viu en viu tots els queixals de la boca. Tot s'havia acabat. ¿On era l'embut? ¿On l'havia posat? Amb totes les coses que m'havia anat venent estava segura que l'embut no hi era. ¿On era, on? Després de molt buscar i de molt regirar el vaig trobar bocaterrosa damunt de l'armari de la cuina. Enfilada a dalt d'una cadira el vaig trobar allí, esperant-me. Bocaterrosa i cobert de pols. El vaig agafar i no sé per què el vaig rentar i el vaig desar a dintre de l'armari. Només em calia comprar el sulfumant. Quan dormirien, primer l'un i després l'altre, els ficaria

l'embut a la boca i els tiraria el sulfumant a dins i després me'n tiraria jo i així hauríem acabat i tothom estaria content, que no fèiem cap mal a ningú i ningú no ens estimava.

XXXV

No tenia ni cinc per anar a comprar el sulfumant. L'adroguer de sota ni em mirava i em penso que no era perquè fos dolent sinó perquè li feia por, amb tants milicians com havien vingut a casa. I com una il·luminació vaig pensar en l'adroguer de les veces. Aniria amb l'ampolla, demanaria el sulfumant i quan hauria de pagar obriria el portamonedes i diria que m'havia deixat els cèntims a casa, que ja passaria a pagar l'endemà. Vaig sortir de casa sense portamonedes i sense ampolla. No m'hi vaig veure amb cor. Vaig sortir, no sé a què fer. A sortir, només. Els tramvies corrien sense vidres, amb reixats de mosquit. La gent anava mal vestida.

Tot estava molt cansat, encara, de la gran malaltia. I vaig començar a caminar pels carrers, així, mirant la gent que no em veia i pensant que no sabien que volia matar els meus fills cremant-los per dintre amb sulfumant. I vaig començar a seguir, sense adonar-me que la seguia, una senyora molt grossa i amb mantellina que duia dos ciris embolicats pel mig amb paper de diari. Estava núvol i serè. Quan sortia un raig de sol, la mantellina de la senyora brillava i el darrera de l'abric de la senyora també brillava i era de color de mosca com la sotana de mossèn Joan. Un senyor que venia de cara va saludar la senyora i es van aturar un moment i jo vaig fer veure que mirava un aparador i veia la cara de la senyora a dintre del vidre i era una cara amb galtes de gos i la senyora es va posar a plorar i tot d'una va aixecar una mica el braç i va ensenyar els ciris a aquell senyor i es van donar la mà i cadascú va anar pel seu camí i jo vaig tornar a seguir la senyora perquè em feia companyia mirar-la i mirar-li la mantellina que l'aire del caminar inflava una mica de cada costat. Va estar molta estona sense sortir el sol i tot es va anar enfosquint i va començar a plovisquejar; ja, abans de ploure, una acera era molla d'humitat i l'altra seca. La pluja de seguida les va fer iguals. La senyora dels ciris duia paraigua i el va obrir, de

seguida es va fer lluent i de les puntes de les barnilles aviat van caure gotes de pluja. Una gota sempre li queia al mig de l'esquena com si cada vegada fos la mateixa, i lliscava avall a poc a poc. Jo tomava la pluja. Els cabells se m'anaven mullant i aquella senyora caminava, caminava, com un escarbat, decidida i tossuda, i jo al seu darrera fins que va arribar al davant d'una església i va tancar el paraigua, que era d'home, i se'l va penjar al braç. En aquell moment vaig veure un jove sense cama que venia cap a mi i es va aturar davant meu i em va preguntar com estava, i jo, tot i que em semblava que el coneixia, no sabia qui era i va preguntar com estava el meu marit i em va dir que ell, ara, tenia una botiga pel seu compte i que havia fet la guerra a l'altra banda i que aquesta cosa li donava moltes facilitats per viure; i jo, vinga no conèixer-lo tot i saber que el coneixia, i em va donar la mà i se'n va anar després de dir-me que sentia molt la mort del meu marit; i quan devia ser una cinquantena de passes lluny, vaig saber, com si m'haguessin bufat la veritat a dintre, que era l'aprenent que havia tingut en Quimet i que li servia per tan poca cosa.

I la senyora del paraigua d'home i els ciris estava al portal de l'església buscant en el portamonedes per fer caritat a una pobra vestida de pellingos, amb un nen mig despullat a coll, i la senyora tenia molta feina a obrir el portamonedes entre els ciris i el paraigua, perquè una barnilla se li havia enganxat amb la gira de la butxaca, i la mica d'aire que li empenyia la mantellina cap a un costat de la cara li devia privar tota la vista. Quan va haver fet caritat es va ficar a l'església per la porteta petita i jo, d'esma, també em vaig ficar a dins. L'església vessava de gent i el capellà ja corria d'una banda a l'altra, amb dos escolanets per servir-lo, amb els roquets emmidonats acabats amb una punta de coixí d'un pam d'amplada. La casulla del capellà era blanca, de seda amb rams, tota voltada d'un entredó daurat i, al mig, hi havia la creu, de pedreria clara; i d'entre els braços de la creu, a la juntura, sortien raigs de llum vermella, que volien ser llum i semblaven sang. Em vaig anar acostant cap a l'altar major. No havia entrat a l'església d'ençà del dia que em vaig casar. De les finestres estretes i altes, algunes amb els vidres trencats que deixaven veure cel ennuvolat a trossos, venien taques de colors, i l'altar major, tot ple de lliris de Sant Antoni, amb la branca i les fulles de la branca d'or fi, era un crit d'or que pujava amunt,

endut amunt per totes les columnes, fins a les punxes del sostre, que recollien el crit i l'enviaven al cel. La senyora del paraigua d'home encenia els ciris i mentre els encenia i mentre els feia aguantar, la mà li tremolava. Quan els va haver deixat es va senyar i es va quedar dreta com jo. La gent s'agenollava i jo, mirant-los tots agenollats, no em vaig enrecordar d'agenollar-me i la senyora també estava dreta, potser perquè no es podia agenollar, i va venir l'encens i mentre l'encens s'escampava, vaig veure les boletes damunt de l'altar. Una muntanya de boletes una mica cap a un costat de l'altar, al peu d'un ram de lliris de Sant Antoni, i la muntanya de boletes anava creixent; les unes naixien al costat mateix de les altres, com bombolles de sabó, molt estretes, molt apilotades, les unes al costat de les altres i tota aquella muntanya de boletes pujava amunt, amunt i potser el capellà també les va veure perquè un moment va obrir els braços, amb les mans acostades al cap, com volent dir, Reina Santíssima, i jo vaig mirar la gent, em vaig girar a mirar els que estaven darrera meu, fins a l'acabament de l'església i tots tenien el cap ajupit i no podien veure les boletes, tan al costat les unes de les altres, que ja vessaven de l'altar, que aviat arribarien als peus dels escolanets que resaven. I aquelles boletes, de color de raïm blanc, s'anaven rosant de mica en mica i es feien vermelles. Cada vegada més de llum. El temps de jo tancar els ulls per reposar-los i voler saber a les fosques si era veritat el que veia, quan els tornava a obrir, les boletes s'havien fet més de llum. Tot un costat de la muntanya ja era vermell. Aquelles boletes eren com els ous de peix, com els ous que hi ha en aquella saqueta a dintre dels peixos, que s'assembla a la casa dels nens quan neixen, i aquelles boletes naixien a l'església com si l'església fos el ventre d'un gran peix. I aviat, si durava massa, tota l'església seria plena de boletes que cobririen la gent i els altars i les cadires. I es van començar a sentir unes veus de lluny, com si vinguessin del gran pou de la pena, com si sortissin mig apagades de colls tallats, de llavis que no podien dir paraules i tota l'església va quedar morta: el capellà clavat a l'altar, amb la casulla de seda i la creu de sang i de pedreria, la gent tacada per les ombres dels colors dels vidres de les finestres estretes i altes. Res no vivia: només les boletes que s'anaven escampant, ja fetes de sang i amb olor de sang que feia fugir l'olor de l'encens. Només olor de sang que és olor de mort i ningú no veia el que

jo veia perquè tothom estava amb el cap baix. I damunt de les veus que venien de lluny i no s'entenia què deien, es va alçar un cant d'àngels, però un cant d'àngels enrabiats que renyaven la gent i els explicaven que estaven davant de les ànimes de tots els soldats morts a la guerra i el cant deia que miressin el mal, que Déu feia vessar de l'altar, que Déu els ensenyava el mal que s'havia fet perquè tots resessin per acabar amb el mal. I vaig veure la senyora dels ciris que també estava dreta perquè no es devia haver pogut agenollar, i tenia els ulls que li sortien del cap i ens vam mirar i vam quedar una estona encantades mirant-nos, perquè ella també devia veure els soldats morts, ella també els veia, m'ho deien els seus ulls de persona que li han matat algú amb bala i al mig d'un camp; i espantada pels ulls de la senyora vaig sortir mig trepitjant gent agenollada i a fora queia la pluja fina com quan havia entrat. I tot era igual.

I amunt, jo amunt, amunt, Colometa, vola, Colometa... Amb la cara com una taca blanca damunt del negre del dol... amunt, Colometa, que darrera teu hi ha tota la pena del món, desfes-te de la pena del món, Colometa. Corre, de pressa. Corre més de pressa, que les boletes de sang no et parin el caminar, que no t'atrapin, vola amunt, escales amunt, cap al teu terrat, cap al teu colomar... vola, Colometa. Vola, vola, amb els ulls rodonets i el bec amb els foradets per nas al capdamunt... i corria cap a casa meva i tothom era mort. Eren morts els que havien mort i els que havien quedat vius, que també era com si fossin morts, que vivien com si els haguessin matat. I vaig pujar l'escala amb els polsos que em foradaven els costats del front i vaig obrir la porta, que no trobava el pany per ficar-hi la clau, i vaig tancar la porta i m'hi vaig clavar d'esquena, respirant com si m'ofegués, i vaig veure en Mateu que em donava la mà i deia que no hi havia més remei...

XXXVI

Vaig sortir de casa amb el portamonedes a dintre de la mà, un portamonedes petit, només pels cèntims, i el cabàs amb l'ampolla. Vaig baixar l'escala com si fos una escala que s'acabés molt lluny i, a l'acabament, hi hagués l'infern. Feia anys que no l'havien pintada. I si es duia un vestit fosc i fregava la paret, la paret l'emblanquinava. Fins a alçada de braç era plena de dibuixos, de ninots i de noms; tot mig esborrat. Només es veien clares les balances, perquè el que les havia dibuixades les havia marcades molt endins. El passamà era humit i enganxós. Havia plogut tota la nit. Com a l'escala de davant de l'armari de la casa dels meus senyors, l'escala, fins al primer pis, era de pinyonet. Del primer pis al meu, era de rajola vermella amb el cantell de fusta. Em vaig asseure a terra. Era molt d'hora i no se sentia cap remor. Vaig mirar l'ampolla, i a la llum migrada de l'escala, brillava, i vaig pensar en les coses que havia vist el dia abans i vaig pensar que ho devia fer la debilitat, i vaig pensar que m'agradaria poder baixar l'escala botent com una pilota, avall, avall... i ¡pam! a baix de tot. Em vaig aixecar i em va costar d'aixecar-me. Les frontisses se m'havien rovellat. Quan les frontisses es rovellaven, deia la meva mare, bona nit i bona hora. Em va costar d'aixecar-me i vaig acabar de baixar el tros de pinyonet, amb molta por de relliscar, ben agafada a la barana. L'escala feia pudor de plomes. N'hi havia en una galleda d'escombraries, a l'entrada. Hi havia un home que furgava per totes les galledes... El dia abans, mentre corria amunt cap a casa meua, un moment vaig pensar que potser podria parar la mà. Fer com aquella dona de l'entrada de l'església que parava la mà a la senyora del paraigua d'home. Podria anar amb els nens a parar la mà... avui un carrer, demà un altre... avui una església, demà una altra... per l'amor de Déu... per l'amor de Déu... L'home que buscava per les galledes devia haver trobat alguna cosa; va obrir el sac i va ficar allò que devia haver

trobat a dins del sac. Hi havia una galleda coberta de serradures molles. Potser a sota hi havia alguna cosa bona com ara un rosegó de pa... però ¿què és un tros de pa per acabar amb tota la gana?... Per menjar herba calia la força d'anar-la a buscar i l'herba no és res, al capdavant... Havia après de llegir i d'escriure i la meva mare m'havia avesat a dur vestits blancs. Havia après de llegir i d'escriure i venia pastissos i caramels i xocolatins plens i xocolatins buits amb licor a dintre.

I anava pel carrer com una persona al costat de les altres persones. Havia après de llegir i d'escriure i havia servit i havia ajudat... Em va caure una gota de dalt d'un balcó, rodona, al damunt del nas. Vaig travessar el carrer Gran. A dintre d'algunes botigues, hi començava a haver coses que es venien i al carrer hi havia gent que entrava en aquelles poques botigues i que podia comprar. I pensava en aquestes coses per distreure'm, per no pensar en l'ampolla del cabàs, lluent i verda. I ho anava mirant tot com si no ho hagués vist mai; potser perquè l'endemà ja no podria mirar, no sóc jo que miro, no sóc jo que parlo, no sóc jo que veig. L'endemà, cap cosa, ni bonica ni lletja, no se m'aturaria davant dels ulls. Encara se m'hi aturaven les coses, totes se'm quedaven davant dels ulls com si abans de morir hi volguessin viure per sempre. I el vidre dels meus ulls ho prenia tot. A la botiga dels hules ja no hi havia l'ós i quan vaig veure que ja no hi era em vaig adonar que tenia moltes ganes de veure'l, amb calcetes de vellut, assegut com un estaquirot... Duia a dins del nas l'olor de plomes de les escombraries de l'entrada i ara se m'hi barrejava l'olor dels hules i caminava amb les dues olors a dins del nas fins que vaig passar per davant de la perfumeria i va venir una onada d'olor de sabons i d'aigua de colònia de la bona. A poc a poc m'acostava a l'adrogueria de les veges. No hi havia cap sac al carrer. En aquella hora, a casa dels meus amos antics, la senyora preparava els esmorzars i el nen, al pati, jugava a bitlles. Les parets del soterrani, amb la plugeta, s'anaven xopant i ajuntaven borrisol d'humitat al borrisol d'humitat que semblava sal i brillava. L'adroguer estava darrera del taulell. Hi havia dues minyones i una senyora. Una de les minyones em va semblar que la coneixia de vista. L'adroguer va despatxar les dues minyones i la senyora, i a mi les cames em feien mal d'estar drete. Quan va

ser el meu torn, va entrar una altra minyona. Vaig posar l'ampolla damunt del taulell i vaig dir: sulfumant.

I a l'hora de pagar, quan encara sortia una mica de fum del coll de l'ampolla, entre el vidre i el tap, vaig obrir el portamonedes, i fent veure que em quedava parada, vaig dir que m'havia deixat els cèntims a casa. L'adroguer em va dir que no tenia importància, que no hi anés expressament a pagar-lo, que ja el pagaria quan passés, un altre dia, a qualsevol moment, quan em vingués bé. Em va preguntar pels meus amos i li vaig dir que ja feia temps que no hi treballava, del començament de la guerra; i va dir que ell també havia fet la guerra i que si tornava a tenir l'establiment era un miracle, i va sortir de darrera del taulell i em va ficar l'ampolla del sulfumant al cabàs. Vaig respirar com si el món fos meu. I vaig anar-me'n. Havia de mirar de no caure, de no fer-me atropellar, d'anar amb compte amb els tramvies, sobretot amb els que baixaven, de conservar el cap al damunt del coll i anar ben de dret cap a casa: sense veure els llums blaus. Sobretot sense veure els llums blaus.

I vaig tornar a mirar l'aparador de la perfumeria, amb les ampolles plenes de colònia groga, i les estisorettes per les ungles, tan noves i tan lluent, i les capsetes amb mirallets a la part de dins de la tapadora, amb una pastilleta negra i un raspallet per pintar-se les pestanyes.

I altra vegada la casa dels hules i les nines amb les sabates de xarol... sobretot no veure els llums blaus i travessar sense pressa... no veure els llums blaus... i em van cridar. Em van cridar i vaig girar-me, i el que em cridava era l'adroguer de les veges que s'acostava cap a mi i quan em vaig girar vaig pensar en la dona de sal. I vaig pensar que l'adroguer s'havia adonat que, en comptes de sulfumant, m'havia donat lleixiu i no sé què vaig pensar. Em va dir si volia tornar amb ell a la botiga, que el dispensés, però que si volia fer el favor de tornar amb ell a la botiga. I vam entrar a la botiga i no hi havia ningú i em va dir si voldria anar a fer feines a casa d'ell, que em coneixia de temps, que la dona que tenia de fer feines havia plegat de treballar perquè era massa vella i es cansava... I aleshores va entrar algú i va dir, un moment, i estava dret al meu davant esperant la resposta. I com que jo no deia res em va dir si potser ja treballava, si potser ja estava compromesa i vaig fer que no amb el cap i vaig dir que no sabia què fer. Va

dir que, si no tenia feina, ell era una bona casa i poc marejador i que ja sabia que jo era complidora. Vaig fer que sí amb el cap i aleshores va dir, comenci demà, i tot neguitós em va posar dues llaunes al cabàs, que va anar a buscar a dintre, i una paperina i alguna altra cosa que no recordo. I va dir-me que podia començar l'endemà a les nou del matí. I d'esma vaig treure l'ampolla del sulfumant de dintre del cabàs i la vaig posar amb molt de compte damunt del taulell. I me'n vaig anar sense dir res. I quan vaig arribar al pis, jo, que sempre havia estat dura de plors, vaig arrencar a plorar com si fos una qualsevol cosa.

XXXVII

Hi havia glans i fulles i una taca de tinta al mig. La tapava un gerro de llautó voltat de senyores fent garlanda, vestides només amb vels i amb els cabells deixats anar i voleiant, i aquest gerro era ple de roses vermelles i de margarides artificials, que s'aguantaven en un tou de molsa figurada. El cobretaula, amb les glans i la taca de tinta al mig, tenia un serrell amb tres rengles de nusos. El bufet era de fusta vermellosa, amb marbre rosa i, a sobre del marbre, un armari, i a dintre de l'armari, el vidre guardat. El vidre, vull dir les copes i el gerro de l'aigua i l'ampolla del vi que només són per fer bonic. Una finestra, sempre fosca, donava a un celobert: també hi donava la finestra de la cuina. Era un menjador, el menjador, amb dues finestres, perquè l'altra finestra donava a la botiga i aquesta finestra sempre estava oberta per saber què passava a la botiga quan l'adroguer era al menjador. Les cadires eren de viena, amb el cul i el respatller ple de foradets. ¿No està cansada?, em preguntava sempre l'adroguer, que es deia Antoni com el meu fill. Jo li deia que estava molt acostumada a treballar, i un dia li vaig explicar que, de noia, treballava en una pastisseria. De tant en tant li agradava parlar amb mi. Els foradets de la verola, amb la poca claror que hi havia al menjador, no se li veien gairebé gens. La porta de la botiga al menjador, no tenia porta. Només era un forat per entrar i sortir; l'adroguer hi havia posat una cortina de canyetes, amb una japonesa pintada, amb tot d'agulles clavades a la muntanya dels cabells, i en una mà hi tenia un pai-pai amb ocells molt lluny, i un fanalet que figurava encès, a prop.

La casa era senzilla i fosca, fora de dues habitacions que donaven al carrer que baixava a la plaça de vendre. Era així: de la cortina de la japonesa fins a l'acabament, que era una sala amb sofà i butaques amb funda i una consola, hi havia un passadís. A l'esquerra d'aquest passadís,

dues portes, l'una al costat de l'altra, per entrar a les dues habitacions amb finestra al carrer que baixava a la plaça. A la dreta del passadís, la cuina i una habitació cega, dipòsit, magatzem, plena de sacs de gra i de sacs de patates i d'ampolles. I prou en el passadís. A l'acabament del passadís, la sala; i a la dreta de la sala, el dormitori de l'adroguer, tan gran com la sala, amb un balcó a una galeria coberta, de dalt, per la galeria del primer pis, aguantada per quatre columnes de ferro. Passada la galeria, un pati polsós, tallat del jardí del primer pis per una reixa amb llances. Aquest pati sempre estava ple de papers i borra que venia dels pisos. Al jardí del primer pis només hi havia un arbre: un presseguer neulit. Els préssecs queien a terra quan només havien tingut temps de fer-se grossos com una avellana. I tocant al reixat del jardí del primer pis, una porteta reixat que només estava ajustada, que donava al carrer que baixava recte a la plaça de vendre. Tornant cap a la sala, i damunt de la consola, el mirall amb adornament de fusta al capdamunt. I dues campanes de vidre amb flors del camp a dintre: roselles, espigues, blauets, rosetes de bardissa. I entre campana i campana, un cargol de mar d'aquells que, si hi acostes l'orella, a dintre se sent el mar. Aquell cargol que havia pogut ficar-se tots els gemecs del mar a dintre, per mi era més que una persona. Mai cap persona no podria viure amb aquell anar i venir de les onades ficat a dins. I quan li treia la pols, sempre l'escoltava una estoneta.

Les rajoles de la casa eren vermelles, d'aquelles que, així que les acabes de fregar, ja tornen a estar cobertes de pols. Una de les primeres coses que em va dir l'adroguer, va ser que anés amb molt de compte a no deixar els balcons de la sala i del dormitori massa estona oberts, perquè per aquests balcons entraven rates. Rates petites, amb les potes molt fines i llargues. Rates geperudes. Sortien del forat de la claveguera que hi havia al peu de la porta reixadet del pati i corrien a ficar-se al dipòsit: s'hi entaforaven a la quieta, rosegaven els sacs i es menjaven el gra. I això hauria estat poca cosa, que s'haguessin menjat el gra, tot i que escassejava, si no fos que ell o el dependent, quan anaven a buscar un sac per dur-lo a la botiga, com que el treien arrossegant-lo, tot el gra s'escampava per terra i després era molt pesat haver-lo de recollir amb pala. El dependent dormia i menjava al

primer pis; estava a pensió perquè l'adroguer no volia forasters a casa un cop havia tirat avall la persiana canaleta.

El llit de l'adroguer era un llit de dues persones i més endavant em va explicar que havia estat el llit dels seus pares i que aquell llit, per ell, era l'olor de la seva família, l'olor de les mans de la seva mare que a entrada d'hivern li feia pomes al caliu. Era un llit negre, amb columnes que pujaven primes, s'inflaven, es tornaven a aprimar, feien una bola, i de la bola arrencava la segona part de la columna, prima, inflada, prima.

El cobrellit era gairebé germà bessó del que jo havia tingut i que m'havia hagut de vendre: tot de ganxet amb roses que sortien enfora, i el serrell eren tirabuixons de ganxet que ja els podies rentar i planxar, que o bé no es descargolaven o bé es tornaven a cargolar com si tinguessin enteniment. I en un racó hi havia un paravent per despullar-se al darrera.

XXXVIII

Em va costar d'aixecar el cap, però de mica en mica tornava a la vida després d'haver viscut en el forat de la mort. Els nens havien perdut la figura de ser nens només fets d'ossos. I les venes se'ls apagaven de color sota de la pell tranquil·la. Anava pagant els lloguers endarrerits, més que no pas amb els diners que guanyava, amb els diners que estalviava, perquè l'adroguer sempre, a l'hora de plegar, em deia, tingui. Alguna paperina d'arròs esmicolat, alguna paperina de cigrons petits. I deia que sempre tenia una mica més de racionament del que havia de tenir. La botiga no era com abans de la guerra, però era una bona botiga... i amb els llegums, per acompanyar-los, queia algun retalló de començament de pernil o de cansalada, perquè els llegums no estiguessin sols... Molta cosa. Molta. Per nosaltres no es pot explicar el que tot allò era. Sortia amb les meves paperines i pujava al pis corrent i sempre m'aturava a tocar les balances. I els nens m'esperaven i venien a rebre'm amb els ulls oberts, ¿què portes? I posava les paperines damunt de la taula i entre tots triàvem els llegums i si eren lleties i sortien pedres, les feien batre per terra i després les guardaven. I quan feia bo, a la nit, pujàvem al terrat i ens assèiem a terra, jo al mig i un a cada banda, de la mateixa manera que quan dormíem. I de vegades, si el temps era calent, ens quedàvem adormits fins que la llum del dia ens posava vermell davant dels ulls i ens despertava i corríem cap al pis amb els ulls mig tancats per no desvetllar-nos i dormíem damunt d'una flassada perquè no teníem ni un matalàs. I dormíem tot el temps que faltava, per començar un altre dia. Els nens no parlaven mai del seu pare, com si no hagués existit. I si a mi de vegades em venia al record, feia un gran esforç per treure-me'l, perquè duia un cansament tan gran a dintre que no es pot explicar, i calia viure, i si pensava massa el cervell em feia una mena de mal com si el tingués podrit.

Quan ja feia una bona colla de mesos que treballava a casa l'adroguer de les veges, potser tretze, potser quinze... al cap d'una colla de mesos de deixar-li la casa com una patena, tots els mobles untats amb oli i vinagre mig i mig, i el cobrellit més blanc que les dents, i les fundes de les butaques i del sofà bugadejades i replanxades, l'adroguer de les veges un dia em va preguntar si els nens anaven a col·legi, i li vaig dir que, de moment, no. I un dia em va dir que la primera vegada que hi vaig entrar a comprar veges, es va fixar en mi i que també coneixia en Quimet, un noi, va dir, que sempre es quedava al carrer, amb les mans a les butxaques i mirant a totes bandes. Jo li vaig preguntar com el podia veure si despatxava, i em va dir: ¿que no recorda que tenia els sacs de les veges al carrer? I encara que no els hi hagués tinguts i que no hagués hagut d'anar a buscar les veges a fora, també l'hauria vist, perquè va dir que tenia un mirall darrera del taulell, posat d'una mena de manera per poder vigilar que ningú no el robés. I que, amb aquest mirall, que podia fer moure d'una banda a l'altra, veia els sacs que tenia al carrer i si les criatures hi ficaven la mà i la treien plena. I em va dir que no em sabés greu, però que el dia que em va venir al darrera per dir-me si volia treballar a casa d'ell, em va córrer al darrera perquè jo feia una cara que el va deixar encongit i va pensar que me'n passava alguna de molt grossa. I li vaig dir que no em passava res. Que només em passava que havien matat en Quimet a la guerra i que tot era difícil i va dir que ell també havia fet la guerra; i un any d'hospital. Que l'havien collit mig desfet del camp de batalla i que l'havien apedaçat com havien pogut i aleshores em va dir, vingui diumenge a les tres de la tarda. I va afegir que ja pensava que, gran com era, no em faria angúnia d'estar sola amb ell, que ja feia tant de temps que em coneixia.

XXXIX

Vaig tocar les balances i vaig acabar de baixar. Era una tarda de diumenge mig ennuvolada, però sense pluja, sense sol i sense aire. Em costava una mica de respirar, com els peixos quan els treuen del mar. L'adroguer m'havia dit que entrés per la porteta del pati, que ja estaria oberta, com de costum, perquè era de l'única porta que es podia disposar el diumenge. No es passaria pas el temps alçant i abaixant la persiana de ferro canaleta, si tenia visites. I no sé per què, tot i que l'anava a veure, i que estava decidida d'anar-hi, la prova que ja m'havia posat en camí, caminava d'esma i perdia el temps mirant-me a tots els vidres dels aparadors i em veia passar a dintre dels vidres, on tot era més fosc i més lluent. Els cabells em feien nosa. Me'ls havia tallats jo mateixa i me'ls havia rentats i els sentia que feien una mica el que volien.

M'esperava, dret, entre dues columnes de les quatre que aguantaven les galeries dels sis pisos. D'una galeria dels últims pisos, quan vaig entrar, queia, giravoltant, un aeroplà fet amb paper de diari. L'adroguer el va caçar al vol i va dir que més valia callar perquè, si anava a queixar-se, potser s'empiparien i li tirarien més coses. Es veia que s'havia afaitat de poc i s'havia fet un tall petit vora de l'orella. A la llum ennuvolada els foradets de la verola semblaven més enfonsats a dintre de la pell. Cada foradet rodó amb una pell més nova, una mica més clara que la pell que es té del néixer.

Em va dir si volia fer el favor d'entrar. I em va fer passar endavant i em feia estrany perquè, sense la claror que els altres dies venia de la botiga oberta, a través de la cortina de canyetes, tot estava canviat i semblava una altra casa. Tenia el llum del menjador encès. Era un llum que feia mitja bola de porcellana, trabucada avall, aguantada al sostre per sis cadenes de llautó. El serrell de la mitja bola era fet de canonets de vidre blanc com la bola. De vegades, si algú corria pel pis de sobre, topaven els uns amb els altres i

feien musiqueta. I cap al menjador vam anar i en el menjador ens vam asseure.

—¿Vol galetes?

Em va posar davant dels ulls una llauna quadrada, plena fins a dalt de tot de sostres i sostres de galetes de vainilla, i amb la mà la vaig apartar i li vaig dir que moltes gràcies, però que no tenia gens de gana. Em va preguntar pels nens i mentre enraonava i tornava les galetes al bufet, d'on les havia tretes, em vaig adonar que tot el que feia i tot el que deia li costava molt de fer i de dir, i em va semblar com ara una petxina amb la closca trencada, que no és altra cosa que un gran abandonament. Em va dir que el dispensés de donar-me la feina de fer-m'hi anar el diumenge, que segurament era el dia que jo necessitava més estar a casa per endreçar les meves coses i per tenir la companyia dels nens. I en aquell punt, en el pis de dalt es van sentir corredisses i els canonets del llum van fer dring, dring... Tots dos vam mirar el llum que ballava i quan els canonets van callar li vaig dir que digués el que em volia dir si de cas tenia alguna cosa per dir-me. I em va dir que era molt difícil. I va posar les mans damunt de la taula i va lligar els dits d'una mà amb els dits de l'altra i quan els va tenir ben lligats i fort, amb els nusos dels dits que se li feien blancs, va dir que estava molt amoïnat. Que, ell, era una persona de vida senzilla, sempre allí, tancat, endreçant la botiga sense parar, feinejant, netejant, vigilant els sacs del dipòsit i que les rates no els roseguessin, perquè una vegada una rata li va fer niu a dintre d'un feix de fregalls i la rata s'havia embrutat en els fregalls i ell no se'n va adonar, tot i que va poder matar la rata i la cria, i va posar els fregalls a la venda. I una minyona, que li feia molt bona cara, però que a ell no li agradava gens, va comprar dos fregalls i al cap d'una mica va venir la senyora de la minyona amb la minyona i li van fer quatre crits desagradables perquè li van dir que semblava mentida que fos tan deixat de vendre fregalls, fregalls que havien de rentar plats, amb brutícia de rata entremig. I que això dels fregalls només era un detall per demostrar-me si calia anar amb compte que les rates que sortien de la claveguera no vinguessin pel pati. Va dir que tenia una vida poc divertida, que no era una vida per oferir com si fos una gran cosa, només de cara al treball i a fer racó per la vellesa. Va dir que pensava molt en la vellesa i que volia ser un vell

respectat i que els vells només se'ls respecta si tenen per viure. Va dir que no era pas un home que li agradés privar-se del que és necessari, però que pensava molt en la vellesa i que no es volia trobar, quan no tingués ni dents ni cabells, ni esma a les cames, ni força per posar-se les sabates, havent d'anar a trucar a la porta d'un asil i acabar asilat, després d'una vida dedicada al treball de cada dia i a la lluita. Va deslligar els dits i aleshores va ficar-ne dos a dintre del gerro que tapava la taca de tinta, i d'entre les roses vermelles i les margarides va treure un pessiguet de molsa i va dir, sense mirar-me, que sempre pensava molt en mi i en els meus fills i que ell creia en el destí de les persones... i que si m'havia dit que hi anés diumenge era per poder parlar amb calma, perquè m'havia de demanar una cosa, que no sabia com començar a demanar-me-la, més que res perquè no sabia com me la prendria.

I van tornar a córrer pel pis i altra vegada la musiqueta i ell va dir, mentre no ens enfonsin el sostre... I va dir-ho com si jo també formés part de la casa... I va dir que era un home sol. Un home tot sol: ni pares ni família de cap mena. Sol com la pluja que vola. I que era de bona fe i que sobretot no em prengués malament el que volia dir-me... I volia dir-me que era un home sol que no sabia viure sol... I va estar una bona estona callat i va dir aixecant el cap i mirant-me fort: em voldria casar, però no puc fundar una família...

I va clavar un cop de mà a la taula amb tota la seva força. Això va dir: que no podia fundar una família i que es volia casar. I anava fent una boleta verda amb la molsa que havia tret del gerro de llautó. Es va aixecar i es va posar de cara a la japonesa, i després es va girar i es va tornar a asseure, i mentre s'asseia, quan encara no estava ben assegut, va preguntar:

—¿Es voldria casar amb mi?

Ja me la temia, però tot i que me la temia i que la veia venir, em vaig quedar molt parada i sense acabar-ho d'entendre.

—Sóc lliure i vostè és lliure i jo necessito companyia i els seus fills necessiten un costat...

Es va alçar més nerviós que jo i va travessar la japonesa dues o tres vegades entrant i sortint del menjador, entrant i sortint... I tornant-se a asseure va dir-me que no em podia pensar de quina mena de bondat ell era

bo. Que no sabia quina mena de bona persona era ell. I que em tenia afecte de sempre, de quan hi anava a comprar veces i em veia sortir carregada que amb prou feines si les podia dur.

—I penso que està sola i amb els nens tancats i sols mentre treballa i jo podria posar ordre a tot això... Si no li agrada, faci com si no li hagués parlat... Però he d'afegir que no puc fundar una família, perquè per culpa de la guerra sóc inútil del mig i, amb vostè, ja em trobo una família feta. I no vull enganyar ningú, va dir, Natàlia.

XL

Vaig pujar al pis com una mosca balba i, tot i que no volia anar-hi i tot i que no volia dir res a ningú, a les deu no em vaig poder aguantar més: vaig agafar els nens i me'n vaig anar volant a casa la senyora Enriqueta que ja es pentinava per ficar-se al llit. Vaig posar els nens davant el quadro de les llagostes i els vaig dir que les miressin i amb la senyora Enriqueta ens vam tancar a la cuina. Li vaig explicar què em passava i li vaig dir que em semblava que ho havia entès, però que em semblava que no ho havia acabat d'entendre. I ella em va dir, el devien esguerrar a la guerra, és ben bé el que et penses i per això es vol casar amb tu, perquè amb tu ja es troba amb una família feta i molts homes, sense família, són com una ampolla buida navegant damunt del mar.

—¿I com ho dic als nens?

—Els ho dius de seguida que a ell li hakis dit que sí, i com una cosa de les més naturals que corren. I què saben...

Vaig estar uns quants dies rumiant i el dia que em vaig decidir, després d'haver sospesat molt el pro i el contra, vaig dir a l'adroguer que sí, que ens casaríem; li vaig dir que havia trigat a dir-li-ho perquè m'havia agafat de sorpresa i com més temps passava més la sorpresa anava creixent i que em feien respecte els nens, que eren més grans dels anys que tenien, perquè la guerra i la gana els havien fet créixer l'enteniment més aviat. Em va agafar una mà, i la mà d'ell tremolava, i em va dir que no em podia pensar quin jardí li acabava de posar a dintre. I vaig anar a fer la feina. Em vaig quedar plantada damunt de les rajoles tacades de sol, al peu del balcó. Del presseguer va fugir una ombra, i era un ocell. I damunt del pati, venint de les galeries, va caure un nuvolet de pols. A la sala de les campanes de vidre vaig trobar una teranyina. S'havia fet de campana a campana. Sortia del peu, que era de fusta, passava per la punxa del cargol i anava a parar al peu

de fusta de l'altra campana. I vaig mirar tot allò que seria la meva casa. I se'm va fer un nus al coll. Perquè d'ençà que havia dit que sí, m'havien vingut ganes de dir que no. No m'agradava res: ni la botiga ni el passadís com un budell fosc, ni allò de les rates que venien de la claveguera. Al migdia ho vaig dir als nens. No precisament que em casava, sinó que viuríem en una altra casa i que un senyor molt bona persona es cuidaria de fer-los anar a col·legi. Ni l'un ni l'altre no van dir mitja paraula tot i que em penso que em van entendre. S'havien acostumat a no parlar i els ulls se'ls havien fet tristos.

I al cap de tres mesos d'aquell diumenge, un dematí, d'hora, ens vam casar amb l'Antoni que des d'aquell dia va ser l'Antoni-pare i el meu fill l'Antoni-fill, fins que vam trobar la manera de dir-li Toni.

Però abans de casar-nos ell va fer arreglar aquella casa. Vaig dir que volia llits de llautó pels nens i vaig tenir llits de llautó, com el que jo havia tingut de noia i que m'havia hagut de vendre. Vaig dir que volia cuina penjada i vaig tenir cuina penjada. Vaig dir que volia cobretaula sense taca de tinta i vaig tenir cobretaula sense taca de tinta. I un dia li vaig dir que jo encara que fos pobra era delicada de sentiments i que més m'estimaria no portar a la casa nova ni una trista cosa de la casa vella: ni roba. I tot ho vam tenir nou i quan li vaig dir que encara que fos pobra era delicada de sentiments, va contestar que, ell, era com jo. I va dir la veritat.

XLI

I els nens van començar a estudiar, cadascú a la seva habitació amb finestra, amb llit daurat, amb cobrellit blanc, amb edredó groc a l'hivern, amb tauleta de fusta clara i la seva butaqueta. L'endemà mateix de casats, l'Antoni em va dir que no em volia veure ni cinc minuts més netejant, que busqués dona de fer feines pels dematins i per les tardes i que si volia minyona, minyona. Que no s'havia casat per fer-me rentar la roba sinó que s'havia casat per tenir família, com m'havia dit, i que volia veure la seva família contenta. Teníem de tot. Roba, plats, coberts, i sabó d'olor. I com que els dormitoris eren gelats a l'hivern i freds els altres mesos, fora del ple estiu dormíem, tots, amb peücs.

La senyora Enriqueta em venia a veure i la primera vegada, tornem-hi, burxant-me perquè li expliqués la meva nit de nuvis i quina cara havíem fet sense poder-la fer. I reia. Els primers temps ens assèiem una al costat de l'altra al sofà amb funda, però més endavant ens assèiem cadascuna en una butaca perquè ella deia que el sofà s'enfonsava massa i se li clavava una barnilla de la cotilla sota el braç. Seia amb les cames posades d'una manera molt estranya: els peus junts i els genolls separats, molt dreta, amb la boca de rap i el nas de paperina al capdamunt de tot d'ella mateixa. Li vaig ensenyar tot el que tenia, la roba de dur i la roba de casa, i va dir que era impossible que la botiga donés per tant, que l'Antoni devia tenir diners, i jo li vaig dir que no ho sabia. I el paravent la va deixar molt parada. Quin acudit, va dir. I quan li vaig dir que tenia dona de fer feines em va dir que ben bé que m'ho mereixia. Li vaig dir que es deia Rosa, i, de vegades, la senyora Enriqueta venia més d'hora per poder veure la Rosa, sobretot el dia que la Rosa planxava, que sempre planxava a la sala del sofà amb funda, per mirar-la planxar. Quan se n'anava sortia per la botiga i l'Antoni, des del primer dia, cada vegada li donava un paquet de galetes, petit, i així se la va

fer seva, tant, que quan venia només parlava de l'Antoni i se'l mirava amb més enamorament que si fos una cosa seva.

Un dia vam caçar una rata molt petita. La vam trobar caçada un començament de tarda. Me'n vaig adonar jo. Els vaig cridar i tots vam sortir al pati. L'havia caçada una ratera d'aquelles que es disparen i l'havia trinxada ben bé pel mig. I l'havia rebentada i li sortia una mica de budell barrejat amb sang i pel foradet de baix de tot li sortia el morret d'una rateta del néixer. Tot era molt fi: el color, els dits de les manetes i la blancor del pèl de la panxeta que no era ben bé blanc però que ho semblava perquè era d'un color gris bastant més clar que l'altra part del cos. Tenia tres mosques vironeres encastades a la sang; quan ens hi vam acostar una va volar com si s'hagués espantat molt, però de seguida va tornar amb les altres. Eren ben negres totes tres, amb aigües blaves i vermelles com el dimoni que explicava en Quimet, i s'atipaven de bèstia morta com deia en Quimet que feia el dimoni quan anava de mosca. Però tenien la cara negra i en Quimet m'havia dit que el dimoni, encara que anés de mosca vironera, tenia la cara encesa de flames. I les mans. Perquè no se'l confongués amb les vironeres de debò. I l'Antoni quan va veure que estàvem tan encantats, va agafar trampa i rata d'una revolada i va sortir al carrer i ho va llençar tot plegat al forat de la claveguera.

Els nens estaven molt de l'Antoni, tanta por que jo havia tingut que no el poguessin veure. Sobretot el nen n'estava molt. La nena ja era una altra cosa: era més despresa. Però el nen quan no tenia feina amb l'estudiar sempre anava davant i darrera de l'Antoni i si l'Antoni li manava de fer alguna cosa, la feia content.

I si l'Antoni llegia el diari en havent sopat, el nen se li anava acostant i, amb l'excusa de llegir el diari, se li arraconava.

XLII

Vivia tancada a casa. El carrer em feia por. Així que treia el nas a fora, m'esverava la gent, els automòbils, els autobusos, les motos... Tenia el cor petit. Només estava bé a casa. De mica en mica, tot i que em costava, m'anava fent la casa meva, les coses meves. La fosca i la llum. Sabia les clarors del dia i sabia on queien les taques de sol que entraven pel balcó del dormitori i de la sala: quan eren llargues, quan eren curtes. I els nens van fer la primera comunió. Tots vam estrenar vestit. La senyora Enriqueta va venir a ajudar-me a vestir la nena. Mentre jo la fregava de dalt a baix amb aigua de colònia, vaig dir, miri, que dreta... i la senyora Enriqueta va dir, se li podria resseguir l'esquena amb una gota d'oli. I li vam posar el vestit i el vel i la senyora Enriqueta amb la boca plena d'agulles de picar li anava enganxant vel i corona als cabells. La Rita, un cop vestida, semblava una nina. Vam fer la festa a casa i acabada la festa vaig entrar al dormitori de la nena i la vaig ajudar a despullar-se i, mentre plegava els enagos damunt del llit, la nena va dir que una amiga seva del col·legi que també havia fet la primera comunió aquell matí, tenia el seu pare que se n'havia anat a la guerra, que havien dit que era mort i que feia dos dies els havia tornat, molt malalt, però viu; i que si no n'havien sabut res, és perquè havia estat tancat en un presidi, molt lluny, sense que li deixessin escriure cartes... I em vaig girar a poc a poc i vaig veure que la nena em mirava i mentre em mirava em vaig adonar que havia fet un canvi gros en tot aquell temps en què jo lluitava per acostumar-me a la vida nova. La Rita era en Quimet. Els ulls de mico i aquella mena de cosa que no es podia explicar què era però que anava tota de cara a fer patir. I ja va començar l'angúnia i el dormir malament i el no dormir i el no viure.

Si en Quimet no era mort, tornaria. ¿Qui em podia dir que l'havia vist mort? Ningú. És veritat que el rellotge que m'havien dut era el seu, però

potser havia passat a unes altres mans i allò que havia fet creure que era mort havia estat trobar el rellotge en un braç que potser no era el braç d'en Quimet. ¿I si era viu com el pare de l'amiga de la Rita i tornava malalt i em trobava casada amb l'adroguer de les veges? Només pensava en això. Quan els nens no eren a casa i l'Antoni despatxava a la botiga, anava amunt i avall del passadís com si l'haguessin fet especial per mi tota sola molt abans de saber que el necessitaria per anar amunt i avall: del balcó de la sala a la japonesa del menjador, de la japonesa al balcó de la sala. ¿Entrava al dormitori del nen? Paret. ¿Entrava al recambró magatzem? Paret. Tot eren parets i passadís i canyetes amb japonesa. Parets i parets i passadís i parets i passadís i jo amunt i avall rumiant la mostra i de tant en tant cap a una habitació dels nens, fent martell; i cap a l'altra i altra vegada martell i amunt i avall i parets. I obrir i tancar calaixos. Quan la dona de fer feines havia acabat de rentar els plats i se n'anava i deia, melosa: fins demà, senyora Natàlia, jo entrava a la cuina. I paret. I l'aixeta.

I obria l'aixeta només un rajolí i amb un dit tallava el rajolí d'una banda a l'altra, com el bastonet que neteja el vidre dels autos quan plou, mitja hora, tres quarts, una hora... sense saber, a l'últim, ni què feia. Fins que el braç se m'adoloria i això em distreia de veure en Quimet arribar de voltar món, potser acabat de sortir d'una presó, de dret a casa seva, pujant al pis. I al pis hi trobaria unes altres persones i baixaria a preguntar a l'adroguer de sota què havia passat, i l'adroguer de sota li diria que m'havia casat amb l'adroguer de les veges perquè ens havíem pensat que havia mort a la guerra i en Quimet es presentaria i ho cremaria tot. I ell que havia fet la guerra es trobaria sense pis, sense dona i sense fills. Sortit de presó. Malalt com mai, vindria... Perquè jo sempre m'ho creia, quan em deia que estava malalt. I si una mica de vent feia moure les canyetes de la japonesa i jo estava d'esquena a les canyetes, em girava amb el cor petit i cansat pensant que ja el tenia allí. I ja li podria anar al darrera explicant-li que res, que només havia estat casada amb ell... del parell de nates no me n'aixecaria. I aquesta por em va durar dos o tres anys. Potser més, potser menys, perquè hi ha coses que s'esborren... i la senyora Enriqueta va agafar el vici de parlar d'en Quimet així que estàvem soles, ¿te'n recordes quan s'enduia el nen amb la moto? ¿I el que va dir quan va néixer el nen i el que va dir quan va

néixer la Rita i el que va dir quan et va dir Colometa? ¿Te'n recordes?
¿Te'n recordes?

Vaig haver de sortir de casa per força perquè ni dormia ni menjava. Havia de passejar. M'havia de distreure. Tothom em deia que m'havia de tocar l'aire. Perquè vivia com si visqués tancada en una presó... El primer dia que vaig sortir amb la Rita després de tant de temps de no sortir, l'olor del carrer em va marejar. Vam anar a mirar aparadors al carrer Gran. Hi vam arribar caminant molt a poc a poc i quan hi vam ser la Rita em va mirar i em va dir que tenia els ulls espantats. I li vaig dir que tenia manies. I vam mirar aparadors i tot tant me feia... I la Rita va voler travessar, quan vam arribar al capdavall, per pujar per l'altra banda. I quan tenia el peu posat damunt la pedra del cantell de l'acera, tot el món se'm va ennuvol·lar i vaig veure els llums blaus, almenys una dotzena ben bona, com un mar de taques blaves que se'm gronxés davant. I vaig caure. I em van haver d'acompanyar a casa. A la nit, quan ja em trobava més bé, mentre sopàvem, la Rita va dir, no sé com ho farem, perquè quan ha de travessar el carrer, es desmaia. I va dir que se m'esveraven els ulls. I tots van dir que en tenia la culpa tant de temps de viure tancada a casa, però que de mica en mica havia d'esforçar-me i sortir. I vaig sortir, però per altres bandes. I, tota sola, vaig anar pels parcs...

XLIII

Vaig veure caure moltes fulles i vaig veure néixer molts brots. Un dia, mentre dinàvem, la Rita va i diu que vol aprendre idiomes i només idiomes, per poder ser empleada d'aviació. De les que van en els avions i ajuden els passatgers a lligar-se el cinturó perquè no fugin enlaire i els porten licors i els posen un coixí darrera del cap. I l'Antoni, a la primera paraula de la Rita, sí. A la nit vaig dir a l'Antoni que, abans de dir sí, havíem d'haver parlat ell i jo i pensar si estava bé anar amb avió i va dir que potser hauria estat una bona cosa parlar-ne abans, però que si la Rita s'havia ficat al cap de volar, no en trauríem res de fer-li les mil advertències. Em va dir que, als joves, se'ls ha de deixar tranquils, perquè saben més que no pas els vells que caminen a recules com els crancs. I va dir que feia molt de temps que necessitava dir-me una cosa, que si encara no me l'havia dit era perquè jo semblava una persona amb poques ganes d'enraonar i amb poques ganes d'escoltar, però que ja que fèiem conversa per això de la Rita, necessitava dir-me que mai de la vida no havia estat tan feliç com d'ençà que ens tenia tots tres a casa, i que m'havia de dir gràcies perquè amb la felicitat que duia a sobre tenia sort i les coses li anaven bé encara que les coses no fossin com abans. I que tots els diners que tenia eren per nosaltres. I es va adormir.

I jo no sabia si estava adormida o si estava desperta, però veia els coloms. Com abans, els veia. Tot era igual: el colomar pintat de blau fosc, els covadors plens a vessar d'espart, el terrat amb els filferros que s'anaven rovellant perquè no hi podia estendre la roba, la trapa, els coloms fent la processó de la galeria al balcó del carrer després de travessar tot el pis a passa menuda... Tot era igual, però tot era bonic. Eren uns coloms que no empastifaven, que no s'espuçaven, que només volaven aire amunt com àngels de Déu. Fugien com un crit de llum i d'ales per damunt dels terrats... Els petits ja naixien coberts de ploma, sense venes, sense canons

al coll tan trist, amb el cap i el bec a la mida del cos. I els pares no els abocaven menjar a dintre amb aquell desfici enfebrat i els petits no l'entomaven amb crits desesperats. I si queia un ou covat a terra no podia. Jo els cuidava, els posava espart nou. L'aigua dels abeuradors no s'enterbolia ni quan feia calor...

I l'endemà ho vaig explicar a una senyora que es va asseure al meu costat en el banc d'un parc, de cara a les roses. Li vaig explicar que havia tingut quaranta coloms... quaranta parelles de coloms: vuitanta... De tota mena. Coloms corbata de seda i coloms amb les plomes pentinades enlaire que semblaven nascuts al país de tot al revés... De bútxeres, de cua de paó... de blancs, de rossos, de negres, de clapats... amb caputxa, amb mantellina... amb un giravolt de plomes del cap al bec que els tapava els ulls... amb llunetes de color de cafè amb llet... Tots vivien en una torre feta expressa, s'hi pujava per una rampa fent cargol i la rampa a la banda de fora tenia finestretes estretes i llargues i, a la banda de dintre, al peu de cada finestreta, hi havia un covador amb un colom covant. I el que s'esperava per rellevar-lo estava a l'ampit de la finestreta i, si un mirava la torre d'un tros lluny, era com una gran columna tota coberta de coloms que haurien pogut ser de pedra però que eren de debò. I mai no arrencaven el vol de les finestres, sinó des de dalt de tot de la torre i d'allà sortien com una corona de plomes i becs, però amb la guerra hi havia caigut una bomba i tot s'havia acabat.

Aquella senyora es veu que ho va explicar a una altra. I aquella a una altra. I totes s'ho anaven dient a cau d'orella i quan veien que m'acostava sempre n'hi havia alguna que avisava les altres: ja ve la senyora dels coloms. I de vegades alguna que encara no sabia la història preguntava: ¿la guerra els hi va matar? I una altra deia a la seva veïna de banc: i diu que sempre hi pensa... I una altra explicava a les que no ho sabien, el seu marit li va fer fer una torre expressa perquè pogués omplir-la de coloms i semblava un núvol de glòria...

I quan parlaven de mi tal com es pensaven que era, deien: s'enyora dels coloms, s'enyora dels coloms la senyora dels coloms que només viu enyorada dels coloms i de la torre amb finestretes fins a dalt de tot...

I per anar als parcs fugia dels carrers on passaven massa automòbils perquè em marejava i de vegades feia una gran volta per anar-hi, per poder passar per carrers tranquils. I per anar a cada parc tenia dos o tres camins perquè no fos massa ensopit sempre el mateix camí. I m'aturava davant de les cases que m'agradaven i me les mirava bé i n'hi havia que, tancant els ulls, me les sabia de memòria. I si veia una finestra oberta i a dintre no hi havia ningú, mirava a dintre. I mentre caminava pensava, a veure si la finestra amb el piano negre estarà oberta, o a veure si estarà oberta l'entrada amb el llum de les candeles, o a veure si el porter de l'entrada de marbre blanc tindrà els testos de les fulles al carrer per regar-los, o a veure si la torre amb el jardí al davant i el sortidor amb rajoleta blava tindrà el ruixador engegat... Però els dies que plovia em quedava a casa i no m'hi sabia estar i a l'últim també vaig sortir els dies de pluja i el parc era buit de senyores i jo duia un diari i si plovia només xim-xim, posava el diari estès damunt del banc i m'asseia amb el paraigua obert i mirava de quina manera la pluja decantava les fulles i esbadellava o tancava les flors... I tornava a casa i alguna vegada m'havia arreplegat un xàfec fort, però no em feia res, encara m'agradava; no tenia cap pressa a tornar i si aquell dia em tocava passar per l'entrada de marbre amb els testos de les fulles verdes al carrer perquè tomessin la pluja, sempre m'aturava a mirar-les una estona i sabia les fulles que tenia cada test i sabia les que els tallaven quan sortien les noves. I anava per carrers deserts i vivia a poc a poc... I de tant anar d'una flonjor a una altra, em vaig tornar com una figa-flor i tot em feia plorar. I sempre duia un mocadoret a dintre la màniga.

XLIV

Un vespre, quan el noi se n'anava cap al seu dormitori, l'Antoni li va dir que no se n'anés, que segués una estona amb nosaltres, que li agradaria parlar amb ell. Jo ja havia desparat la taula i ja tenia el cobretaula posat i al mig el gerro de les senyores amb els vels i les cabelleres, amb les flors que ja feia temps que havia canviat perquè les roses i les margarides s'havien descolorit i empastifat i en comptes d'aquelles flors hi tenia tulipes i branques d'ametller. L'Antoni va dir al noi que li agradaria saber si havia pensat què volia fer quan seria gran, que potser, com que era estudiós i seguia bé els estudis, li agradaria seguir carrera i que comencés a rumiar quina carrera li agradaria seguir. Que s'ho rumiés amb calma, que no li contestés a l'acte, que tenia temps de sobres. El noi l'escoltava amb els ulls baixos i quan l'Antoni va parar d'enraonar, va alçar el cap, de primer em va mirar a mi i després va mirar l'Antoni, i va dir que no havia de rumiar res perquè havia fet la tria ja feia temps. Va dir que ell no tenia ganes de seguir carrera, que els estudis que feia els feia per saber algunes de les coses que s'han de saber, perquè és necessari fer estudis i que estava molt content de fer-los, perquè el polien, però que ell era pràctic i que no es volia moure de casa i que tot el que li demanava era que el deixés ser adroguer com ell perquè, va dir, vostè cada dia es farà més gran i necessitarà més que l'ajudin. L'Antoni havia agafat una mica de molsa i feia boleta. I li va dir, t'he de fer una reflexió: fer d'adroguer és una feina per no morir-se de gana. Però és una feina de poc lluïment.

I encara va dir, i vinga pastar la boleta de molsa, que potser deia el que deia per fer-lo content a ell i que donava la conversa per oberta i no per tancada i que el deixava pensar-s'hi tant com volgués. No volia que el dia de demà s'hagués de penedir d'haver-se lligat per unes paraules dites per donar satisfacció. I que ell, l'Antoni, ja s'havia adonat que ell, el meu fill,

era un noi amb el cap prou clar per poder-ne fer el que volgués. El noi tenia els llavis estrets tota l'estona quan no parlava i dues arrugues llargues entre cella i cella: de tossut. I va dir que sabia molt bé el que deia i el que feia i per què ho deia i per què ho feia. I ho va dir almenys dues vegades i a l'últim va explotar, ell, que era tan obedient i recollit. Va explotar i abans d'explotar va agafar una mica de molsa, nerviós, i va fer sotraguejar totes les flors i ja eren dos a fer boleta. I va dir que si triava de ser adroguer era perquè volia ajudar-lo i continuar el que ell feia i fer anar la botiga endavant perquè, a ell, aquella botiga li agradava. Va dir bona nit de pressa i se'n va anar cap al seu dormitori. I quan anàvem cap a dormir, passadís avall, l'un darrera l'altre, l'Antoni anava dient com si no s'ho sabés acabar, no m'ho mereixo... no m'ho mereixo... però encara va dir que creia que el noi feia un disbarat i que per ell hauria estat un orgull veure'l metge o arquitecte i pensar que gairebé li havia sortit de les seves mans.

Sempre ens despullàvem darrera del paravent per poder tenir el dormitori sense roba esbarriada per les cadires tota la nit. Darrera del paravent hi havia el tamboret per descalçar-nos, i un penjador. L'Antoni sortia amb el pijama posat i jo, abans o després d'ell, en sortia amb la camisa de dormir posada, tot cordant-me els botonets fins al coll i els botonets de cada puny. L'Antoni, al principi, em va explicar que el costum de despullar-se darrera del paravent li venia de la seva mare. La tela del paravent, arrugada de dalt a baix, aguantada amb barretes de llautó per poder-la treure i rentar, era blau cel tota sembrada de margarides blanques com si les hi haguessin llençades.

Les nits que tenia el son prim, però que dormia, em despertava el primer carro que anava cap a la plaça i em llevava a beure aigua i quan havia begut, escoltava els nens si dormien bé, i com que no sabia què fer, travessava la japonesa i corria per la botiga. Ficava la mà a dins dels sacs de gra. En el de blat de moro més que no pas en els altres perquè era el que quedava més a prop del menjador. Ficava la mà a dins i treia un grapat de granets grocs amb el morret blanc i alçava el braç enlaire i obria la mà i tots els granets queien com una pluja i en tornava a agafar i després m'olorava la mà i olorava l'olor de tot. I amb la claror que venia del llum que deixava encès a la cuina, veia lluir el davant de vidre dels calaixets de les pastes de

sopa, les petites: les estrelletes, les beceroles, el panís i la llavor de pebrot. I lluien els pots de vidre: el de les olives blanques i el de les olives negres totes arrugades com si haguessin arribat als cent anys. I les remenava amb el cullerot de fusta que semblava un rem i a les vores de l'aigua es feia bromera. I pujava pudor d'oliva. I distreta així, de vegades pensava que després de tots aquells anys en Quimet era mort i ben mort, ell, que havia estat com l'argent viu, fent plànols de mobles sota el serrell del llum del menjador de color de maduixa... i pensava que no sabia on havia mort ni si l'havien enterrat, tan lluny... ni si encara s'estava damunt de la terra i de l'herba seca del desert d'Aragó amb els ossos al vent; i que el vent els colgava de pols, fora dels de les barnilles de les costelles com una gàbia buida fent bomba que havia estat plena de pulmó de color de rosa amb forats que anaven lluny i bestioles. I les barnilles hi eren totes fora d'una que era jo i quan vaig trencar-me de la gàbia de barnilles, de seguida vaig collir una floreta blava i la vaig desfullar i les fulles queien giravoltant d'enlaire com els granets del blat de moro. I totes les flors eren blaves, de color d'aigua de riu i de mar i de font, i totes les fulles dels arbres eren verdes com la serp que vivia amagada i amb una poma a la boca de calaix. I quan vaig collir la flor i la vaig desfullar Adam va picar-me la mà, ¡no emboliquem! I la serp no podia riure perquè havia d'aguantar la poma i em seguia d'amagat... I m'entornava a dormir i apagava el llum de la cuina i el carro ja havia passat feia estona i venien més carros i camions, tots avall, avall, avall... i de vegades el rodar de tantes rodes se m'enduia el pensament i em tornava a adormir...

XLV

—Hi ha un jove que vol parlar amb tu, va dir l'Antoni en el punt d'entrar a la sala.

La Rosa planxava i jo seia en el sofà amb funda. Va afegir que el jove li havia anat a dir una cosa però que ell li havia dit que s'esperés un moment perquè era a mi que m'havia de dir aquella cosa. Em va semblar una mica estrany. Vaig dir a la Rosa que tornava de seguida. Està bé, senyora Natàlia. Vaig anar cap al menjador bastant encuriosida i pel passadís l'Antoni em va dir que el jove que em volia veure era el jove que feia més goig de tot el barri. Vaig arribar al menjador amb les cames segades i al menjador hi havia l'amo del bar de la cantonada, que era gairebé nou perquè només feia dos anys que havia comprat el bar. L'amo del bar, tenia raó l'Antoni, feia goig: molt ben plantat i amb els cabells negres com ala de merlot. I molt simpàtic. De seguida que em va veure em va dir que ell estava muntat a l'antiga. Li vaig dir que segués i ens vam asseure. L'Antoni va deixar-nos i el noi va començar a enraonar. Va dir que tenia un vici, la feina. Sóc molt treballador. Va dir que el restaurant bar li permetia de viure i d'estalviar, tot i que l'època era dolenta, i que l'any vinent compraria la botiga del saboner que tenia al costat del bar, que ja feia temps que estaven en tractes, i que faria una ampliació del bar i de la sala de festes. Que amb aquesta ampliació guanyaria prou per poder-se comprar, al cap de tres o quatre anys, una caseta a Cadaquers, a la vora d'on vivien els seus pares, perquè si es casava volia que la seva dona pogués passar bons estius a la vora del mar que, per ell, era una de les coses més boniques del món.

—Sóc fill d'uns pares molt units, a casa meva només hi he vist alegria i benestar; i vull, si em caso, que la meva dona pugui dir el que diu la meva mare del meu pare que tota la vida només li he sentit a dir: ¡quina sort, el dia que el vaig topar!

Jo l'escoltava sense badar boca perquè el noi semblava un molí engegat, i a veure on aniria a parar. I quan va callar, va callar. I esperant, esperant, va passar una bona estona fins que a l'últim davant d'aquell gran aturament li vaig dir, vostè dirà...

I ja hi vam ser. La Rita.

—Cada vegada que la veig passar és com si veiés passar una flor. I vinc a demanar-la.

Em vaig aixecar i vaig treure el cap per entre les canyetes i vaig cridar l'Antoni i quan va venir i l'anava a posar al corrent em va dir que ja hi estava i també es va asseure. Jo vaig dir que la Rita no m'havia parlat de res i que havia d'esperar que la meva filla em digués alguna cosa. I ell va dir, digui'm Vicenç. I va afegir que la Rita no en sabia res. Li vaig dir que el primer que havia de fer era parlar amb la Rita, però que havia de pensar que la Rita era molt joveneta. Ell va dir que no li feia res que fos joveneta, que ja s'esperaria si ella es volia esperar, però que ell estava disposat a casar-se l'endemà mateix, i que no havia de parlar amb ella, que estava muntat a l'antiga i que no gosaria, que li parléssim nosaltres i a veure ella què hi deia. Demanin informes meus, si els sembla. Li vaig dir que parlaria amb la Rita, però que la meva filla tenia mal geni i que potser, d'aquella manera, no arribaríem enlloc. Tal dit tal fet. Quan la Rita va tornar a casa li vaig dir que el noi del bar havia vingut a demanar-la per casar-se. Em va mirar i en comptes de dir alguna cosa se'n va anar a la seva habitació a deixar els llibres i després a la cuina a rentar-se les mans i va tornar i va dir: ¿vostè es pensa que tinc ganes de casar-me i d'enterrar-me i ser la senyora del cafeter de la cantonada?

Es va asseure al menjador, es va pentinar els cabells enrera amb dos cops de mà i va mirar-me, i els ulls li reien i tot d'una es va posar a riure gairebé sense poder dir ni una paraula i de tant en tant, quan podia, deia: no faci aquesta cara...

I em va encomanar el riure i sense saber de què reia jo també em vaig posar a riure i rèiem fort i va venir l'Antoni i va apartar les canyetes amb dues mans i sense entrar al menjador va treure el cap per entre les canyetes i va dir, ¿de què rieu? I de veure'l allí no ens podíem aguantar el riure i a l'últim la Rita li va dir, de la broma del casament, i li va dir que no es volia

casar, que volia veure món, i que no es volia casar i que no es volia casar i que ja podíem dir a l'amo del bar que no i que no i que perdia el temps i que ella altres maldecaps tenia. I va preguntar, ¿i ha vingut ell mateix a dir que em demanava? I l'Antoni li va dir que sí i la Rita es va engegar a riure altra vegada, ha, ha, ha, i a l'últim li vaig dir que ja estava bé, que no feia riure tant com això que un bon noi la volgués per casar-s'hi.

XLVI

Va tornar en Vicenç, cridat per l'Antoni, i li vaig dir, la Rita és rebecca i va a la seva; que em sabia molt de greu. I ell va dir, ¿vostès em volen? Li vam dir que sí i ell va dir molt formal, la Rita serà meva.

Van ploure flors i una invitació per un sopar al bar. En Toni anava a favor de la Rita i deia que tot plegat no li agradava gens, que la Rita tenia raó, que per què s'havia de lligar amb el noi del bar si el que ella volia era veure món, i que si el noi del bar tenia ganes de casar-se, el país era ple de noies que el voldrien a mans besades.

Un dematí la Rita estava a l'entrada de la galeria i jo, que no sé què feia per la sala, em vaig quedar aturada al peu del balcó a mirar-la. Estava de cara al pati i d'esquena a mi i el sol li feia caure l'ombra a terra, i els cabells, a contrallum, estaven plens de cabells més curts que voleiaven i brillaven i li feien bonic: tenia el cos prim, les cames llargues i rodones, i amb la punta del peu anava fent una ratlla a la pols de terra, a poc a poc, arrossegant-lo.

El peu anava d'un costat a l'altre i anava fent ratlla i tot d'una em vaig adonar que jo estava damunt de l'ombra del cap de la Rita; més ben dit, l'ombra del cap de la Rita em pujava una mica damunt dels peus, però així i tot, el que em va semblar, va ser que l'ombra de la Rita, a terra, era una palanca, i que a qualsevol moment jo podria anar enlaire perquè feien més pes el sol i la Rita a fora que l'ombra i jo a dintre. I vaig sentir d'una manera forta el pas del temps. No el temps dels núvols i del sol i de la pluja i del pas de les estrelles adornament de la nit, no el temps de les primaveres dintre el temps de les primaveres i el temps de les tardors dintre el temps de les tardors, no el que posa les fulles a les branques o el que les arrenca, no el que arrissa i desarriba i colora les flors, sinó el temps dintre de mi, el temps que no es veu i ens pasta. El que roda i roda a dintre del cor i el fa

rodar amb ell i ens va canviant per dins i per fora i amb paciència ens va fent tal com serem l'últim dia. I mentre la Rita feia la ratlla a la pols amb la punta del peu, la vaig tornar a veure amb els bracets enlaire corrent pel voltant del menjador darrera de l'Antoni i fent tentines entre un núvol de coloms... I la Rita es va girar, una mica parada de veure'm dreta a l'entrada de la sala, i va dir que tornava de seguida i va sortir per la porteta del pati. Va tornar al cap de mitja hora ben bona, encesa de galtes; i em va dir que venia de veure en Vicenç i que s'hi havia barallat, perquè ella li havia dit que la primera cosa que ha de fer un noi que es vol casar amb una noia és conquerir-la i no anar a secretejar amb la família, i que li havia dit que no s'envien flors a una noia sense saber, abans, si ella estarà contenta de rebre-les. I li vaig preguntar què li havia dit en Vicenç i es veu que ell li va dir que estava molt enamorat i que si no el volia tancaria el bar i es faria frare.

I vam anar a sopar al bar d'en Vicenç. La Rita duia un vestit blau cel amb pastilles blanques brodades, i es va passar tota l'estona emmurriada i sense tastar ni un plat. Deia que no tenia gana. I en Vicenç, a l'últim, a les postres, quan el mosso ja no anava i venia traient i portant plats, va dir com si s'ho digués a ell mateix, hi ha persones que tenen traça a enamorar una noia i jo no en tinc.

I amb aquestes paraules la va guanyar. I va començar el festeig. Un festeig com una guerra. Tot d'una la Rita deia que s'havia acabat el prometatge i que no es volia casar ni amb en Vicenç ni amb ningú. Es tancava a la seva habitació. En sortia per anar a classe i així que havia agafat l'autobús, que tenia la parada gairebé davant del bar, venia en Vicenç.

—De vegades em penso que m'estima i al cap de dos dies em penso que no. Li regalo una flor i està contenta i al cap de dos dies li regalo una altra flor i no me la vol.

L'Antoni entrava al menjador, s'asseia i agafava la seva miqueta de molsa. Consolava en Vicenç dient-li que la Rita era molt jove, un cadell, i en Vicenç li deia que ja se'n feia càrrec i que per això tenia tanta paciència però que es migrava perquè amb la Rita no sabia mai on era. A l'hora que la Rita estava a punt de tornar, en Vicenç fugia escapat. De vegades s'ajuntava a la tertúlia en Toni, i quan veia que en Vicenç patia de debò, es posava

trist. De mica en mica es va decantar a favor d'en Vicenç i es va començar a barallar amb la Rita per defensar en Vicenç. I quan hauràs voltat món, ¿què?, li deia.

Quan l'Antoni i el noi parlaven de la botiga i del que calia comprar i de la manera que havien de dur el negoci, de vegades els deixava sols o entrava i sortia del menjador, endreçant, sense escoltar-los. Però una nit vaig sentir la paraula soldat i em vaig quedar dreta al peu de la cuina com si m'haguessin clavat a terra. I l'Antoni li deia que, segurament, podria fer el servei a Barcelona, però no sé què va dir que li tocava fer un any de més i el noi li va dir que s'estimava més fer un any de més i poder estar a Barcelona que no pas fer un any de menys i anar a parar qui sap on. I va dir a l'Antoni que no ho estranyés, que, quan era petit, durant la guerra, per culpa de no tenir menjar, havia tingut de passar una temporada fora de casa, i que li havia quedat com una mena de deliri d'estar a casa, d'estar sempre a casa, com un corc a dintre d'una fusta; i que aquest deliri no li havia passat ni li passaria mai. I l'Antoni va dir, entesos. I vaig entrar al menjador; i l'Antoni, així que em va veure, em va dir que molt aviat veuria el noi amb uniforme.

XLVII

La Rita va fixar el dia per casar-se davant de tots i va dir que deia que sí per no veure més en Vicenç amb cara d'ànima en pena i fent-se tot el barri seu fent creure que era una víctima. I fent-la passar a ella, només amb aquella cara i sense dir ni mitja paraula, per una mala noia. I que amb la fama que li feia, si no es casava amb ell s'hauria de quedar per vestir sants, i tampoc no li agradava, perquè ella tenia ganes, ja que no podia fer el que s'havia proposat de servir en un avió, d'entrar en un cine o un teatre, molt ben vestida i amb un home que fes goig al seu costat, i en Vicenç, ella ja ho reconeixia, feia goig. L'única cosa que la molestava, i era el que la molestava més de tot, era que en Vicenç fos del barri i que tingués l'establiment tan a prop de casa. Li vam preguntar per què la molestava i va dir que no ho sabia explicar ben bé, però que li feia una mena d'angúnia, que casar-se amb un que visqués tan a prop de casa era com si es casés amb algú de la família i que això li matava moltes il·lusions. I del festeig per acostumar-se l'un a l'altre, que va ser un festeig llarg, van passar al festeig de preparació de casament. Vam fer venir una modista dues vegades a la setmana i vam fer sala de treball la sala del sofà amb funda. Mentre la modista i la Rita cosien, venia en Vicenç; la Rita així que el veia es posava nerviosa i deia que si no fos del barri no podria venir a fer el tafaner. Abans d'hora, ja sabrà tot com és... En Vicenç s'adonava del que li passava a la Rita però no es sabia estar de venir i entrava a la sala com si anés a fer un pecat, s'estava una estona quiet sense bellugar-se i, quan veia que totes treballàvem, se'n tornava, i a l'últim vaig ser jo la que se'n va anar i vaig deixar que fessin el nuviatge la Rita i la modista perquè la Rita trobava que jo no cosia prou fi.

I cap al parc, que també em cansava. Ja em cansaven tantes senyores conegudes esperant-me amb cara de pena perquè havia tingut coloms. I

aquell desfici que jo tenia abans de parlar dels coloms i de la torre, amb els anys m'havia anat passant.

Si volia pensar en els coloms alguna vegada, m'estimava més pensar-hi tota sola. I pensar-hi com volgués; perquè de vegades pensar-hi em feia posar trista i d'altres vegades no. I segons quins dies, sota fulles i branques, em venien unes ganes de riure petites perquè em veia anys enrera matant colomins a dintre de l'ou. I si sortia de casa amb paraigua perquè estava núvol, si pel parc veia una ploma d'ocell, la burxava amb la virolla del paraigua ben endins de la terra i l'enterrava. I si topava amb alguna senyora de les que em coneixien i em deia, ¿que no ve?, li deia, no, no sé què em passa però si m'assec em trobo malament. I si el temps fresquejava deia, si sec, tota la mullena de les fulles se'm fica a l'esquena i a la nit m'agafa tos... I les plantava així i m'entretenia a mirar els arbres que vivien comes enlaire, amb totes les fulles que eren els peus. Els arbres que vivien amb el cap a dintre de la terra menjant terra amb la boca i amb les dents que eren les arrels. I la sang els corria diferent de com corre per dintre de les persones: recta del cap als peus per la soca amunt. I el vent i la pluja i els ocells feien pessigolles als peus dels arbres tan verds quan naixien. Tan grocs per morir.

I tornava a casa una mica marejada com sempre, perquè no sabia què ho feia però l'aire em reprenia i així que entrava a la sala ja trobava els llums encesos i la Rita rondinant i la modista amb la cara amoïnada i en Vicenç dret o bé assegut o bé que ja no hi era.

I l'Antoni sempre em preguntava si m'havia passejat força. I de vegades en Toni també mirava la modista i la Rita com cosien o bé el trobava cridant amb la Rita perquè tenia gana quan arribava de fer el soldat i la Rita no li volia preparar berenar perquè deia que si perdia temps no tindria la roba feta a l'hora de casar-se i que volia tenir-ho tot llest i no haver de donar ni un punt més mai més i en el moment d'haver-se casat començar a viure només per divertir-se. De vegades els trobava tots berenant i discutint ni ells sabien de què. I quan arribava anava a descalçar-me de seguida i m'asseia al sofà i mentre enraonaven encara veia les fulles, les vives i les mortes, les que sortien de la branca com un gemec i les que en queien sense dir res i baixaven giravoltant com una ploma de colom molt fina si cau d'enlaire.

XLVIII

I va venir el casament. Tota la nit havia plogut i a l'hora d'anar a l'església queia l'aigua a portadores. La Rita es va vestir de núvia perquè jo vaig voler que es vestís de núvia, perquè un bon casament és un casament amb la noia vestida de núvia. I vam fer el casament i, al mateix temps, la celebració de l'aniversari del meu casament amb l'Antoni. La senyora Enriqueta, que es feia vella de pressa, va regalar el quadro de les llagostes a la Rita, perquè sempre te'l miraves quan eres petita... L'Antoni va donar molts cèntims perquè no fos una noia sense dot. En Vicenç va dir que tant li feia, tot i que ho agraïa, perquè ell es casava amb la Rita amb dot o sense dot, i la Rita va dir que el dot li serviria per quan es separés d'en Vicenç. La Rita, quan es va casar, tenia de tot. Vam fer el dinar en el bar d'en Vicenç, a la sala de festes, que ja estava engrandida perquè ja tenia la botiga del saboner feia temps, i tot el de dalt va anar a baix i per les parets hi havia garlandes d'esparreguera amb roses blanques de paper, perquè les de debò s'havien acabat. I van lligar cintes als llums i penjaven amb una rosa de paper lligada al capdavall i a més a més hi havia fanalets vermells que van encendre de dia. Els mossos no es podien bellugar de tan emmidonada que duïen la camisa. Els pares d'en Vicenç van baixar de Cadaquers, vestits de negre i molt enllustrats de sabata, i els meus fills i en Vicenç i l'Antoni, tots, van voler que jo em fes un vestit de seda de color de xampany. I que em posés un collaret llarg de perles de cria. En Vicenç, sense sang a la cara perquè havia arribat a aquell dia després de molt dir que no hi arribaria mai, semblava que l'haguessin matat i que després l'haguessin tornat a fer viure per força. La Rita de mal humor perquè quan va sortir de l'església se li va mullar la cua i el vel. En Toni no va poder venir a l'església i va venir al dinar vestit de soldat i va ballar vestit de soldat.

I vam haver d'engegar els ventiladors, i les roses de paper, amb el vent artificial, tremolaven. I la Rita va ballar amb l'Antoni i l'Antoni estava tou com un préssec podrit. I els pares d'en Vicenç, que no em coneixien, van dir que estaven molt contents de fer la meva coneixença i jo els vaig dir que també estava molt contenta de fer la coneixença d'ells i van dir que en Vicenç, per carta, sempre els parlava de la Rita i de la senyora Natàlia. Al cap de tres balls la Rita es va treure el vel perquè li feia nosa per ballar i va ballar amb tothom i quan ballava reia i tirava el cap enrera i s'aguantava la faldilla i els ulls li brillaven i tenia perletes de suor entre el nas i el llavi de dalt. I quan la Rita va ballar amb l'Antoni, la senyora Enriqueta, que duia unes arracades amb pedres de color lila, se'm va acostar i em va dir, si en Quimet la pogués veure... I venien a saludar-me persones que amb prou feines coneixia i em deien, com està, senyora Natàlia... I quan vaig ballar amb el soldat, que era el meu fill, amb el palmell de la mà, amb tot el tros de pell ratllada que va del puny als dits, contra el palmell de la mà del meu fill, vaig sentir com si es trenqués la columneta del llit feta de boles les unes damunt de les altres, i li vaig deixar anar la mà i la hi vaig posar al coll i vaig estrènyer i ell va dir, ¿què fas?, i jo li vaig dir, t'escanyo. I quan vaig acabar el ball amb el meu fill, el collaret de perles de cria es va enganxar amb un botó de la seva jaqueta de soldat i totes les perles van rodolar, i tots a collir-les i els que les collien me les anaven donant, tingui, tingui, tingui, senyora Natàlia, i jo les ficava en el portamonedes, tingui, tingui... El vals el vaig ballar amb l'Antoni i tothom va fer rotllo per veure'ns ballar perquè l'Antoni, abans de començar els giravolts, va fer anunciar per en Vicenç que celebràvem l'aniversari del nostre casament. I la Rita em va venir a fer un petó. Em va dir baixet, mentre en Vicenç anunciava el vals, que des del primer dia s'havia enamorat com boja d'en Vicenç però que no li ho volia demostrar i que en Vicenç no sabia mai que ella n'estava enamorada. I dient-ho, em feia pessigolles amb els llavis i vaig tenir una estona a la galta el seu alè calentó. La festa s'anava cansant i va arribar l'hora de separar-nos. En Toni ens va deixar, els nuvis se'n van anar i, abans d'anar-se'n, la Rita va donar flors. Tanta calor que feia allà dins, i a fora la tarda era fresca i de rosa i amb un no sé què d'acabament de temporada. No plovia gens però tot el carrer feia olor de pluja. Amb l'Antoni vam tornar cap a casa i

vam entrar per la porteta del pati. Em vaig treure el vestit darrera del paravent i l'Antoni va dir que m'hauria de fer passar el collaret amb un fil que no es trenqués i ell també es va canviar de roba i se'n va anar cap a la botiga a feinejar. Em vaig asseure al sofà amb funda, davant de la consola. En el mirall de la consola veia l'acabament del meu cap, uns quants cabells només, i a banda i banda dormien, a dintre de les campanes de vidre, aquelles floretes Déu sap després de quants anys. El cargol estava al mig de la consola, i era com si el sentís amb aquell neguit del mar a dintre... buuum... buuum... i vaig pensar que potser quan ningú no l'escoltava, a dintre no feia remor i que allò era una cosa que no es podria saber mai: si a dintre del cargol de mar hi havia onades quan a l'entrada del forat no hi havia cap orella. Vaig treure les perles del portamonedes i les vaig ficar en una capseta i me'n vaig quedar una i després la vaig tirar a dintre del cargol perquè fes companyia al mar. Vaig anar a dir a l'Antoni si voldria sopar i va dir que només cafè amb llet i gràcies. I per dir-ho, com que li ho vaig preguntar des del passadís, va entrar al menjador i quan ho va haver dit se'n va entornar cap a la botiga per entre les canyetes i jo vaig tornar al sofà amb funda fins que es va fer fosc i a les fosques em vaig quedar, fins que van encendre el fanal del carrer i va entrar una mica de claror esmorteïda i va tancar les rajoles vermelles com un fantasma de claror. Vaig agafar el cargol i el vaig decantar amb molt de compte, ara cap a una banda ara cap a l'altra, per poder sentir córrer la perla per dins. Era ros, amb taques blanques, amb punxetes, amb la punxa de l'acabament allisada, de nacre per dintre. El vaig tornar allà on havia estat sempre i vaig pensar que el cargol era una església i la perla de dintre mossèn Joan i el buuum... buuum... un cant d'àngels que només sabien cantar aquella mena de cançó i prou. I vaig tornar al sofà i vaig estar asseguda fins que va venir l'Antoni i em va preguntar què feia a les fosques i jo li vaig dir que no feia res. I em va preguntar si pensava en la Rita i li vaig dir que sí però jo no pensava en la Rita. I se'm va asseure al costat i va dir si aniríem a dormir d'hora perquè tenia el cos cruixit de no estar acostumat a dur armilla i jo li vaig dir que també estava cansada i ens vam aixecar i vaig anar a preparar el cafè amb llet i va dir, mitja tassa només...

XLIX

Em va despertar en Toni quan va tornar, això que quan tornava a la nit sempre travessava el pati caminant de puntetes. Vaig començar a passar un dit per una flor de ganxet i de tant en tant estirava una fulla. Un moble va fer crec, potser la consola, potser el sofà, potser la calaixera... a les fosques tornava a veure el baix de la faldilla blanca de la Rita com girava damunt dels seus peus amb sabata de setí i sivelleta de brillants. I anava passant la nit. Les roses del cobrellit, al mig, tenien cor i, una vegada, un dels cors es va gastar i de dintre va saltar un botonet molt petit, de mitja bola... senyora Natàlia. Em vaig llevar. En Toni havia deixat el balcó ajustat per no despertar-nos... anava a tancar el balcó. I quan ja hi era a tocar me'n vaig entornar cap al dormitori i em vaig ficar darrera del paravent a les palpentes i a les palpentes em vaig vestir. I només era la matinada. A les palpentes vaig anar a la cuina, com sempre, tocant les parets, descalça. Em vaig aturar davant de la porta de l'habitació del noi i el vaig sentir respirar fort i tranquil. I vaig entrar a la cuina a beure aigua, per vici. Vaig obrir el calaix de la tauleta de fusta blanca amb hule de quadrets al damunt i en vaig treure el ganivet de pelar patates que tenia la punxa fina. La part tallant del ganivet feia dentetes com una serra... senyora Natàlia. El que havia inventat el ganivet ho havia fet molt bé i devia haver rumiat molt sota d'un llum damunt d'una taula en havent sopat perquè abans els ganivets eren diferents i havia de passar l'esmolet i potser els esmolets per culpa del que havia inventat el ganivet serra cremant-se les celles havien hagut de canviar d'ofici. Els pobres esmolets potser ara feien una altra cosa i potser encara hi havien guanyat i tenien moto i anaven per les carreteres com un llamp amb la seva dona espantada al darrera. Amunt i avall per les carreteres. Perquè tot era així: carreteres i carrers i passadissos i cases per ficar-se a dins com un corc dins d'una fusta. Parets i parets. Una vegada, tot passant, en Quimet

em va dir que els corcs eren la desgràcia i jo li vaig dir que no podia entendre com s'ho feien per respirar, sempre foradant i foradant i que com més foradaven menys devien poder respirar i ell em va dir que ja estaven fets a viure d'aquesta manera, sempre de nassos a la fusta i bons treballadors perquè sí. I vaig pensar que els esmolets potser encara podien viure de l'ofici perquè no tots els ganivets eren ganivets de cuina i de colònies i d'hospicis, que l'administració va de cara a l'estalvi, sinó que encara quedaven ganivets amb la fulla bona per passar-la per la mola. I mentre pensava així van néixer les olors i les pudors. Totes. Empaitant-se, fent-se lloc i fugint i tornant: l'olor de terrat amb coloms i l'olor de terrat sense coloms i la pudor de lleixiu que quan vaig ser casada vaig saber quina mena de pudor era. I l'olor de sang que ja era com un anunci d'olor de mort. I l'olor de sofre dels coets i de les piules aquella vegada a la plaça del Diamant i olor de paper de les flors de paper i olor de sec de l'esparreguera que s'esmicolava i feia un gruix a terra de coses petites petites que eren el verd que havia fugit de la branca. I l'olor del mar tan forta. I em vaig passar la mà pels ulls. I em preguntava per què de les pudors en deien pudors i de les olors olors i per què no podien dir pudors de les olors i olors de les pudors i va venir l'olor que feia l'Antoni quan estava despert i l'olor que feia l'Antoni quan estava adormit. I vaig dir a en Quimet que potser els corcs, en comptes de treballar de fora endintre, treballaven de dins enfora i pel foradet rodó treien el cap i pensaven en les maleses que estaven fent. I l'olor dels nens quan eren petits, de llet i de saliva, de llet encara bona i de llet enviada agra. I la senyora Enriqueta m'havia dit que teníem moltes vides, les unes entreteixides amb les altres, però que una mort o un casament, de vegades, no sempre, les separava, i la vida de debò, lliure de tota mena de fils de vida petita que l'havien lligada, podia viure com hauria hagut de viure sempre si les vides petites i dolentes l'haguessin deixada sola. I deia, les vides entreteixides es barallen i ens martiritzen i nosaltres no sabem res com no sabem el treball del cor ni el gran neguit dels budells... I l'olor dels llençols plens del meu cos i del cos de l'Antoni, aquella olor de llençol cansat que va xuclant l'olor de la persona, olor dels cabells damunt del coixí, olor de totes les brosetes que fan els peus a l'acabament del llit, l'olor de la roba ja portada deixada a la nit damunt

d'una cadira... I l'olor del gra i la de les patates i la de la bombona de sulfurant... El ganivet tenia el mànec de fusta travessat per tres clauets amb la cabota aixafada perquè no es pogués desenganxar mai més de la fulla. Duia les sabates a la mà i quan vaig haver sortit al pati vaig ajustar el balcó moguda per una força que m'estirava, que no em venia de dins ni de fora i apuntalada en una columna per no caure em vaig posar les sabates... Em va semblar que sentia el primer carro, lluny, encara mig perdut no sé on al mig de la nit que s'acabava... Al presseguir es van moure unes quantes fulletes plenes de llum de fanal i unes ales d'ocell van fugir. Una branqueta va tremolar. El cel era blau fosc i contra aquest blau de tan amunt s'hi retallaven els terrats de les dues cases de pisos de l'altra banda del carrer amb les galeries encarades. Em semblava que tot el que feia ja ho havia fet sense que pogués saber ni on ni quan, com si tot fos plantat i amb arrels en un temps sense memòria... I em vaig tocar la cara i era la meua cara amb la meua pell i amb el meu nas i amb la meua volta de la galta, però tot i que era jo veia les coses emboirades però no mortes: com si els haguessin caigut al damunt núvols i núvols de pols... Vaig trencar a l'esquerra, cap al carrer Gran, abans d'arribar al mercat i més avall de la casa de les nines. I quan vaig arribar al carrer Gran vaig caminar per l'acera de rajola a rajola, fins arribar a la pedra llarga del cantell i allí em vaig quedar com una fusta per fora, amb tota una puja de coses que del cor m'anaven al cap. Va passar un tramvia, devia ser el primer que havia sortit de les cotxeres, un tramvia com sempre, com tots, descolorit i vell —i aquell tramvia potser m'havia vist córrer amb en Quimet al darrera, quan vam sortir com rates boges venint de la plaça del Diamant. I se'm va posar una nosa al coll, com un cigró clavat a la campaneta. Em va venir mareig i vaig tancar els ulls i el vent que va fer el tramvia em va ajudar a arrencar endavant com si m'hi anés la vida. I a la primera passa que vaig fer encara veia el tramvia deixat anar aixecant espurnes vermelles i blaves entre les rodes i els rails. Era com si anés damunt del buit, amb els ulls sense mirar, pensant a cada segon que m'enfonsaria, i vaig travessar agafant fort el ganivet i sense veure els llums blaus... I a l'altra banda em vaig girar i vaig mirar amb els ulls i amb l'ànima i em semblava que no podia ser de cap de les maneres. Havia travessat. I em vaig posar a caminar per la meua vida vella fins que vaig

arribar davant de la paret de casa, sota de la tribuna... La porta estava tancada. Vaig mirar enlaire i vaig veure en Quimet, que, al mig d'un camp, prop del mar, quan jo estava embarassada de l'Antoni, em donava una floreta blava i després es reia de mi. Volia pujar a dalt, fins al meu pis, fins al meu terrat, fins a les balances i tocar-les tot passant. Havia entrat feia molts anys per aquella porta casada amb en Quimet i n'havia sortit per casar-me amb l'Antoni i amb els nens al darrera. El carrer era lleig i la casa era lletja i l'empedrat era un empedrat només bo per carros i cavalls. El fanal era lluny i la porta era fosca. Vaig buscar el forat que en Quimet havia fet a la porta, damunt del pany, i el vaig trobar de seguida: tapat amb suro damunt mateix del pany. I vaig començar a treure miques de suro amb la punta del ganivet. I el suro saltava esmicolat. I vaig treure tot el suro i aleshores vaig adonar-me que no podria entrar. Amb els dits no podia agafar la corda i treure-la enfora i estirar i obrir la porta. Havia d'haver dut un filferro per fer ganxo. I quan anava a clavar dos cops de puny a la porta vaig pensar que faria massa soroll i vaig picar la paret i em vaig fer molt de mal. I em vaig girar d'esquena a la porta i vaig reposar i tenia molta matinada a dins. I em vaig tornar a girar de cara a la porta i amb la punta del ganivet i amb lletres de diari vaig escriure Colometa, ben ratllat endintre i, com d'esma, vaig posar-me a caminar i les parets em duïen que no els passos, i vaig ficar-me a la plaça del Diamant: una capsa buida feta de cases velles amb el cel per tapadora. I al mig d'aquella tapadora hi vaig veure volar unes ombres petites i totes les cases es van començar a gronxar com si tot ho haguessin ficat a dintre d'aigua i algú fes bellugar l'aigua a poc a poc i les parets de les cases es van estirar amunt i es van començar a decantar les unes contra les altres i el forat de la tapadora s'anava estrenyent i començava a fer un embut. I vaig sentir una companyia a la mà i era la mà d'en Mateu i a la seva espatlla se li va posar un colom corbata de setí i jo no n'havia vist mai cap, però tenia plomes de tornassol i vaig sentir un vent de tempesta que s'arremolinava per dintre de l'embut que ja estava gairebé clos i amb els braços davant de la cara per salvar-me de no sabia què, vaig fer un crit d'infern. Un crit que devia fer molts anys que duia a dintre i amb aquell crit, tan ample que li havia costat de passar-me pel coll, em va sortir de la boca una mica de cosa de no res, com un escarbat de saliva... i aquella

mica de cosa de no res que havia viscut tant de temps tancada a dintre, era la meva joventut que fugia amb un crit que no sabia ben bé què era... ¿abandonament? Em van tocar el braç i vaig girar-me sense esglai i un home vell em preguntava si estava malalta i vaig sentir que obrien un balcó. ¿Que no es troba bé? I s'acostava una vella i el vell i la vella es van quedar plantats al meu davant i en el balcó hi havia una ombra blanca. Ja m'ha passat, vaig dir. I venia més gent: venien a poc a poc, com la claror del dia, i vaig dir que ja estava, que tot s'havia acabat, que eren els nervis, res, cap perill... I vaig començar a caminar altra vegada, a desfer camí. El vell i la vella, em vaig girar a mirar-los, s'havien quedat plantats i em seguien amb els ulls i amb la mica de la llum ja nascuda semblaven de mentida... Gràcies. Gràcies. Gràcies. L'Antoni s'havia passat anys dient gràcies i jo mai no li havia donat les gràcies de res. Gràcies... Damunt de la pedra del cantell de l'acera del carrer Gran, vaig mirar amunt i avall que no vinguessin tramvies i vaig travessar corrent i quan vaig arribar a la banda bona encara em vaig girar a mirar per veure si em seguia aquella mica de cosa de no res que m'havia fet tornar tan boja. I anava sola. Les cases i les coses ja tenien els colors posats. Pels carrers que anaven a la plaça de vendre, baixaven i pujaven carros i camions, i els homes de l'escorxador, amb la bata tacada de sang i mig vedell a l'esquena, entraven al mercat. Les floristes posaven rams a les paperines de ferro plenes d'aigua que feien la toia de flors. Els crisantems llençaven pudor amarga. El vesper vivia. I vaig enfilar el meu carrer, el del carro de la matinada. I tot passant mirava les entrades amples on un venedor venia els préssecs i les peres i les prunes cagarindes, feia anys, amb balances antigues, amb pesos daurats i amb pesos de ferro. Amb balances que el venedor aguantava passant un dit al ganxo del capdamunt. I per terra hi havia palla i flocs d'encenalls petits i papers fins rebregats i tacats. No, gràcies. I els xiscles dels últims ocells a dalt del cel; dels que fugen tremolant en el blau que tremola. Em vaig aturar al peu del reixadet. Les galeries estaven allà dalt, les unes damunt de les altres, com els nínxols d'un cementiri estrany, amb persianes que s'estiraven amb corda, totes verdes, amb persianes cargolades amunt o descargolades avall. Hi havia roba estesa pels filferros i, de tant en tant, una taca de color que era una flor de gerani en un test. Vaig entrar al pati quan

un fil de sol de misèria de tan esblaimat tacava les fulletes del presseguer. I amb el nas encastat als vidres del balcó, hi havia l'Antoni que m'esperava. I jo, expressament, caminava a poc a poc, ara un peu, ara l'altre, i anava entrant... els peus em duïen i eren peus que havien caminat molt i quan seria morta potser la Rita me'ls enganxaria amb un imperdible perquè estiguessin ben junts. I l'Antoni va obrir el balcó i amb la veu que li tremolava va preguntar, ¿què et passa?, i va dir que ja feia molta estona que estava amb ànsia perquè s'havia despertat de sobte com si l'haguessin avisat d'una desgràcia i no m'havia trobat ni al costat ni enlloc. I li vaig dir, se't gelaran els peus... i que m'havia despertat encara fosc i que no m'havia pogut tornar a adormir i que havia necessitat respirar aire perquè no sabia què tenia que m'ofegava... Sense dir res se'n va entornar cap al llit. Encara podem dormir, vaig dir-li, i el veia d'esquena amb els cabells del clatell una mica massa llargs, amb les orelles tristes i blanques, que sempre les tenia blanques si feia fred... Vaig deixar el ganivet damunt de la consola i vaig començar a despullar-me. Abans vaig tancar els finestrons i per la mica d'escletxa entrava claror de sol i vaig anar cap al llit i em vaig asseure i em vaig descalçar.

El somier va grinyolar una mica, perquè era vell i ja feia temps que s'havien de fer canviar dues molles. Em vaig estirar les mitges com si estirés una pell molt llarga, em vaig posar els peücs i aleshores em vaig adonar que estava gelada. Em vaig posar la camisa descolorida de tantes rentades. D'un a un em vaig cordar els botonets fins al coll, me'l vaig posar bé, i també vaig cordar-me els botonets de les mànigues. Fent perquè la camisa m'arribés fins als peus, em vaig ficar al llit i em vaig acotxar. I vaig dir, fa bon dia. El llit estava calent com la panxa d'un gafarró, però l'Antoni tremolava. Li sentia petar les dents, les de dalt contra les de baix o a l'inrevés. Estava girat d'esquena i li vaig passar el braç per sota del seu braç i el vaig abraçar pel pit. Encara tenia fred. Li vaig entortolligar les cames amb les meves cames i els peus amb els meus peus i vaig fer baixar la mà avall i li vaig deslligar el lligam de la cintura perquè pogués respirar bé. Li vaig encastar la galta a l'esquena, contra els ossos rodets, i era com si sentís viure tot el que tenia a dintre, que també era ell: el cor primer de tot i la freixura i el fetge, tot negat amb suc i sang.

I li vaig començar a passar la mà a poc a poc pel ventre perquè era el meu esguerradet i amb el cap contra la seva esquena vaig pensar que no volia que se'm morís i li volia dir tot el que pensava, que pensava més del que dic, i coses que no es poden dir i no vaig dir res i els peus se m'anaven escalfant i ens vam adormir així i abans d'adormir-me, mentre li passava la mà pel ventre, vaig topar amb el melic i li vaig ficar el dit a dintre per tapar-l'hi, perquè no se'm buidés tot ell per allí... Tots, quan naixem, som com peres... perquè no s'escorregués tot ell com una mitja. Perquè cap bruixa dolenta no me'l xuclés pel melic i no em deixés sense Antoni... I ens vam adormir així, a poc a poc, com dos àngels de Déu, ell fins a les vuit i jo fins a les dotze ben tocadés... I quan em vaig despertar d'un son de pedra, amb la boca seca i amarga, tota jo sortida de la nit de cada nit, que aquell matí era un migdia, em vaig aixecar i em vaig començar a vestir com sempre, una mica d'esma, amb l'ànima encara desada a dintre la clofolla de la son. I, dreta, em vaig aguantar els costats del front amb les mans i sabia que havia fet alguna cosa diferent però em costava de pensar què havia fet i si el que havia fet, que no sabia si ho havia fet, ho havia fet una mica desperta o molt adormida, fins que em vaig rentar la cara i l'aigua em va espavilar... i em va posar color a les galtes i llum als ulls... No calia esmorzar perquè era massa tard. Només beure un glop d'aigua per treure'm el foc de la boca... L'aigua era freda i em vaig enrecordar que el dia abans, al matí, a l'hora del casament, havia plogut fort i vaig pensar que a la tarda, quan aniria al parc com sempre, potser encara trobaria un toll d'aigua pels caminets... i dintre de cada toll, per petit que fos, hi hauria el cel... el cel que de vegades un ocell esbarriava... un ocell que tenia set i sense saber-ho esbarriava el cel de l'aigua amb el bec... o uns quants ocells cridaners que baixaven de les fulles com llampecs, es ficaven al toll, s'hi banyaven estarrufats de ploma i barrejaven el cel amb fang i amb becs i amb ales. Contents...

Ginebra, febrer-setembre 1960

Sobre la gènesi de *La plaça del Diamant*

POSTFACI DE MERITXELL TALAVERA

Explicar la gènesi de *La plaça del Diamant* potser seria interessant però ¿és que es pot explicar com es forma una novel·la, quins impulsos la provoquen, quina voluntat tan forta aconseguix que es continuï, que s'hagi d'acabar amb lluita el que s'ha començat fàcilment?

Pròleg a *La plaça del Diamant* (1982)

El procés d'escriptura de *La plaça del Diamant* es remunta a principis de 1960 i es clou el desembre de 1966. Del conjunt d'entrevistes, epistolaris i pròlegs on Mercè Rodoreda disserta sobre la seva experiència de la creació literària, se'n desprèn que *La plaça* se li imposa: covada en solitud a la plàcida ciutat ginebrina, la redacta febrosament, a raig, revisant, esquinçant i refent, a la tarda, les pàgines escrites durant el matí.

Y entonces, de pronto, yo no sé por qué azar, se me impuso *La plaza del Diamante* y empecé a escribirla sin parar hasta que la terminé. El primer capítulo ha sido escrito siete u ocho veces, y muchos otros han sido reelaborados varias veces también; porque como había sido escrito con mucho entusiasmo, tenía que controlarme, serenarme, para poder separar, hablando vulgarmente, el trigo de la paja. Cuando la terminé, estaba tan llena de Colometa que durante un tiempo me era imposible trabajar en otro personaje. [...] Tardé siete meses, en los que durante las mañanas escribía y durante las tardes revisaba los originales. Fue muy duro, no he vuelto a escribir nunca de esta forma, porque no lo hubiera resistido. Terminé con la tensión nerviosa destrozada, lo que comportó que tuviera que tomarme tres meses de descanso para recuperarme.¹

L'autora n'enllesteix la primera versió, originalment intitulada *Colometa*, entre el febrer i el setembre de 1960 a Ginebra, tal i com ho especifica la rúbrica final. Immediatament després de la seva concepció, en demana l'opinió al seu company i mentor Armand Obiols —pseudònim de Joan Prats—, que esdevindrà el primer lector d'elecció de la novel·la. Enamorat igual que hi quedarà Sales, Obiols hi proposa correccions a través de quinze cartes que van de l'11 de setembre al 9 d'octubre:

Ninons:

Envia'm de seguida l'acabament de *Colometa*. Tinc els trenta-tres primers capítols. Els he llegit dues vegades. Del XXVII al XXXIII són literalment sensacionals. Deixant a part una supressió en el XXVIII, que ja t'indicaré, no es pot tocar ni una coma. Totes aquestes pàgines, poètiques i patètiques, sense un gra de sentimentalisme, m'han emocionat profundament, i les últimes m'han deixat sense alè. Sembla mentida que amb elements tan simples es pugui arribar a una tensió tan extraordinària, a estones inaguantable. Se m'ha nuat el coll tres o quatre vegades, hi ha pàgines d'una veritat que esborrona. Aquest equilibri perfecte entre el dramatisme, la poesia i la banalitat, molt poca gent el deu haver aconseguit: a Catalunya, evidentment, ningú —ni de lluny. El tros de la colònia, el de l'església, el del salfumant, no es poden llegir seguits; almenys jo; he tingut de parar dues o tres vegades; perquè no podia més. Si tota la novel·la quedés així, o per l'estil, ja podries plegar. A cap de les novel·les castellanques que he llegit hi ha trossos que es puguin comparar amb aquests. Tot i que no t'hi assembles gens, fas pensar, per la força terrible d'aquestes pàgines, en Faulkner, en els millors moments: començament de *Llum d'agost*, etc. Et felicito. [...]

Els altres capítols són una mica desiguals. N'hi ha alguns que són perfectes, com els darrers. S'ha de modificar, sobretot, el primer: treure la part més superficial o corregir-la: diàlegs amb Quimet, etc. A més, tinc la impressió que hi ha un desequilibri estructural en la novel·la (no ho puc dir perquè no he vist l'acabament). Però jo trauria algunes de les coses dels primers capítols, que em semblen inútils. A partir de demà, t'enviaré notes sobre cada un d'ells.²

La correspondència creuada permet de valorar l'abast de la influència d'Obiols sobre el treball de l'escriptora. A grans trets, els seus consells vetllen per la coherència, la cohesió i l'adequació d'elements estructurals que concerneixen la trama, el context o el temps de la narració.

L'inconvenient que trobo a la primera part de la novel·la és un petit excés de cosetes anecdòtiques, que no tenen cap utilitat o desequilibren l'estructura de la novel·la i n'atenuen el to. Gairebé totes es poden suprimir fàcilment. N'hi ha d'altres que s'haurien d'explotar una mica més. [...] El capítol V és fluixíssim i és, en realitat, el que et desguitarra tota la primera part de la novel·la. S'han de suprimir moltes coses: això no té importància, perquè és molt llarg. N'hi hauries d'afegir d'altres, per enganxar les bones, o allargar-les una mica. [...] Tot el dels palmons és fluix, inútil i excessivament llarg. [...] No has d'oblidar mai que és una dona que explica la seva vida, una dona que ha passat per moments tràgics, i que sent obscurament la inutilitat de tot, que “no sap ben bé per què és al món”. Està molt bé que insisteixi en certs moments de la seva vida, que poden semblar banals, perquè això passa a tothom i, en Colometa, completa la seva psicologia de dona que s'hauria acontentat amb poques coses.³

Rodoreda té en gran consideració els comentaris d'Obiols, com demostren amb eloqüència les inicials de la dedicatòria: “A J. P.”, però no els aplica pas a discreció, sinó que els sospesa abans d'acceptar-los o desestimar-los; i, quan resol esmenar, la solució alternativa sol ser de factura pròpia, cosa que diu molt de la seva consciència d'autora:

Joan: tots aquests dies he treballat en l'acabament de *Colometa*. Ara l'agafaré tota des del començament mirant bé tot el que em dius i arreglant coses que s'han d'arreglar i que només puc veure jo. Per exemple tot el que diu Quimet del dimoni ha de ser molt més bonic. L'ha de comparar, pels colors, amb una mosca vironera, que són negres amb reflexos blaus i vermells, perquè al final, l'adroguer i Colometa

cacen una rata i la rata, esventrada, té tres mosques vironeres al damunt: negres, amb reflexos blaus i vermells. Tinc un mes de temps.⁴

En la carta que acabem de citar, Rodoreda fa saber a Obiols la seva decisió de tirar al premi de novel·la Sant Jordi en la seva primera convocatòria de 1960. Amb un mes de coll abans no expirés el termini d'admissió d'originals, es dedica a llimar el text tenint en compte les observacions formulades pel seu company: d'aquest treball de poliment en neix una segona versió de *Colometa* que no s'ha conservat, i que és l'enviada al certamen. Forma part del mite la carabassa que va rebre la nit de Santa Llúcia de 1960, principalment per l'oposició d'un dels més conspicus membres del jurat, Josep Pla, que adduïa no poder estrenar un guardó literari “amb un llibre que té títol de sardana”.⁵ Comentari, aquest, equiparable a la recepció —frívola, popularista, banal, discriminadora— dispensada pels informes dels censors que, sobre *La plaça*, ponderaran: “Novela insulsa, inclasificable por su forma y contenido, consistente este en una burda trama de memorias de nuestra guerra de liberación, con débil argumento a base de escenas corrientes.”⁶

Afortunadament, una veu discrepant envers tan tendenciosa deliberació —la de Joan Fuster, que havia avalat la candidatura en pro de *Colometa*— en va recomanar la lectura a l'editor del Club dels Novel·listes, Joan Sales, la reacció entusiasta del qual esclata en la celebrada missiva que adreça a l'autora:

Distingida amiga:

Arribo al despatx mort de son, per culpa de vostè. M'he passat la nit en blanc llegint la seva novel·la, sense poder deixar-la. Feia molt de temps que cap llibre no m'havia tret el son d'aquesta manera.

Trobo aquesta novel·la simplement formidable. [...]

La *Colometa* és una d'aquestes figures inoblidables que, creades pel talent d'un escriptor, passen a tenir una estranya vida com si haguessin existit i tots les haguéssim conegudes. Els altres caràcters de la novel·la no són tan acusats, però tots tenen fesomia, a tots sembla que els vegis.

L'ambient —la menestralia de Gràcia— evocat amb rara intensitat; les peculiaritats que el fan viure, que li donen realitat, com per exemple detalls del *dialecte social*, dels *modos* propis de la menestralia, dels seus gustos en matèria de mobiliari, festes, etc., de les seves idees en matèria de moral, religió, medicina, política, estan recollides amb sagacitat i són riquíssimes. I per damunt de tot això, que ja seria moltíssim, hi ha el tema de fons, que a penes si es diu, a penes si s'insinua, però el lector el va veient i sentint, indecís entre posar-se a plorar o a riure: la Colometa voreja sempre el precipici de l'absurd existencial. [...] En fi, l'anàlisi d'aquesta novel·la no s'acabaria mai, perquè en realitat aquesta obra no té ribes ni fons, com la vida.

L'estil, una troballa. Dóna realment la sensació vivíssima que és la Colometa en persona qui s'està explicant a si mateixa, en un monòleg psicològicament riquíssim, en un desordre inspirat de la millor mena, de gran categoria humana. I a través d'aquesta pobra animeta, d'aquesta “una de tantes”, passa com una alenada la història recent i tràgica del nostre desventurat país... ¡Quin efecte més singular que fa la gran història vista a través d'un petit caparró!⁷

Amb l'adveniment del 1961, doncs, comença un nou estadi en l'evolució de la novel·la, inaugurat amb el canvi de títol a petició de Sales, que el considera carrincló, gastat i amb poc ganxo comercial. Així, després de tot un ball de candidats —*Un vol de coloms*, *Un terrat a Gràcia*, *La senyora dels coloms*, *La noia dels coloms*—, *Colometa* esdevé *La plaça del Diamant*, avinentesa que l'autora aprofita per retocar-la novament, i l'editor, per suggerir-li de modificar alguns aspectes lèxics i referencials — que són, en general, ben admesos i substituïts:

Només gosaria fer una reserva a l'ús de mitja dotzena de paraules, que resulten inversemblants en boca de la Colometa. [...] vídua = viuda / enterrament = enterro / vorera = acera / globus = globo o globu / cambra = cuarto o dormitori / condol = pésam [...]

Els graciencs no diuen carrer Salmerón, però tampoc carrer Major. Diuen “el carrer Gran”. Crec que és així com ho hauria de dir la Colometa.⁸

Entretant, Sales demana un exemplar qualsevol de la novel·la —ni que sigui dolent, no definitiu— per tal de sol·licitar el permís de censura, que solia fer-se esperar. Rodoreda n’hi fa arribar la primera versió a més de la còpia actual; i l’editor envia a censura l’esborrany, bescanviant-ne el títol primitiu pel de *La plaça*, tot argumentant que els censors no es prenen mai la molèstia de comprovar si l’edició impresa era exactament igual a la versió aprovada. Per això és la *Colometa* primera la que es troba a l’Archivo General de la Administración d’Alcalà d’Henares. Representa —perquè Rodoreda no solia guardar els originals— l’únic testimoni conservat anterior a la publicació.

L’autorització de censura arriba a finals d’octubre, però Rodoreda encara retoca la novel·la, la versió definitiva de la qual no lliura a Sales fins al desembre.

L’any 1962 veu descloure’s el tens procés d’edició de *La plaça*. Davant la insistència de Rodoreda per controlar-ne les proves, el març del 62 Sales les hi expedeix per avió; però les seves intervencions sobre el text enfurismen l’autora, que l’insta a respectar escrupolosament les decisions preses, diu, “després de llargues reflexions”:

Em sembla ridícul que m’hàgiu donat aquesta feina. Us vaig donar un text impecable i l’havíeu esguerrat amb brometes i afegits, com pedaços en una tela tibant i bonica. [...] Limiteu-vos al text que us vaig donar i a les correccions que acabo de fer a les proves, restablint el text original. Si us heu permès unes llibertats absurdes, la culpa no és meva. [...]

p. 57 – El que no sàpiga què són gasoses (que ve de gas) que es pengi d’una biga. El dia que escrigui una novel·la amb *argot* hi posaré coses que no us cabran ni al cap ni als ulls. Però en una novel·la

sofisticada com la *Plaça*, ¡no hi vull fantasies! (Encara que tres milions d'ases diguin gràciosa.)⁹

Sales recula i se sotmet: “Podeu estar ben tranquil·la, que ara, coneixent-vos (a través de les cartes), no tocaré mai més ni una coma d'un escrit vostre. I d'ara endavant, enfront d'un llibre vostre, em limitaré a fer-vos les suggestions que estimaré oportunes, i vós en fareu cas o no segons us doni la gana. Déu me'n guard de provocar altra vegada les vostres ires.”¹⁰

La primera edició surt el 15 de març de 1962 amb una tirada de 2000 exemplars i, successivament, són publicades la segona (1964), la tercera (1965) i la quarta (1966), que és la darrera en la qual intervé Rodoreda. Amb els anys, *La plaça del Diamant* es va anar reeditant sense canvis fins que, pòstumament, un corrector en va normativitzar —sense fer-ho constar— alguns usos textuais, especialment formals. Així és que hem resolt de restituir el text de la darrera edició controlada per l'autora, amb una puntuació fidel no pas a la sintaxi sinó a la recreació de l'entonació, el ritme i la prosòdia de la veu que parla. El que fa sentir és el respir de la Natàlia mentre explica com va deixar de ser Natàlia —aquell respir entre la nosa que se li fa a la gola quan abandona el Pere i el crit amb què l'expel·leix.

Com a cloenda d'aquest volum, transcrivim el cinquè capítol de l'esborrany mecanoscrit de *Colometa* sense esmenar-ne res més que unes comptades errates de picatge i d'ortografia.¹¹ Si acara les dues redaccions, el lector advertirà, entre molts altres canvis, l'humor fosc, negre, d'astracanada, que permet entendre les constants ocasions en què l'autora declarava haver-se divertit d'allò més escrivint la novel·la:

Per exemple, l'humor de *La Plaça...*, que n'hi ha molt, és el meu humor. El tinc mesell, tinc moltes ganes de riure. Quan vaig escriure *La Plaça...* tota la primera part, de vegades m'havia d'aixecar de la màquina i em posava a riure per l'habitació. [...] es comença rient i s'acaba plorant, hi ha un canvi de to...¹²

O, per sobre de tot, el salt mortal que suposa rebaixar el pes concedit al diàleg en favor de la veu narrativa d'un únic personatge que expressa totes les altres. Metamorfosis, en fi, que donen compte de la gènesi, l'escriptura i l'evolució d'una obra mestra de la literatura fins a la seva forma definitiva.

1. Mercè Rodoreda, *Entrevistes*, a cura d'Abraham Mohino i Balet, Barcelona, FMR-IEC, 2013, p. 193 i 218.

2. Armand Obiols, *Cartes a Mercè Rodoreda*, a cura d'Anna Maria Saludes i Jordi Puig, Sabadell, Fundació La Mirada, 2010, p. 221-222.

3. *Ibíd.*, p. 223, 238-239.

4. Carta de Rodoreda a Obiols, Arxiu Mercè Rodoreda (5.1.1.46/34).

5. Joan Fuster, *Correspondència*, vol. 3, a cura de Vicent Alonso, València, 3 i 4, 1999-2003, p. 405. Vegeu també l'epistolari entre Josep Pla i Josep Maria Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, a cura de Maria Josepa Gallofré, Barcelona, Destino, 2003, p. 667-673.

6. Expedient conservat a l'AGA amb la signatura topogràfica (3) 50 21/13470, 4560-61.

7. Mercè Rodoreda-Joan Sales, *Cartes completes (1960-1983)*, a cura de Montserrat Casals, Barcelona, Club Editor, 2008, p. 36-38.

8. *Ibíd.*, p. 38, 40.

9. *Ibíd.*, p. 95, 96.

10. *Ibíd.*, p. 139.

11. Les dades que aquí es consignen formen part d'una tesi doctoral en curs d'elaboració (*La plaça del Diamant: edició críticogenètica. Escriptura i estil*, dirigida per Josep Murgades, de la Universitat de Barcelona) i que compta amb un ajut de la Fundació Mercè Rodoreda.

12. Mercè Rodoreda, *Entrevistes*, *op. cit.*, p. 267

Del mecanoscrit de *Colometa* enviat a censura

V

La vigília del dia de rams, el meu pare em va preguntar quan ens casàvem. Anava cap al menjador, davant meu, amb els talons de les sabates molt gastats de la banda de fora. Li vaig dir que no ho sabíem... quan el pis estaria llest.

—Que us falta gaire?

Li vaig dir que no ho sabia, que hi havia molta feina. Que a la paret hi havia cinc gruixos de paper i que en Quimet no volia que en quedés ni un perquè volia les coses ben fetes i per la vida.

—Fes-lo venir a dinar, diumenge.

Ho vaig dir a en Quimet i semblava una vespa.

—Què s'ha cregut! El teu pare és un fresc. Vaig a demanar-li la teva mà i fa el desmenjat i em diu que sóc el tercer i que a veure si seré l'últim, per a fer-me'n venir més ganes i ara em convida? Si vol un convidat, que se'l compri! Un cop serem casats, rovellons a la brasa! Si ens vol veure que vingui però que s'eixugui els peus abans d'entrar.

Vam anar a beneir. Al carrer hi havia nens amb palmons i nenes amb palmes i nens amb xerrics-xerracs i nenes també amb xerrics-xerracs, i alguns en comptes de xerrics-xerracs, duien maces de fusta i mataven jueus per les parets i per terra i per tot arreu. Quan vam arribar als Josepets tothom cridava. En Mateu venia amb nosaltres, duia la nena a coll, una nena com una flor i ell la duia com si ho fos de debò. Era tota rossa i amb tirabuixons i tenia els ulls blaus com en Mateu, però era una nena que no reia. Portava una palma, que li aguantava en Mateu, carregada de peres confitades. Un altre pare duia un nen a coll i aguantava un palmó amb llaç de setí vermell i estrella de brillants i els dos pares es van anar acostant i el

nen va començar a arrencar peres de la palma de la nena d'en Mateu i quan ens en vam adonar la palma ja tenia mitja cara pelada. Un nen deia que el seu palmó era el més llarg, i va ficar la punta del palmó, sense voler, girant-se d'un costat i de l'altre, a l'ull d'en Quimet. I aleshores es va armar el gran sacramental. En Quimet va agafar aquell nen pel coll, com havia fet amb mi aquella vegada que vaig estar a punt de cridar un municipal, i el va sacsejar i de poc que el mata. L'ull li plorava, de foc i lluent, i quan el pare del nen va començar a cridar perquè fins aleshores havia estat a la lluna, badant, en Quimet va dir que el mataria i va cridar:

—Vigili, badoc! Que el seu fill treu els ulls dels cristians!

I en Cintet va dir “Calla que fas rotllo.”

I dos o tres nens ja s'acabaven les peres que hi havia per terra com si no hi fossin a temps. El senyor es va tornar de color de magrana i en Mateu em va dir a l'orella: “Se'ns està ferint.” El senyor volia pau i va dir a en Quimet que, ell, amb tot allò de l'ull no hi tenia cap culpa i tot i que es veia ben bé que volia pau ho va dir petant de dents, i aleshores, en Mateu, també amb la sang al cap i els ulls blaus carregats de llampecs de sol va dir que la primera obligació dels pares era vigilar els seus fills, que al capdavant els fills eren irresponsables i que el seu amic —volia dir en Quimet— volia conservar la vista que Déu li havia donat. El senyor li va contestar que mesurés les paraules i en Mateu li va dir, crec-crec, que no havia de mesurar cap paraula perquè totes les paraules ja li sortien mesurades de la boca. I una dona s'hi va ficar i li va dir si a dintre de la boca hi tenia un centímetre. I s'anava fent grup i moltes cares estaven girades cap a la nostra direcció. I en Mateu va dir que hi havia pares irresponsables que el seu fill havia ficat la punta del palmó a l'ull del seu amic i que a la seva nena, un nen malcriat —i va dir “aquest”— li havia pelat mitja palma de peres. I en Cintet va dir al senyor que tenia el nen a coll que li hauria de pagar les peres perquè les peres de la palma d'en Mateu les havia pagades ell i que les seves peres havien acabat a rossegons per terra. En Mateu va començar a dir: “Deixa, home, deixa...” I en Cintet amb els ulls més encantats que mai però amb la boca que li anava per totes bandes deia que es faria pagar les peres. I en Quimet va dir que les peres no tenien cap importància mentre que la broma de l'ull podia acabar malament i que si quedava borni presentaria plet i el senyor va girar

el cap i va dir a la gent: “Què m’expliquen a mi, de les peres...” I en Quimet va dir-li: “Que no veu que el seu fill és un desnarit que no pot arrossegar aquest palmó?” El senyor es va girar d’esquena a nosaltres i va dir al seu nen donant-li una estrebada: “Rebràs.” “És un mal pare.” Va dir en Quimet ben fort perquè el pare del nen, i tothom, ho sentís; i vam estar de sort que tothom va començar a entrar a l’església i cap a beneir. Vam anar a dinar a casa de la mare d’en Quimet. Tenia molts ramets de boix damunt de la taula, ben arreglerats, lligats amb una cinta vermella. I palmes petites, lligades amb una cinta blau cel. Va dir que eren per a regalar a les seves amistats. I a mi em va regalar un ramet amb la cinta vermella, perquè, va dir, em protegís contra el dimoni. I va sortir una senyora i la mare d’en Quimet ens la va presentar. Va dir que era una veïna i que la tenia recollida uns quants dies perquè s’havia barallat amb el seu marit que era vell i malagradós i aquella senyora mentre la mare d’en Quimet ens explicava el cas, posava bé els ramets de boix, i reia una mica. I la mare d’en Quimet va dir:

—El seu marit cada dia vol manar més i no s’avenen. I abans d’ahir, van arribar a les mans. Van començar perquè el seu marit sempre vol ser el primer a llegir el diari i no li dóna fins que ja és fosc. I les notícies ja són velles...

Vam dinar amb aquella senyora i mentre dinàvem en Quimet va demanar la sal.

—On és la sal? —ho va fer expressament per a buscar raons.

—Sempre ensopego el menjar de sal. —Va dir la seva mare.

—Avui ho ha fet tot dolç.

La senyora va dir que ella no trobava que fos dolç i en Quimet li va contestar que una persona que es barallava amb el seu marit per una cosa que feia riure, no tenia parer. La mare d’en Quimet es va aixecar molt dreta i va anar a buscar la sal. La va dur ficada a dintre d’un saler que era un conill i la sal li sortia per les orelles. Va deixar el saler damunt de la taula i va dir: “La sal.” I en Quimet va començar a dir que tots érem de sal, d’ençà que aquella senyora que no va creure al seu marit el pecat la va convertir en estàtua de sal, perquè s’havia girat. “Li va estar ben bé per batxillera.” Va dir la mare d’en Quimet.

—Va ser el càstig de Déu. —Va dir la senyora. — Déu volia que fos obedient.

—Però el dimoni va guanyar.—Va dir en Quimet. —Miri, veu?—va dir a la seva mare tot salant-se el plat amb el saler conill.— No hi havia posat ni un gra de sal. Ha passat el dematí fent llacets i el menjar sense sal.— Jo vaig haver de defensar-la i vaig dir que sí, que hi havia tirat sal. I la senyora veïna va dir que, a ella el menjar massa salat li feia mal i en Quimet va dir que ja ho entenia, que la seva mare havia fet el dinar sense sal per a contentar-la però que una cosa era voler contentar una veïna i l'altra cosa era voler fer creure al seu fill que al dinar hi havia sal. I s'anava tirant sal al plat i la seva mare es va senyar i quan va tenir el menjar ben salat va deixar el saler damunt de la taula amb molt de compte i vinga parlar de la sal.

—El dimoni, que és viu, va dir a Nostre Senyor, Tu n'has fet un de sal i tots seran de sal? Jo te'n faré de sucre. Va ser la gran jugada de fer-li els diabètics. La sal de la vida! —Totes anàvem menjant i ell parlava. —Tots som salats. La suor, les llàgrimes... I els pocs que són de sucre són uns pobres malalts. I els sans van plens de sal. I ho devem... Va dir-me: —Tens la mà salada, llepa't. Quina jugada, el dimoni... —I va agafar el saler i encara es va tirar més sal al plat.

L'altre diumenge en Quimet va venir a dinar a casa i va regalar un cigar al meu pare. Jo vaig portar un braç de gitano, mig de nata, mig de crema. Tot dinant en Quimet va preguntar al meu pare:

—Que no es recorda del cap de Cassado?

Tot el dinar va parlar del mateix. Que si havien trobat el cap massa tard, que si no era d'ell, que si era un cap de broma, que si l'haguessin trobat més aviat haurien pogut agafar no sé qui, que si era un cap que havia voltat tot Barcelona i havia estat enterrat a moltes bandes per despistar, que si tot plegat havia estat política. Mentre preniem cafè en Quimet em va preguntar si volia marxar d'hora o si m'estimava més marxar tard i li vaig dir que m'era igual. Però la senyora del meu pare va dir que valia més que la joventut anés a divertir-se i a les tres ja érem al carrer amb un sol que tot ho negava. Vam anar al pis a gratar paper. Ja hi vam trobar en Cintet que havia dut dos rotllos i se'ls estava mirant amb en Mateu i va dir que coneixia un empaperador que ens ho empaperaria d'amic si en Quimet li regalava unes

potes per una taula que les tenia molt corcades i que una estava mig desencolada perquè les seves criatures feien ballar la taula quan estaven sols a casa. I van quedar d'acord.

En Quimet feia els nostres mobles molt a poc a poc, perquè tenia poc temps, amb fusta vella, però bona.

—Comprarem una màquina de trinxar la carn perquè a casa dels carnisers, la màquina és bruta.

Al mes de Gener em va sortir que havíem de pagar el pis a mitges, que mentre no fóssim casats, tot havia d'anar a mitges. Com si fóssim amics. Em va costar crits a casa perquè el meu pare m'administrava els pocs cèntims que em quedaven després que la seva senyora havia retirat el que valia el menjar. A l'últim el meu pare va dir que sí que pagués la meitat del lloguer. De mica en mica tot anava endavant.

Al paper del menjador, un cop va estar enganxat, ens hi va sortir una taca. Van fer venir el noi que havia empaperat i va dir que la culpa no era seva, que era un defecte de la paret.

—La teva obligació era avisar que hi havia humitat.

I el noi va assegurar que, quan ell va posar el paper la paret era seca de dalt a baix.

En Mateu va dir que valdria més anar a veure els veïns perquè potser tenien l'aigüera en aquella banda i si no els avisàvem que la tenien foradada per dintre estàvem perduts.

—Calma, va dir en Cintet, potser s'assecarà sola.

Van anar tots tres a casa dels veïns i els van rebre malament, que si teníem una taca ells no en tenien cap i van donar l'adreça del propietari. El propietari va dir que ja enviaria algú perquè mirés la taca i no va venir ningú i a l'últim va venir ell en persona, s'ho va mirar, va veure la cuina nova i va dir que era un desperfecte que havíem de pagar nosaltres o el nostre propietari perquè era un desperfecte que l'havíem fet picant. En Quimet li va dir que no havíem picat. El propietari veí va dir que venia del retruc de quan havíem fet la cuina i que ell se'n rentava les mans. En Quimet es va enfilel fins a dalt de tot. En Mateu, amb els ulls que a l'ombra se li tornaven blau fosc i amb unes pestanyes com fulles de palmera, va dir

que si s'havia de fer una reparació el millor seria pagar-la a mitges. Però el propietari veí no hi va voler saber res.

—Vagin a veure el seu, de propietari.

—Si la taca ens ve de la seva banda, què vol que hi anem a fer a casa del nostre propietari?

—Encara que la taca vingui de la meva banda, com diuen, a la meva banda no hi ha res que faci sortir taques.

Quan el propietari veí va ser fora tots deien que no tenia raó.

—Aquest home me la pagarà.

Cridava en Quimet tot donant voltes al menjador i picant la taca cada vegada que hi passava per davant.

—Deixa, home, deia en Cintet, no veus que és un desgraciat carregat de manies?

I tots plegats vam anar al Monumental a fer un vermut i a menjar popets. Se'ns va acostar un home que ens volia vendre postals d'una artista retirada que havia estat la reina de París feia molts anys. Va dir que era el seu representant, que aquesta artista, que havia estat amor de reis, vivia sola i d'anar venent les seves coses i els seus records. En Quimet el va aviar amb un crit. Quan vam sortir va dir que ja podia anar-me'n cap a casa perquè ell tenia visita amb un senyor que volia fer restaurar tres dormitoris. Vaig voltar una mica pels carrers mirant aparadors. I l'aparador de les nines a la casa dels hules. Uns quants ximples van començar a dir-me coses i a molestar-me i un de molt gitano es va acostar més que els altres i va dir: "Està bona." Com si jo fos un plat de sopa. Tot plegat no em feia cap gràcia. És veritat que el meu pare deia que jo era de mena exigent... però és que a mi em passava que no sabia ben bé per què era al món.

La casa de Club Editor té quatre personatges. Un obre els porticons, l'altre guaita a la porta, el tercer cuina i el quart llegeix. Vosaltres també podeu passar d'una habitació a l'altra a través del nostre catàleg. Obriu els nostres llibres, guaiteu-nos a les xarxes, i veureu que els nostres autors són els habitants d'una casa. La vostra, si ho desitgeu.

www.clubeditor.cat
<https://www.facebook.com/ClubEditor/>